

In de geest van Europa?

Vijf Nederlandse kustprojecten belicht vanuit de
Europese Aanbeveling betreffende de uitvoering van
een geïntegreerd beheer van kustgebieden

Dr. C. Dieperink

Mr. S. Steyn

Copernicus Instituut voor Duurzame Ontwikkeling en Innovatie

Universiteit Utrecht

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	2
1 Geïntegreerd kustzonebeheer in Nederland	3
1.1 Inleiding.....	3
1.2 Werkwijze	3
1.3 Conclusies	5
2 Het Integraal kustzonebeheer West Zeeuwsch-Vlaanderen.....	9
2.1 Karakteristieken van het proces	9
2.2 Het project in het licht van de EU-beginselen.....	11
2.3 De mogelijke betekenis van de EU- indicatorenset.....	14
3 Delta in Zicht, Een integrale visie op de Deltawateren.....	16
3.1 Karakteristieken van het proces	16
3.2 Het project in het licht van de EU-beginselen.....	19
3.3 De mogelijke betekenis van de EU- indicatorenset.....	22
4 Het Integraal Ontwikkelingsperspectief Zuid-Hollandse kust.....	24
4.1 Karakteristieken van het proces	24
4.2 Het project in het licht van de EU-beginselen.....	26
4.3 De mogelijke betekenis van de EU- indicatorenset.....	29
5 Het Duinzoomplan Den Helder/Zijpe	31
5.1 Karakteristieken van het project.....	31
5.2 Het project in het licht van de EU-beginselen.....	34
5.3 De mogelijke betekenis van de EU-indicatorset.....	37
6 Het beheer van Rottum.....	38
6.1 Karakteristieken van het proces	38
6.2 Het project in het licht van de EU- beginselen.....	40
6.3 De mogelijke bruikbaarheid van de EU- indicatorenset	43
Referenties.....	44
Bijlage I Beginselen voor geïntegreerd kustzonebeheer.....	47
Bijlage II Een indicator voor het meten van voortgang in het proces van geïntegreerd kustzonebeheer	48
Bijlage III Lijst van geïnterviewden	50
Bijlage IV Lijst van deelnemers aan de groepsgesprekken	51
Bijlage V Resultaten vragenlijsten betreffende het Integraal Kustzonebeheer West Zeeuwsch-Vlaanderen.....	52
Bijlage VI Resultaten vragenlijsten betreffende Delta Inzicht, Integrale Visie Deltawateren.	54
Bijlage VII Resultaten vragenlijsten betreffende het Integraal Ontwikkelingsperspectief Zuid-Hollandse kust	56
Bijlage VIII Resultaten vragenlijsten betreffende het Duinzoomplan Den Helder/Zijpe	58
Bijlage IX Resultaten vragenlijsten betreffende het beheer van Rottum.....	60

Voorwoord

Het voor u liggende rapport had niet tot stand kunnen komen zonder de actieve medewerking van een groot aantal mensen. Wij zijn mevrouw Maenhout en de heren Poot, Wienströer, Van der Meché, Schouten, Blaauw en Steyaert en de deelnemers aan de rondetafelgesprekken erkentelijk voor hun actieve en constructieve bijdragen. Prof.dr. P. Glasbergen danken wij voor zijn opbouwende commentaar op de concept-versie van dit rapport.

Carel Dieperink
Sara Steyn

Utrecht, 1 juli 2005

1 Geïntegreerd kustzonebeheer in Nederland

1.1 Inleiding

Op 31 mei 2002 is door het Europees Parlement en de Europese Raad een Aanbeveling goedgekeurd voor de uitvoering van geïntegreerd beheer van kustgebieden (Europese Unie, 2002). Parlement en Raad bevelen de Lidstaten aan om een inventarisatie van kustaspecten uit te voeren en een strategie voor de uitvoering van geïntegreerd beheer op te stellen. De lidstaten dienen hierbij een achttal in de Aanbevelingen verwoorde beginselen van een geïntegreerd beheer van de kustgebieden te volgen (zie Bijlage I). In Nederland werken de ministeries van VROM, V&W, LNV en EZ gezamenlijk aan de implementatie van de Aanbeveling. Het Ministerie van V&W coördineert deze implementatie. In januari 2006 dienen de Lidstaten aan Europa te rapporteren over hun ervaringen bij de implementatie van de Aanbeveling.

Om de voortgang van integraal kustzonebeleid in Europa te meten is door de Europese 'Working Group on Indicators and Data' een indicatorenset ontwikkeld (zie Bijlage II). Deze indicatorenset is in April 2004 goedgekeurd door de 'European Union Expert group on Integrated Coastal Zone Management'.

In het kader van de Nederlandse inventarisatie van kustaspecten is in opdracht van het RIKZ door de Universiteit Utrecht een 'actorenanalyse' uitgevoerd (Dieperink et al, 2003). Ten behoeve van deze analyse zijn de opvattingen over integraal kustzonebeleid van 22 medewerkers van overheden en maatschappelijke organisaties in kaart gebracht. Tijdens interviews is de medewerkers onder andere gevraagd naar projecten die zij zien als 'good practices' van integraal kustzonebeleid in Nederland.

Het voorliggende onderzoek is een vervolg op de actorenanalyse. Ook dit onderzoek dient bouwstenen aan te leveren voor de door Nederland in januari 2006 aan te leveren rapportage. Doel van het onderzoek is het geven van inzicht in:

- de manier waarop de beginselen voor de uitvoering van geïntegreerd beheer van kustgebieden uit de EU Aanbeveling worden toegepast in een aantal als 'good practices' gekwalificeerde projecten;
- de mogelijke betekenis voor integraal kustzonebeleid in Nederland van de procesindicatoren die de European Union expert group on Integrated Coastal Zone Management heeft goedgekeurd voor het bepalen van de voortgang van integraal kustzonebeleid.

In dit onderzoek wordt onder 'beginselen' verstaan, de uitgangspunten zoals die geformuleerd zijn in de Europese Aanbeveling. Met 'procesindicatoren' wordt bedoeld op het meetinstrument dat goedgekeurd is door de European Union expert group on Integrated Coastal Zone Management.

1.2 Werkwijze

Selectie van de cases

Uit de lijst van voorbeelden van good practices zijn voor dit onderzoek op geografische, bestuurlijke en inhoudelijke gronden vijf cases gekozen (zie box 1). Bij de selectie is getracht recht te doen aan de pluriformiteit aan projecten in de kustzone. In geografische zin is uitgegaan van de alom erkende driedeling van de Nederlandse kust. Dit impliceert dat de gekozen projecten gelokaliseerd zijn langs de Zeeuwse kust, de Hollandse kust en in het

Waddengebied. In bestuurlijke zin is bij sommige projecten de Rijksoverheid de initiatiefnemer, bij andere is dat een provincie en in een derde groep initieert en coördineert een gemeente het project. Tenslotte verschillen de projecten in abstractieniveau. Enerzijds gaat het om strategische visievorming waarbij een integratieslag wellicht wat makkelijker gemaakt kan worden, anderzijds gaat het om meer concrete herinrichtingprojecten.

Box 1: Een overzicht van de geanalyseerde good practices van integraal kustzonebeleid

<i>Cases</i>	<i>Locatie</i>	<i>Initiatiefnemende actoren</i>	<i>Aard project</i>
De Nota Integraal Kustzonebeheer West-Zeeuwsch Vlaanderen	Zeeuwse kust	Gemeente en waterschap	Strategisch
Delta in zicht, Project Integrale Visie Deltawateren	Zeeuwse kust	Provincies	Strategisch
Integraal Ontwikkelingsperspectief Zuid-Hollandse kust	Zuid-Hollandse kust	Provincies	Strategisch
Duinzoomplan Den Helder/Zijpe	Noord-Hollandse kust	Gemeenten	Operationeel
Beheer van Rottumeroog/plaat	Waddenzee	Rijksoverheden	Operationeel

Bron: Dieperink e.a., 2003.

Sinds 2003 worden bovenstaande cases verder uitgewerkt in nieuwe beleidsdocumenten. Alle projecten zijn dan ook te beschouwen als onderdelen van langdurige beleidsprocessen. Bij de behandeling van de cases wordt daarom ook aandacht besteed aan deze processen.

Aanpak onderzoek

Het onderzoek is uitgevoerd in drie fasen. In de eerste fase van het onderzoek is de per project de projectgeschiedenis in kaart gebracht op basis van beschikbare documentatie en een interview met een sleutelfiguur (in de meeste gevallen de projectleider). De namen van deze in goed overleg met de opdrachtgever geselecteerde sleutelfiguren staan in Bijlage I.

De tweede fase van het onderzoek bestond uit een schriftelijke enquête onder in totaal 70 leden van de diverse projectengroepen. Gemiddeld genomen bedroeg de respons 46%. De responsepercentages verschillen evenwel per project (zie Bijlage V-IX).

De vragenlijst bestond uit twee delen. Het eerste deel bevatte een operationalisering van de beginselen uit de Aanbeveling in stellingen. De projectgroepleden dienden aan te geven in hoeverre in hun project de in de stellingen verwoorde projectkarakteristieken te herkennen waren. Zij kregen de keuze uit de antwoordcategorieën ‘zeer mee eens’, ‘mee eens’, ‘eens noch oneens’ zeer mee oneens’ en ‘weet niet’.

Het tweede deel van de vragenlijst richtte zich op de door European Union Expert Group on Integrated Coastal Zone Management goedgekeurde indicatorenset (zie Bijlage II). Deze set is gebaseerd op de gedachte dat het kustzonebeleid geleidelijk een meer integraal karakter krijgt. Alvorens tot volledige implementatie te komen moet het kustzonebeleid de in box 2 onderscheiden fasen doorlopen (Working Group on Indicators and Data, 2004).

Box 2: De ontwikkelingsfasen van integraal kustzonebeleid

- Fase 1, waarin de basis voor integraal kustzonebeleid wordt gelegd;
- Fase 2, waarin een raamwerk voor integraal kustzonebeleid bestaat;
- Fase 3, waarin er sprake is van horizontale integratie tussen kustplanning en management instellingen. In de meeste gevallen worden relevante stakeholders en kustgemeenschappen bij de besluitvorming betrokken;
- Fase 4, waarin er sprake is van efficiënte, adaptieve, participatieve en integratieve planning en management;
- Fase 5, waarin integraal kustzonebeleid volledig is geïmplementeerd.

Bron: Working Group on Indicators and Data, 2004.

Teneinde vast te stellen in welke fase het kustzonebeleid in een bepaald land(sdeel) op een bepaald moment verkeert is door de Working group voor elke fase een aantal in stellingen uitgewerkte indicatoren onderscheiden. Door de huidige situatie (de periode 2000-2005) te vergelijken met de referentieperiode 1995-2000 zou de ontwikkeling van het kustzonebeleid kunnen worden vastgesteld. In de vragenlijst zijn de stellingen aan de respondenten voorgelegd. Per stelling konden zij voor beide periodes scoren met: 'ja', 'nee' of '?'.

In de derde fase van het onderzoek zijn rondetafelgesprekken gevoerd met de belangrijkste leden van de projectgroepen. Aan de rondetafelgesprekken namen 2 tot 6 personen deel (zie Bijlage IV). De deelnemers zijn uitgenodigd na overleg met de sleutelfiguur. Helaas kon niet iedereen van de uitnodiging gebruik maken. De geaggregeerde uitkomsten van de enquête (zie de Bijlagen V tot en met IX) dienden als input voor deze groepsgesprekken. In situaties waar de input niet geheel strookte met de visie van de deelnemers aan de groepsgesprekken zijn de door de deelnemers aangebrachte nuanceringen en of toelichtingen maatgevend voor de analyse geweest. Van de met een voice-recorder opgenomen rondetafelgesprekken zijn verslag gemaakt die voor commentaar zijn voorgelegd aan de deelnemers.

1.3 Conclusies

Conclusies met betrekking tot de toepassing van de EU-Aanbeveling

Het overgrote merendeel van de betrokkenen is niet op de hoogte van het bestaan van de Europese Aanbeveling inzake het geïntegreerde beheer van kustgebieden. Een klein aantal betrokkenen kent de Aanbeveling, hetzij door actieve participatie in het totstandkomingsproces van de Aanbeveling, hetzij door het bijwonen van een door het RIKZ georganiseerde bijeenkomst, dan wel door een sterke Europese inbedding van het project in kwestie.

Aan het feit dat het merendeel der betrokkenen niet op de hoogte is van de Aanbeveling is zowel de bescheiden juridische als de bescheiden politieke status van de Aanbeveling debet. Enerzijds heeft een Aanbeveling vergeleken met EU-Richtlijnen geen afdwingbare consequenties voor de Lidstaten. Dit noopt volgens betrokkenen regionale en lokale overheden niet direct tot actie. Temeer daar de personele capaciteit beperkt is. Gemeentebesturen die de Aanbeveling uit zouden moeten voeren hebben hun handen al vol, bijvoorbeeld aan de aanwijzing van de beschermingszones in het kader van de Vogelrichtlijn. Anderzijds heeft de Aanbeveling ook in politiek opzicht een relatief bescheiden status. Op Rijksniveau is men weliswaar begonnen met het opstellen van een Beleidslijn voor de kust, maar deze is nooit officieel vastgesteld. Daarnaast heeft noch de Europese Unie noch de Rijksoverheid een subsidieregime ontwikkeld voor het geïntegreerd beheer van kustgebieden, zodat er voor integrale kustprojecten sectoraal geld geworven moet worden.

Gezien het bovenstaande wekt het geen bevreemding dat de Aanbeveling in geen van de onderzochte projecten nadrukkelijk aan de orde is geweest. Van een expliciete toepassing van de acht beginselen uit de Aanbeveling is dan ook geen sprake. Desondanks blijkt uit tabel 1 dat de beginselen wel doorklinken in de percepties van de betrokkenen op regionale en lokale schaal. Betrokkenen verklaarden dit door het feit dat de strekking van de beginselen eigenlijk al sterk verankerd is in de Nederlandse poldercultuur.

Tabel 1: De mate waarin de beginselen voor geïntegreerd beheer van kustgebieden doorklinken op projectniveau

	West Z-VI	Delta	IOPK-ZH	Duin-zoom	Rottum
1 een <i>holistisch perspectief</i> dat (thematische en geografisch) rekening houdt met de onderlinge afhankelijkheid van en de verscheidenheid tussen de voor de kustgebieden relevante natuurlijke systemen en menselijke activiteiten	+	+	+	±	±
2 een perspectief op <i>lange termijn</i> dat rekening houdt met het verzorgingsbeginsel en met de behoeften van de huidige en toekomstige generaties	+	+	+	+	±
3 bij geleidelijk verlopende processen een <i>adaptief beheer</i> waardoor aanpassingen die gelijke tred houden met de ontwikkeling van zowel de problemen als de kennis daarover, worden vergemakkelijkt. Een en ander impliceert de noodzaak van een solide wetenschappelijke basis met betrekking tot de ontwikkeling van het kustgebied	+	+	+	±	-
4 de <i>specifieke lokale kenmerken</i> en de grote diversiteit van de Europese kustgebieden, zodat door specifieke oplossingen en flexibele maatregelen aan hun concrete behoeften kan worden voldaan	+	+	±	+	±
5 het werken met <i>natuurlijke processen</i> en eerbiedigen van de draagkracht van de ecosystemen, zodat onze activiteiten op lange termijn milieuvriendelijker, sociaal meer verantwoord en economisch gezonder worden.	+	±	+	+	±
6 het <i>betrekken van alle belanghebbenden</i> (economische en sociale partners, de organisaties die de bewoners van kustgebieden vertegenwoordigen, NGO's en het bedrijfsleven) bij het beheersproces, bijvoorbeeld door middel van overeenkomsten en op basis van gedeelde verantwoordelijkheid	+	±	+	±	±
7 steun en betrokkenheid van <i>alle betrokken bestuursinstanties</i> op nationaal, regionaal en lokaal niveau, waartussen passende contacten zouden moeten worden gelegd of onderhouden, teneinde de bestaande beleidsmaatregelen beter te coördineren. Partnerschappen met en tussen regionale en lokale autoriteiten zouden waar zulks passend is tot stand dienen te worden gebracht	+	±	±	±	±
8 toepassing van een <i>combinatie van instrumenten</i> die erop toegesneden is de samenhang te vergemakkelijken tussen enerzijds de sectorale beleidsdoelstellingen onderling en anderzijds die tussen ruimtelijke ordening en het beheer	+	±	+	±	±

Toelichting: + aan het beginsel wordt voldaan;
 ± aan het beginsel wordt enigszins voldaan;
 - aan het beginsel wordt niet voldaan.

Uit tabel 1 blijkt dat er met name wat twijfel is over het doorklinken van de beginselen bij het beheer van Rottum. Het unieke karakter van dit project is hier debet aan. Waar zowel in de Aanbeveling als in de andere projecten sprake is van een pro-actieve beheersstrategie geldt voor Rottum juist het omgekeerde. Hier dient de mens zoveel mogelijk terug te treden en kan de natuur in principe haar gang gaan.

Alle projecten berusten volgens betrokken op een *holistische perspectief*. Meerdere onderwerpen zijn in de projecten tegelijkertijd aan de orde gesteld. In geen enkel project was het ontwikkelen van integraal kustzonebeheer echter een doel op zich. Ieder project is gestart vanuit een specifieke 'sense of urgency', een probleem dat dringend om een oplossing vroeg. In alle projecten is wel getracht om het proces naar het zoeken van oplossingen integraal in te zetten. Dit wil echter niet zeggen dat in ieder project ook alle in de Aanbeveling genoemde sectoren aan bod zijn gekomen. Tijdens één van de rondetafelgesprekken werd terecht naar voren gebracht dat de Aanbeveling een veel breder perspectief heeft dan de projecten: zo spelen de kustvaart, de visserij, industrie en mijnbouw, het onderwijs, het omgaan met natuurlijke hulpbronnen en energie in de projecten nagenoeg geen rol. Recreatie en toerisme, natuur, werkgelegenheid, bescherming van habitats, cultureel erfgoed, regionale ontwikkeling en landbouw zijn daarentegen thema's die wel vaak aan de orde zijn gesteld. Opmerkelijk is overigens wel dat het thema 'veiligheid', dat in alle onderzochte projecten een rol speelt of heeft gespeeld, niet expliciet in de Aanbeveling is opgenomen.

Alle projecten hebben een *lange termijn perspectief*. De tijdshorizon bedraagt minimaal vijf jaar. De meeste projecten bieden evenwel een doorkijk naar de verre toekomst, in een enkel geval zelfs tot 2200.

Volgens het derde beginsel moet *een adaptief beheer* gevoerd worden op basis van solide wetenschappelijke kennis. De meeste projecten voldoen hieraan, maar ter discussie stond wel het begrip ‘solide wetenschappelijke kennis’. Alleen de betrokkenen bij het project Rottum zeggen stellig dat hun project niet aan dit beginsel voldoet. De natuur mag op Rottum immers haar gang gaan en van actief beheer is dan ook geen sprake.

Ook aan het vierde beginsel betreffende *de specifieke lokale eigenschappen van de kustgebieden* voldoen de meeste projecten. Inherent aan het feit dat de projecten ieder gestart zijn vanuit hun eigen sense of urgency, zijn er voor de in het gebied spelende problemen specifieke oplossingen bedacht. Hierbij wordt expliciet rekening gehouden met het unieke karakter van de Nederlandse kust met zijn inpolderingen en de consequenties daarvan voor aspecten als veiligheid en natuur.

Het vijfde beginsel benadrukt *het werken met natuurlijke processen*. Alle projecten geven weliswaar aan dit te ambiëren, maar niet in alle gevallen met de doelstelling om de activiteiten op lange termijn zowel milieuvriendelijker, sociaal meer verantwoord als economisch gezonder te maken. In een aantal gevallen geven betrokkenen aan al blij te zijn met het stabiliseren van de huidige situatie, met name in verband met de verwachte groei van de milieudruk.

Wat betreft het zesde beginsel, waarin het *betrekken van alle belanghebbenden* in het beheersproces wordt benadrukt, zijn de meeste betrokkenen enigszins terughoudend, ondanks de vaak open manier van communiceren. Dit kan deels verklaard worden door het feit dat enkele projecten nog in de visiefase zitten en daarom nog niet alle belanghebbenden hebben kunnen of willen betrekken. Een andere reden voor terughoudendheid is de toevoeging van het woordje ‘alle’. Een vraag die in dit kader naar voren wordt gebracht is, is of het vanuit het oogpunt van slagvaardigheid wel verstandig is, om al te veel belanghebbenden bij het project te betrekken.

Aan het zevende beginsel, waarin de steun en betrokkenheid van *alle betrokken bestuursinstanties* centraal staat, wordt per saldo het minste voldaan. Met name over de rol van de Rijksoverheid zijn betrokkenen kritisch. Het feit dat het Rijk met meerdere monden spreekt, frustreert de regionale en lokale overheden. Het wordt door betrokkenen ervaren als “tennissen met twee handen op de rug”. Er is op regionale en lokale schaal grote behoefte aan één Rijksoverheidsloket, dat het mandaat heeft van alle partners op nationaal niveau. Uitdrukkelijk wordt ook gevraagd om één geldstroom voor het ontwikkelen van integrale kustprojecten. Daarbij gaat het er met name om dat de Rijksoverheid erkent dat het sectoraal toekennen van gelden, de integrale insteek van projecten frustreert.

Tenslotte blijkt de invulling van beginsel acht waarin de toepassing van *een combinatie van instrumenten*, wordt benadrukt voor het merendeel van de projecten vooral op te gaan doordat men tracht om verschillende subsidiestromen onderling te koppelen. Daarnaast wordt aangegeven dat er ook voor gezorgd wordt dat de verschillende ruimtelijke ordeningsplannen goed in elkaar grijpen.

Conclusies met betrekking tot de mogelijke betekenis van de indicatorenset

Uit het onderzoek blijkt dat de set weinig betekenis heeft voor betrokkenen. De items blijken in veel gevallen niet scoorbaar. Voor de onderzochte projectniveaus is de set te abstract. Betrokkenen geven expliciet aan meer gebaat te zijn bij een projectspecifieke indicatorenset die gebaseerd is op het eigen projectplan.

Daarnaast bleek dat het onderscheid in de twee gekozen tijdsperiodes (1995-2000 en 2000-2005) voor de betrokken projecten zeer moeilijk hanteerbaar was. Ieder project heeft zijn eigen tijdsspanne met daarbinnen projectspecifieke omkeerpunten. Deze omkeerpunten vallen in de tijd meestal niet samen met het jaar 2000, het door de expert groep gekozen breekpunt. Desondanks beoordelen de betrokkenen hun situatie in de periode 2000-2005 per saldo positiever dan in de referentieperiode. Het aantal 'ja' scores neemt toe, hetgeen duidt op een ontwikkeling in de richting van meer integraal kustzonebeleid. Dit strookt met de voortgang die op projectniveau door de betrokkenen wordt ervaren: met name het proces van het zoeken naar oplossingen wordt als integraler beoordeeld.

Hoewel de betrokkenen grosso modo niet erg enthousiast zijn over de indicatorenset, geeft een deel aan dat het reageren op de stellingen wel geleid heeft tot enige zelfreflectie. Het scoren bood de mogelijkheid om de stand van zaken binnen een project nog eens op een andere manier tegen het licht te houden. Daarnaast blijkt de inschatting van de fase waarin hun project thans verkeert redelijk te sporen met hetgeen uit de gescoorde indicatorenlijst blijkt.

Aanbeveling

Vanuit de projecten wordt heel duidelijk aangegeven dat het ontwikkelen van geïntegreerde projecten in de kustgebieden baat heeft bij één duidelijk Rijksoverheidsloket. Van belang is dat er één orgaan of Ministerie is dat spreekt namens alle Rijkspartners. Van het grootste belang is dat dit orgaan een volledige mandaat heeft en dus kan beslissen over alle sectoraal beschikbare middelen die voor het kustzonebeheer kunnen worden ingezet. Aldus kan meer in lijn van de Europese Aanbeveling worden gehandeld.

2 Het Integraal kustzonebeheer West Zeeuwsch-Vlaanderen

2.1 Karakteristieken van het proces

Inleiding

De kustzone van West Zeeuwsch -Vlaanderen die loopt vanaf de Paulinaschor tot aan Het Zwin kan worden verdeeld in de Westerschelde kust en de Noordzeekust. De Westerschelde kust bestaat uitsluitend uit dijken en landbouwgrond, terwijl langs de Noordzeekust duinen, dijken en natuur-, recreatie- en landbouwgebieden elkaar afwisselen (OKRA Landschapsarchitecten e.a, 2000).

De aanleiding voor het opstellen van het beleidsplan 'Integraal kustzonebeheer West Zeeuwsch-Vlaanderen' vormden naast de Rijksnotitie 'Kust op koers' uit 1999 de participatie in het Interreg IIC-project 'Schéma d'Aménagement Intégré du Littoral' (S.A.I.L.).¹ West Zeeuwsch- Vlaanderen heeft geprobeerd om in lijn met nationaal en Europees beleid een stap te zetten naar meer integrale vormen van beleid.

Doel van het project

Primair doel van integraal kustzonebeheer in West Zeeuwsch- Vlaanderen was is het vitaal houden van het gebied door het creëren van een kwalitatieve recreatieve impuls. De economie van het gebied staat onder druk. De komst van de Euro en vernieuwde fiscale wetgeving in België – een generaal pardon voor geldrekeningen in het buitenland – heeft geleid tot een substantiële afname van het aantal bankemployees. Daarnaast heeft het aanleggen van de Westerscheldetunnel en het opheffen van het autoveer in Breskens eveneens ongeveer 200 banen gekost.

In de visie 'Integraal kustzonebeheer West Zeeuwsch-Vlaanderen' is echter naast het voorzien in de behoefte aan kwalitatieve recreatieve ontwikkeling ter stimulering van de werkgelegenheid ook een antwoord geformuleerd op de problematiek van kustverdediging en van de versnipperd gelegen natuurgebieden. De stijgende zeespiegel en de daling van het land leveren problemen op. In 2003 is vastgesteld dat de kust tussen het Zwin en Breskens een zogenaamde zwakke schakel in de kustverdediging is. Ter versterking van deze zwakke schakel wordt ingezet op een verbreding en gedeeltelijke herindeling van de kustzone. In een riant duinengebied moeten rustige gebieden en badplaatsen elkaar afwisselen (OKRA Landschapsarchitecten e.a, 2002). Elke badplaats dient een meer eigen karakter te krijgen. Kleinschaligheid staat hierbij hoog in het vaandel. West Zeeuwsch-Vlaanderen heeft de ambitie om zich door het combineren van waterkeringszorg en medegebruik van natuur en recreatie te presenteren als een voorbeeldregio, waar ruimte is voor experimenten in het waterbeheer (OKRA Landschapsarchitecten e.a, 2000; Waterschap Zeeuws-Vlaanderen, 2005).

Betrokken actoren

Bij de ontwikkeling van het beleidsplan 'Integraal kustzonebeheer West Zeeuwsch-Vlaanderen' zijn naast Rijkswaterstaat de gemeente Sluis-Aardenburg, de gemeente Oostburg² en het Waterschap Zeeuwsch-Vlaanderen betrokken. In de ontwikkelingsfase is daarnaast veel advies ingewonnen bij natuurorganisaties, particulieren en het bedrijfsleven. Via het door de EU bekostigde S.A.I.L. project is het project ook Euregionaal ingebed. De samenwerking

¹ S.A.I.L. is een transnationaal partnerschap, gestart in 1999, tussen overheden en instanties betrokken bij kustbeheer rond de Zuidelijke Noordzee, te weten Essex, Kent en het Thames estuarium in Engeland, Nord Pas-de-Calais in Frankrijk, West-Vlaanderen in België en Zeeland in Nederland.

² Na een gemeentelijke herindeling zijn deze gemeenten samengevoegd tot één grotere gemeente: Oostburg.

binnen het project borduurt voort op eerdere ervaringen in de regio. Zo is de 'Recreatievisie West Zeeuwsch-Vlaanderen' (een voorloper van 'Integraal kustbeheer West Zeeuwsch-Vlaanderen') dankzij de samenwerking van het bedrijfsleven, intermediaire organisaties en de gemeenten (Gemeente Oostburg, e.a., 2000). Binnen het project staat men open voor initiatieven van burgers. Op burgerinitiatief is onder meer één van de zeven wereldvrede-s-vlammen geplaatst in Cadzand. Daarnaast wordt het publiek via het organiseren van ontwerpwedstrijden en in de vorm van kinderadviescommissies actief bij het project betrokken. Getracht wordt om uitvoeringsprojecten (nieuwe bebouwing) zoveel mogelijk via publiekprivate samenwerking en dito financiering te realiseren.

Organisatiestructuur

Het beleidsplan is opgesteld door een projectteam in samenspraak met een klankbordgroep. Het zes personen sterke projectteam bestond uit vertegenwoordigers van de gemeenten Sluis-Aardenburg en Oostburg, en van het Waterschap Zeeuws-Vlaanderen. Het projectmanagement was in handen van het bureau 'Roelofsen- Projectmanagement BVBA'. Daarnaast zorgde 'OKRA landschapsarchitecten' voor de omzetting van ideeën in concrete landschapsschetsen. De klankbordgroep bestond uit ongeveer veertig mensen die betrokken waren bij de kust in de breedste zin van het woord: zowel strandpaviljoenhouders als vertegenwoordigers van Rijkswaterstaat participeerden. Iedereen was welkom tijdens de vergaderingen, die ongeveer één keer per kwartaal werden gehouden.

Procesverloop

Het beleidsdocument 'Integraal kustzonebeheer West Zeeuwsch- Vlaanderen' borduurt voort op twee eerder verschenen documenten. Het eerste document is de door de Natuurbeschermingsvereniging 't Duumpje en Recron Zeeuws-Vlaanderen opgestelde nota 'Kust in kleuren' uit 1998 die vanwege de hoge kwaliteit integraal is overgenomen door de gemeenten Sluis- Aardenburg en Oostburg. Het tweede document is de 'Recreatievisie Zeeuwsch-Vlaanderen' die in 2000 op initiatief van de gemeenten Sluis-Aardenburg en Oostburg verscheen.

Het beleidsdocument is mede ontwikkeld in het kader van het Interreg IIC-project S.A.I.L. Doel van S.A.I.L. is het stimuleren van geïntegreerd beheer van de kustzone van het centrale stedengebied van de 'North Western Metropolitan Area'. In het kader van S.A.I.L werken vertegenwoordigers van de Zeeuwse, de Belgische, de Noord-Franse en de Zuidoost Engelse kust samen in lokale projecten op uiteenlopende gebieden als kustvaart, landbouw, erosie en het ontwikkelen van indicatorensets. De meerwaarde van deze internationale samenwerking zit met name in de uitwisseling van kennis en ervaring. Getracht wordt om de gehele Zuidelijke Noordzee gezamenlijk te profileren als één groot recreatiepark, dat het hele jaar door geschikt is voor toerisme. Het behoud van het eigene van elk afzonderlijk gebied, het landschappelijk en cultureel erfgoed, staat daarbij hoog in het vaandel (Schéma d'Aménagement Intégré du Littoral, 2005). Zeeuws-Vlaanderen tracht zich met name te profileren met de unieke combinatie van de Noordzee- en Westerschelde kust.

Het in 2002 verschenen beleidsdocument 'Duurzame kustontsluiting' is een verdere uitwerking van 'Integraal kustzonebeheer West Zeeuwsch- Vlaanderen'. In dit document wordt een de route naar de kust uitgewerkt in kustcorridors, een opeenvolging van een badweg, een parkeerkamer en een strandovergang. Er worden vier deelprojecten nader bezien: Breskens, Groede, Nieuwvliet en Cadzand. (OKRA Landschapsarchitecten e.a, 2002). De huidige strandroute (Breskens-Groede –Nieuwvliet -Sluis) zal landinwaarts verplaatst worden en er zullen aparte wegen naar iedere badplaats aangelegd worden. Aan de badwegen worden de parkeervoorzieningen geclusterd in zogenaamde parkeerkamers, die volledig geïntegreerd worden in het toekomstige landschap. Aldus probeert men binnen de verbrede kustzone de

(dag) recreatieve druk te reguleren door intensief en minder intensief gebruikte zones te creëren (OKRA Landschapsarchitecten e.a, 2000).

Resultaat

Momenteel worden de voorgestelde ‘parkeerkamers’ gerealiseerd. Verder wordt er gewerkt aan het uitwerken van de thema’s in het kader van de profilering van de verschillende badplaatsen. Breskens is bezig met de uitwerking van het thema culinair en vis, Groede mikt op de cultuurliefhebbers, Nieuwvliet Bad wil zich profileren als een gezellige familiebestemming, Hoofdplaat werkt aan zijn natuurlijke troeven en Cadzand Bad gaat zich bewust profileren als een gemoedelijke badplaats met allure (Gemeente Suis, 2005). Voor Cadzand ligt deze zomer een daadwerkelijk uitgewerkt plan klaar. Het ontwikkelingsplan Cadzand-bad is een pilot in het kader van het project ‘Kwaliteitsimpuls badplaatsen’, een samenwerking tussen het Ministerie van Economische Zaken, de badplaatsen Noordwijk, Zandvoort, Ameland en Cadzand en de provincies Friesland, Noord-Holland, Zuid-Holland en Zeeland. In dit breed realisatiegericht ontwikkelingsplan wordt de basis gelegd voor samenwerking met private partijen en een ruimtelijk en kwalitatief toetsingskader. De pilot Cadzand heeft een voorbeeldwerking naar andere badplaatsen aan de Nederlandse kust.

In het kader van ‘Duurzame kustontsluiting’ loopt bovendien momenteel het pilotproject ‘Groede- Nieuwvliet, in het kader van deze corridor zijn inmiddels gronden aangekocht.

2.2 Het project in het licht van de EU-beginselen

Door de participatie het S.A.I.L.-project, zijn de betrokkenen op de hoogte van de Aanbeveling.

<p><i>1 Een holistisch perspectief dat (thematische en geografisch) rekening houdt met de onderlinge afhankelijkheid van en de verscheidenheid tussen de voor de kustgebieden relevante natuurlijke systemen</i></p>
--

In de perceptie van betrokken wordt aan dit beginsel voldaan. In het kader van het integrale kustzonebeleid gaat het vooral om maatwerk waarbij, binnen het kader van gebiedseigen elementen als kreken, dijken en inpolderingen, de gewenste functies een goede plek moeten krijgen. Het gaat hierbij om het vinden van een optimale combinatie van natuur, recreatie, bebouwing, een stukje ontsluiting, mobiliteit en een klein beetje industrie, en dat alles rond veiligheid. “Als je praat over recreatie en toerisme, praat je enerzijds over de publieke omgeving, dus recreatief medegebruik van bepaalde natuur en landschap, en anderzijds over een te maken kwaliteitsslag op het niveau van de recreatiebedrijven”. In het nieuwe kustlandschap moeten de historisch herkenbare dingen duidelijke kernelementen worden. Hierdoor wordt de diversiteit aan bestaande waarden versterkt.

Van een holistisch perspectief is tevens sprake door de inbedding van West Zeeuwsch-Vlaanderen in het Europa van de regio’s. “We zijn een onderdeel van het Zuidelijke Noordzee gebied en dat wil men ook versterken door die verschillende structuurprogramma’s en gebiedsplannen van de Zeeuwse, de Belgische, de Noord-Franse en de Zuidoost Engelse kust aan elkaar te koppelen. In internationaal verband komen de West Zeeuwsch-Vlaamse thema’s opnieuw aan bod, maar “met een plus”. Die plus bestaat dan uit vragen als “Hoe ga je om met de veiligheid op de Noordzee?; Hoe ga je om met je visserij?; Hoe ga je om met je eigen, maar ook met de andere, jachthavens, en de kustvaart?” Het afschrikwekkende voorbeeld van de Vlaamse kust met heel veel beton en lintbebouwing zorgde daarnaast voor het besef dat een brede afweging noodzakelijk is.

2 Een perspectief op *lange termijn* dat rekening houdt met het voorzorgsbeginsel en met de behoeften van de huidige en toekomstige generaties

De betrokkenen zijn ook positief over dit beginsel. Door de landelijk vastgestelde veiligheidsnormen heeft het project een tijdshorizon van 200 jaar. “Dat is best een grote ruimtelijke opgave als je bedenkt dat 200 jaar geleden Napoleon hier nog rondliep”. Men heeft overigens begrip voor het landelijk stellen van veiligheidsnormen, omdat dit de duidelijkheid en consistentie ten goede komt.

Wat de andere doelen betreft stelt men dat het duidelijk is waar ze willen zijn over 10 tot 20 jaar, en dat er al begin is gemaakt met het invullen van bepaalde deelgebieden, omdat je niet alles in één keer kunt oppakken. In dat licht wordt er wel gezorgd dat er een no-regret beleid gevoerd wordt, maar “het mag niet zo zijn dat je op een gegeven moment niets meer mag ontwikkelen, omdat je steeds maar bedenkt dat er over 200 jaar iets zou kunnen gebeuren. Natuurlijk moet je rekening houden met verschillende ontwikkelingen, maar op een gegeven moment moet je zeggen: we houden rekening met één op de zoveel en daar ga je gewoon mee aan de slag, anders blijf je natuurlijk rapporten maken”

3 Bij geleidelijk verlopende processen een *adaptief beheer* waardoor aanpassingen die gelijke tred houden met de ontwikkeling van zowel de problemen als de kennis daarover, worden vergemakkelijkt. Een en ander impliceert de noodzaak van een solide wetenschappelijke basis met betrekking tot de ontwikkeling van het kustgebied

Ook aan het beginsel van een adaptief beheer wordt volgens de betrokkenen voldaan. Met name kustmorfologische processen: de aan- en afvoer van zand naar strand en duinen onder invloed van stroming en wind hebben een geleidelijk karakter. “Het is geen wegebouw waarbij je kunt uitrekenen dat je bij een laag van 35 mm asfalt, na 1000 auto’s één mm asfalt minder hebt. Bij het vaststellen van de noodzakelijke zandsuppleties gaan wij dus ook heel kritisch te werk: soms mag het een beetje meer, of soms zelfs mag het een beetje minder. Je hebt gebieden die eroderen en je hebt gebieden die aangroeien en dat wil je toch in overeenstemming brengen met het aangrenzend medegebruik. Aangroei en recreatie is namelijk perfect, maar aangroei en een sluftergebied dat je wilt openhouden voor de natuur, daar moet je iets aan doen. Of je moet er minder suppleren of je moet harde maatregelen nemen door strekdammen aan te leggen anders is het dus binnen de kortste keren gebeurd met het gebiedseigene van zo’n sluftergebied”.

Wat kustverdediging is er een solide kennisbasis gelegd door het RIKZ en het Kenniscentrum Zwakke Schakels. Haskoning en de Grontmij, de Bouwdienst van RWS en de Dienst Weg- en waterbouw hebben naast andere bureaus veel kennis geleverd voor de binnenwaartse plannenmakerij. Daarnaast is landschappelijke kennis vergaard door studentenonderzoek. Een kenniscentrum dat jaarlijks het toeristisch-recreatieve product van West Zeeuwsch-Vlaanderen monitort ontbreekt evenwel. Hiervoor is het gebied te klein. In West Zeeuwsch-Vlaanderen heeft men wel de ambitie om deel te nemen aan een gezamenlijk kenniscentrum van de Zuidelijke provincies.

4 De *specifieke lokale kenmerken* en de grote diversiteit van de Europese kustgebieden, zodat door specifieke oplossingen en flexibele maatregelen aan hun concrete behoeften kan worden voldaan

In de ogen van de betrokkenen is West Zeeuwsch-Vlaanderen een vrij unieke locatie. Gelegen op de scheiding van Noordzee en Westerschelde, heeft het een aantal slufsters en een aantal authentieke polderpatronen met kreken en dijken. Binnen het project gaat met name om specifieke oplossingen als het versterken van deze gebiedseigen kenmerken en het in overeenstemming brengen van functies die daarbij horen. Sommige maatregelen zijn daarbij tamelijk flexibel, zoals strandbreedte en de inrichting, maar “een landinrichtingsproject dat doe je natuurlijk niet zomaar, dat is voor de langere termijn”.

5 *Het werken met natuurlijke processen en eerbiedigen van de draagkracht van de ecosystemen, zodat onze activiteiten op lange termijn milieuvriendelijker, sociaal meer verantwoord en economisch gezonder worden*

Betrokkenen onderschrijven ook dat dit beginsel doorklinkt in West-Zeeuwsch Vlaanderen: “Het is leven en laten leven en als een andere functie, waarbij je probeert wederzijds respect op te brengen om zoveel mogelijk rekening te houden met elkaars belangen; tussen twee soorten eerbiedigen zit dus wel een compromis”.

Betoogd wordt dat het op lange termijn milieuvriendelijker worden van de activiteiten het gevolg is van de herstructurering van de natuurlijke inrichting en mobiliteit. Bereikbaarheid geldt hierbij niet altijd als het hoogste doel, want: “een scheiding van langzaam verkeer en autoverkeer geeft niet alleen een voordeel qua milieu, maar ook qua geborgenheid en beleving vanuit recreatief oogpunt”. Echter het blijft de vraag in hoeverre deze ambities bij de daadwerkelijke uitvoering overeind gehouden kunnen worden. In het publiekprivate krachtenspel waarbij particulieren ook investeringen in het verbeteren van het gebied doen, is het maar de vraag in hoe de verhouding tussen particulier inkomen en sociale omstandigheden uit gaat pakken.

Expliciete doelstelling van het project is het verbeteren van de sociale en economische situatie in het gebied. Als motor hiervoor is heel bewust gekozen voor recreatie en toerisme. “We willen ons echt profileren als een groen-blauwe long tussen die grote corridors. De keuze is gemaakt voor duurzaam toerisme. De gemeente heeft de taak om te waken voor het behoud van de kleinschaligheid. Dat is namelijk het sterke punt van duurzaam toerisme, dan krijg je niet die eenheidsworst, maar juist ook de menselijke aandacht die samengaat met dat duurzame toerisme”.

6 *Het betrekken van alle belanghebbenden (economische en sociale partners, de organisaties die de bewoners van kustgebieden vertegenwoordigen, NGO's en het bedrijfsleven) bij het beheersproces, bijvoorbeeld door middel van overeenkomsten en op basis van gedeelde verantwoordelijkheid*

De ondervraagden zijn van mening dat aan dit beginsel wordt voldaan aangezien de lijnen zo kort zijn dat iedereen die, mocht hij niet betrokken zijn, wel weet hoe hij erbij betrokken moet raken. Er zijn projectgroepen voor het gebiedsprogramma, waarin alle sectoren vertegenwoordigd zijn en als het om concrete uitvoering gaat, wordt er meer in kleine werkgroepen gewerkt met de direct betrokkenen. Op strategisch niveau zijn naast de gemeente en het waterschap, de provincie, het RIKZ, brancheorganisaties (van KvK tot de Recron) en de ondernemers “die kort aan de dijk of aan de duinen woonden” betrokken.

Overeenkomsten zijn er gesloten in de vorm van het gebiedsprogramma “Natuurlijk Vitaal” en over de aanpak van de zwakke schakels. Op projectniveau zijn er intentieovereenkomsten afgesloten zoals bij Waterdunen en bij de herinrichting van het gebied bij camping Groede. “Het is natuurlijk wel eens een beetje inschikken, geven en nemen, maar uiteindelijk is er sprake van een gedeelde verantwoordelijkheid.” Het krachtenspel kan per object echter anders lopen; “op maandag gaat die vooruit en op dinsdag weer eens een ander, zo gaat dat en dat moet je elkaar ook gunnen”.

7 *Steun en betrokkenheid van alle betrokken bestuursinstanties op nationaal, regionaal en lokaal niveau, waartussen passende contacten zouden moeten worden gelegd of onderhouden, teneinde de bestaande beleidsmaatregelen beter te coördineren. Partnerschappen met en tussen regionale en lokale autoriteiten zouden waar zulks passend is tot stand dienen te worden gebracht*

Dit beginsel klinkt eveneens door. De steun en betrokkenheid blijken uit het feit dat alle plannen ondertekend zijn en ook wel uit de voortvarendheid waarmee gewerkt wordt. “Door bottum-up dingen aan te dragen die dan aan de landelijke tafel geaccepteerd worden. Zeker waar het gaat om iets nieuws, zoals de aankoppeling van veiligheid aan die andere belangen in

die kustzoneverhalen, waarvoor dus verschillende ministeries met andere geldstromen mee moeten doen. We hebben daarbij wel ervaren dat de samenwerking tussen die ministeries heel erg lastig blijkt te zijn. Het zijn soms nog allemaal kleine koninkrijkjes. Het is van belang dat er één trekker is op ministerieel niveau, die ook erkend wordt door de andere Rijkspartners. “Het is verheugend te constateren dat inmiddels hierover tussen de verschillende Ministeries Rijksherenoverleg plaats vindt”. Het gaat ons erom beleid en uitgaven zoveel mogelijk te harmoniseren anders kom je niet tot een goede uitvoering. Daar moeten we elkaar wel eens een beetje mee helpen, en dat is eigenlijk een continue begeleidende actie.....,zorg eigenlijk”.

De kracht van West Zeeuwsch-Vlaanderen lijkt met name te liggen in een gezamenlijk gedragen visie om dingen te bereiken. Het is een bottom-up benadering: het zijn mensen die elkaar vinden op een bepaald niveau en die dingen uitwisselen, maar er is geen echte structuur voor. Dat wil zeggen dat er geen garantie is op voortzetting ervan, want “tussen dit soort dingen nu zo doen en het echt tot beleidsonderdelen van organisaties maken zit een verschil. Bestuurders beslissen over het voortzetten van de inzet van tijd en geld en dat is een risicofactor”. Momenteel is er wel sprake van ‘passende contacten’ tussen de betrokken bestuursinstanties. De gebiedscommissie West Zeeuwsch-Vlaanderen vergadert eens per zes weken op ambtelijk en bestuurlijk niveau. De werkgroep Integraal kustzonebeheer heeft na het onderschrijven van de door haar opgestelde hoofdlijnen plaats gemaakt voor lokale op uitvoering gerichte projectgroepen. “Het zou een brevet van onvermogen zijn als we zouden zeggen dat het niet goed zou gaan qua beleidscoördinatie. Dan moet je gewoon je huiswerk anders doen.” Van partnerschappen kan wel worden gesproken door de samenstelling van die groepen en door het ontstane “wij-gevoel”: het een beetje voor elkaar opnemen.

<p>8 Toepassing van een <i>combinatie van instrumenten</i> die erop toegesneden is de samenhang te vergemakkelijken tussen enerzijds de sectorale beleidsdoelstellingen onderling en anderzijds die tussen ruimtelijke ordening en het beheer</p>

Ook dit beginsel is van toepassing. “Je probeert die instrumenten altijd te combineren, waardoor je in feite win-win situaties krijgt”. Hierbij wordt gedacht aan instrumenten als de EHS in combinatie met recreatief medegebruik en aan landinrichting. Daarbij gaat het enerzijds om overheden en anderzijds om particulieren, ieder met hun eigen instrumentarium. Bovendien is er zeker sprake van combinatie van Europese, nationale en lokale gelden. Positief effect van die verschillende geldstromen is dat hierdoor soms ook wel een stukje samenwerking wordt afgedwongen. “Geld maakt veel dingen vloeibaar”. Een voorbeeld hiervan is dat de vestiging van een recreatiebedrijf dat de hele omgeving zoveel toegevoegde waarde gaf, dat ook anderen wel eerder genegen waren om mee te betalen aan de landschappelijk herinrichting van die omgeving. Iets dat men dat voorheen misschien helemaal niet zou doen.

2.3 De mogelijke betekenis van de EU- indicatorenset

Betrokkenen zijn uitermate negatief over de indicatorenset. Opgemerkt wordt dat de term ‘indicatoren’ slecht gekozen is, omdat die term refereert aan echte feitelijke, cijfermatige gegevens. West Zeeuwsch-Vlaanderen heeft in het kader van een door het Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ) uitgevoerd SAIL-project meegewerkt aan het opstellen van een indicatorenset en het verrichten van een nulmeting voor de Zuidelijk Noordzee. Besloten is om hiermee door te gaan omdat deze set wel tot beleidsrelevante inzichten leidt. De voorliggende indicatorenset wordt als te abstract en te moeilijk hanteerbaar ervaren.

De indicatorenset leidt ook niet tot relevante beleidsinzichten voor West Zeeuwsch-Vlaanderen. “Dan moet je de tijd nemen om daar op een ander abstractieniveau naar te kijken

en wat breder in de materie mee te gaan, andere gebieden, andere projecten en andere projectorganisaties erbij te betrekken en het dan opnieuw bekijken.’

Betrokkenen geven wel aan dat zij bij het scoren van de items een vooruitgang in de tijd tot uitdrukking hebben willen brengen, meer specifiek hebben zij aan willen geven dat er een bredere acceptatie is voor het denken vanuit een meer integraal perspectief. Aan het duiden van de fasen waarin het kustzonebeleid in West Zeeuwsch-Vlaanderen thans verkeert, waagt men zich echter niet.

3 Delta in Zicht, Een integrale visie op de Deltawateren

3.1 Karakteristieken van het proces

Inleiding

De provincie Zeeland is al geruime tijd bezig met het ontwikkelen van integraal beleid. In 2000 verscheen het beleidsdocument 'Thema's voor de Toekomst', waarin het belang erkend werd van het ontwikkelen van een integrale visie voor de Deltawateren. Het Deltagebied heeft te maken met complexe ontwikkelingen zoals de verwachte zeespiegelstijging, de verandering in toevoeren van rivieren, de achteruitgang van de ecologische waarden door onder andere de Deltawerken en het verdwijnen van ruimtelijke kwaliteit (Provincie Zeeland et al, 2003). Met name over de achteruitgang van ecologische waarden bestonden grote zorgen. In 2000 heeft het RIKZ de situatie in de verschillende Deltawateren in kaart gebracht (RIKZ, 2000).

Om voorbereid te zijn op deze ontwikkelingen is in 2003 de nota 'De Delta in Zicht, Een integrale visie op de Deltawateren' vastgesteld door de provincies Zeeland, Noord-Brabant en Zuid-Holland. De visie is opgesteld vanuit de idee dat op termijn de veiligheid in het gebied, en de veiligheid van de omgeving in gevaar komen. Tegelijkertijd gaat de kwaliteit van het gebied achteruit, met alle ecologische, economische en sociale gevolgen van dien. De vaststelling van de visie wordt gezien als een bevestiging voor de noodzaak om na te denken over de toekomst van de Deltawateren (Provincie Zeeland et al, 2003).

Doel van het project

In het beleidsdocument 'De Delta in Zicht, Een integrale visie op de Deltawateren' wordt een zoekrichting beschreven voor oplossingen van de problemen die op de Deltawateren afkomen en de kansen die daarbij gegrepen kunnen worden (Provincie Zeeland et al, 2003). De visie schetst een mogelijk beeld van het Deltagebied in 2033, waarbij het herstel van estuariene dynamiek in de Deltawateren centraal staat (Deltaraad, 2005). De visie gaat niet alleen over water, maar ook over land voor zover dit een relatie heeft met het water. De visie is integraal van aard omdat er niet ingegaan wordt op één of een paar aspecten van de Deltawateren, maar omdat alle van belang zijnde aspecten in hun onderlinge samenhang bekeken worden. Duurzaamheid, het unieke karakter van de Delta, natuurlijkheid, het belang van schoon en voldoende drinkwater en het voorkomen van afwenteling zijn de pijlers waarop de visie is gebouwd.

Betrokken actoren

Van origine is het ontwikkelen van een beleidsvisie voor de Deltawateren een idee van Rijkswaterstaat Zeeland en de provincie Zeeland, maar al heel snel vond dit idee een breed draagvlak door de steun van de provincies Zuid- Holland en Noord- Brabant en de medewerking van lagere overheden (gemeenten en waterschappen) en belangengroeperingen. De samenwerking met de provincie Zuid- Holland was (en is) echter niet vanzelfsprekend. Binnen de provincie Zuid-Holland heeft het Deltagebied niet de hoogste prioriteit. De provincie Zeeland heeft haar buurtprovincie echter kunnen overtuigen van de noodzaak om een visie op te stellen. Voor hechte internationale samenwerking met België is niet gekozen omdat er voor de Westerschelde reeds andere plannen werden ontwikkeld. Wel is er sprake van wederzijdse informatieverschaffing en wordt er incidenteel in pilot projecten intensiever samengewerkt.

Aanvankelijk waren er binnen de provincie Zeeland enige opstartmoeilijkheden, onder andere over de vraag welke provinciale afdeling (ruimtelijke ordening of water) het project zou gaan trekken. Mede door het enthousiasme van het provinciaal bestuur werden deze snel opgelost.

Doordrongen van het belang van samenwerking, werd het project met commitment verder opgetuigd: er werd een uitgebreide stuurgroep en een projectgroep in het leven geroepen. Daarnaast startte Rijkswaterstaat in overleg met de provincie met het uitvoeren van diverse specialistische onderzoeken om tijdig voldoende informatie en inzicht te hebben voor het opstellen van de visie. De rapporten die hieruit voortgevloeid zijn, zijn gebruikt als input voor de discussiebijeenkomsten ter voorbereiding van het opstellen van de visie. Burgers hebben nauwelijks inspraak gehad in het hele project, ofschoon zij nooit bewust geweerd zijn bij discussiebijeenkomsten.

Organisatiestructuur

Om te komen tot een visie voor de Delta zijn een stuurgroep, onder leiding van gedeputeerde Coppoolse (provincie Zeeland) en een projectgroep in het leven geroepen, elk ongeveer 20 personen sterk. De stuurgroep bestond uit vertegenwoordigers van de provincies Zeeland, Noord-Brabant en Zuid-Holland, Rijkswaterstaat, het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, verschillende waterschappen en gemeenten, het Breed Overleg Deltawateren, het Delta-Overleg en de Kamer van Koophandel. De projectgroep met daarin vertegenwoordigers van de betrokken overheden (rijk, provincies, gemeenten en waterschappen) vergaderde ongeveer één keer per maand. Naast de stuurgroep en projectgroep werden tijdelijk de 'Werkgroep Estuariene dynamiek,' de 'Werkgroep Veiligheid' en de 'Werkgroep Occupatie' ingesteld, die inhoudelijk dieper op gesignaleerde kwesties konden ingaan. De meeste leden uit de projectgroep namen ook deel aan één (of meer) van de werkgroepen.

Nadat de breed gedragen visie in 2003 vastgesteld was, vond het project aanvankelijk maar moeilijk doorgang. Het idee bestond om de dagelijkse uitvoering in handen te geven van het 'Deltateam', en een zogenaamde 'Deltaraad' in het leven te roepen. De bestaande projectstructuur (bestaande uit een stuurgroep en een projectgroep) zou in stand blijven totdat deze Deltaraad ingesteld zou worden. Het Deltateam zou zich gaan ontfermen over de dagelijkse gang van zaken, en bestaan uit grofweg de helft van de leden uit het oude projectteam. De Deltaraad zou gaan functioneren als bestuurlijk overlegorgaan.

Dit proces heeft ongeveer anderhalf geduurd. Op 26 november 2004 is de Deltaraad officieel ingesteld door de ondertekening van het 'Deltamemorandum'. In dit memorandum zijn onder andere de doel- en taakstelling van het orgaan opgenomen. In de Deltaraad zijn naast de drie betrokken provincies (Zeeland, Zuid-Holland en Noord-Brabant), het Ministerie van V&W en het Ministerie van LNV vertegenwoordigd. Het Ministerie van VROM toont op zich ook interesse, maar overweegt pas om deel te nemen aan de Deltaraad als de plannen ruimtelijk concreter uitgewerkt worden. Mede deze houding heeft ertoe geleid dat de instelling van de Deltaraad zo lang geduurd heeft. De Deltaraad zal zorgen voor afstemming en coördinatie tussen de provincies (vertegenwoordigd op bestuurlijk niveau) en de ministeries (vertegenwoordigd op ambtelijk niveau). De Deltaraad dient hiertoe ieder jaar een concreet werkplan op te stellen (Deltaraad, 2004). Naast de Deltaraad is er een 'Adviesgroep voor de Deltaraad' in het leven geroepen. Deze voorziet onder onafhankelijk voorzitterschap de Deltaraad gevraagd dan wel ongevraagd van adviezen. In de adviesgroep zijn de overige overheden en de belangengroepen vertegenwoordigd.

Procesverloop

In december 2000 vond de publiekelijke aftrap van het project 'Delta in Zicht' plaats in de tijdens een symposium in Vlissingen, dat bijgewoond werd door ongeveer 200-250 mensen. Het doel van dit symposium was het creëren en/ of vergroten van het 'Delta-gevoel'. Na dit symposium is de projectgroep gestart met het formuleren van een ideaal toekomstbeeld voor

de Delta, in 2001 vastgelegd in het beleidsdocument 'Toekomstbeeld- Een gedroomd Deltagebied'.

Het toekomstbeeld is vervolgens vergeleken met de huidige situatie in de Delta, waarna de belangrijkste verschillen verwoord zijn in de vorm van 'kwesties'. Voor de uitwerking van iedere kwestie is een werkgroep in het leven geroepen. De 'Werkgroep Estuariene dynamiek' hield zich bezig met de ecologische schaduwkanten van de Deltawerken; de 'Werkgroep Veiligheid', verdiepte zich in bescherming tegen hoogwater en de 'Werkgroep Occupatie', hield zich bezig met de theorie van de zogenaamde lagenbenadering uit de 5de Nota Ruimtelijke Ordening. De rapporten van deze werkgroepen zijn verwerkt zijn in een discussienotitie. Deze notitie is vervolgens als input gebruikt voor een viertal discussiebijeenkomsten in het voorjaar van 2002.

Ondertussen heeft de projectgroep op tal van plaatsen en bij zeer uiteenlopende organisaties, tekst en uitleg gegeven over het project en de in ontwikkeling zijnde Deltavisie. Met name in de provincie Noord-Brabant was er sprake van enig verzet tegen de plannen voor de Delta; de boeren vreesden dat de zoetwatervoorziening voor hun akkers in gevaar zou komen door het herstellen van de zoutgradiënten in enkele delen van de Delta en dat de afwatering van de landbouwgronden in de problemen zou komen bij het toelaten van getij op het Volkerak.

In juni 2003 is de serie discussiebijeenkomsten afgerond met een slotdebat in Yerseke. Tijdens deze door 200-250 personen bijgewoonde slotbijeenkomst hebben zelfs de sceptische boeren uit Noord-Brabant het benodigde vertrouwen gekregen om zich te kunnen vinden in de visie.

Het uiteindelijk resulterende beleidsdocument 'De Delta in Zicht, Een integrale visie op de Deltawateren' is in februari 2003 vastgesteld door de Provinciale Staten van Zeeland, Zuid-Holland en Noord-Brabant en daarna aangeboden aan de minister van Verkeer en Waterstaat. Deze heeft zich vervolgens gecommitteerd aan de visie door de belofte om de aanwezige kennis bij het ministerie ter beschikking te stellen voor het project. De Deltavisie is ook in bredere zin omarmd door de Rijksoverheid, getuige het feit dat het gedachtegoed van de Deltavisie opgenomen is in de Nota Ruimte.

Resultaat

Anno april 2005 wordt nagedacht over de precieze inrichting van de Delta. Met het oog op een mogelijke participatie van het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu is momenteel een 'verkenners' op pad, die informatie moet verzamelen voor een geplande bijeenkomst over samenwerking in het kader van Ontwikkelingsprogramma Zuid-Westelijke Delta. Inmiddels is er een verkennend onderzoek uitgevoerd naar de economische baten van een meer natuurlijk Deltagebied (Louisse Consulting, 2005). Daarnaast worden, mede in het licht van de huidige trend van de 'terugtrekkende Rijksoverheid', de mogelijkheden nagegaan voor het afsluiten van publiekprivate partnerships. Hiertoe worden de economische voordelen van dergelijke samenwerkingsverbanden doorgelicht. Zo worden er kosten/baten analyses gemaakt waarbij specifiek aspecten als woningbouw, recreatie, visserij, binnenvaart, opvang van water en infrastructuur worden meegenomen. Het streven is om eind 2005 de Deltavisie vertaald te hebben in één A4tje, waarin kernachtig de concrete plannen voor verdere uitvoering opgenomen zijn. Deze streefdatum is niet in de laatste plaats gekozen om tijdig politiek draagvlak te creëren met het oog op de nieuwe Tweede Kamerverkiezingen.

De uitvoering van concrete projecten als de aanpak van het Veerse Meer is goed op gang. Momenteel wordt er tevens een planstudie uitgevoerd voor het Volkerak-Zoommeer, met specifieke aandacht voor de blauwalgengroei en de eventuele opslag van water. Daarnaast lopen er (Europese) pilots in het kader van de 'dubbele dijkringen', wordt er gewerkt aan het in het gebruik nemen van een hevel in de Grevelingen en worden er voorbereidingen getroffen

voor de Haringvlietsluizen, die in 2008, ten behoeve van de vismigratie, op een kier gezet zullen worden.

3.2 Het project in het licht van de EU-beginselen

De meeste betrokkenen zijn niet bekend met de Aanbeveling.

1 Een *holistisch perspectief* dat (thematische en geografisch) rekening houdt met de onderlinge afhankelijkheid van en de verscheidenheid tussen de voor de kustgebieden relevante natuurlijke systemen en menselijke activiteiten

De betrokkenen zijn het er over eens dat aan dit beginsel voldaan wordt. Er is sprake van een 'sense of urgency', aangezien er een verloedering van het gebied dreigt, met name veroorzaakt door de compartimentering die ontstaan is als gevolg van de Deltawerken. Problemen die zich daarbij voordoen zijn zandhonger in de Oosterschelde en blauwalgengroei, met als gevolg zwemverboden in het Krammer-Volkerak en vissterfte in de Binnenschelde. Naast de dreigende verloedering speelt ook de beoogde waterbuffering in de Delta in het kader van 'Ruimte voor de Rivier' een rol in het project. Ook vanuit dit perspectief bestond er dus een sense of urgency. In dit kader wordt een dijkgraaf geciteerd die in het verleden wel eens uitgeroepen heeft: 'lieve god, geef ons heden ons dagelijks brood en af en toe een kleine watersnood'. Uit onderzoek is gebleken dat buffering goed samen zou kunnen gaan met ecologisch herstel van de estuariene dynamiek.

Dat men een holistisch perspectief heeft gehanteerd blijkt zowel in inhoudelijke als in procedurele zin. Inhoudelijk heeft een veelvoud aan thema's binnen de visievorming een rol gespeeld. In abstracto is alles wat te maken heeft met water en veiligheid meegenomen, waarbij ook gekeken is naar wat er economisch verantwoord, economisch vitaal en leefbaar is. Het gedachtegoed 'People, planet, profit,' is omgezet in het Nederlands in garantie, geluk, geld en groen. Veiligheid geldt als harde randvoorwaarde.

Wat betreft de procedure heeft de provincie Zeeland, die ook al initiatiefnemer was van het project 'Thema's voor de Toekomst', de geografische scope al snel vergroot door ook de provincies Zuid-Holland en Noord-Brabant te betrekken. Vlaanderen werd evenwel buiten dit circuit gehouden (er zijn specifieke circuits voor de 'Lange Termijn Visie Westerschelde') In procedurele zin is verder sprake van een holistische perspectief door het zeer open karakter van het proces. Daar is veel tijd in geïnvesteerd. Stuur- en projectgroep waren zeer breed samengesteld. Vanuit de stuurgroep zijn vele organisaties bezocht en is men alle partijen langs geweest. Als er echt inhoudelijk gepraat moest worden was dat of een symposium met workshops, of workshops met projectgroep en stuurgroepmensen samen, waar tijd ingeruimd werd om door te praten over bepaalde onderwerpen. Partijen wilden met name graag meedoen in het besef dat er anders voor hen gedacht zou worden. Alle mogelijke invalshoeken zijn hierdoor aan de orde gekomen.

2 Een perspectief op *lange termijn* dat rekening houdt met het voorzorgsbeginsel en met de behoeften van de huidige en toekomstige generaties

Naar het oordeel van de betrokkenen wordt ook aan dit beginsel voldaan. De behoeften van toekomstige generaties zijn immers het uitgangspunt: "bij de kust gaat het dan toch allereerst weer om veiligheid in relatie tot de zeespiegelstijging".

Delta in Zicht is geschreven als een toekomstvisie; een zoekrichting voor 2033, maar voor sommige onderdelen gelden langere termijnen. Daarbij gaat het vooral om een no-regret beleid, dus nu geen dingen gaan doen waar je later spijt van zou kunnen krijgen. Een groot voordeel in dit licht is dat er relatief veel kennis over het gebied bestaat. Het

voorzorgsbeginsel is daarnaast ook verankerd in het bestaande juridische kader waar men niet buiten is gegaan.

3 Bij geleidelijk verlopende processen een *adaptief beheer* waardoor aanpassingen die gelijke tred houden met de ontwikkeling van zowel de problemen als de kennis daarover, worden vergemakkelijkt. Een en ander impliceert de noodzaak van een solide wetenschappelijke basis met betrekking tot de ontwikkeling van het kustgebied

Betrokkenen zijn het per saldo eens dat er voldaan wordt aan dit beginsel. De beeldspraak die in dit kader gebruikt wordt is “dat men in dialoog is met de systemen; er wordt een stevig gesprek gevoerd en na verloop van tijd gaan die systemen iets terug pruttelen, maar desalniettemin moet men wel blijven praten”. Aangegeven wordt dat dat ook het leuke is van de Deltawateren; “ze praten zachtjes, maar wel heel indringend en heel constant, en soms schreeuwen ze even”. De explosieve groei van blauwalgen wordt daarbij als voorbeeld aangehaald.

Een voorbeeld van adaptief beheer is het computergestuurd inlaten van water in het Veerse meer. In de visie zit het adaptieve in de keuze voor zoekrichtingen waarbij altijd een slag om de armgehouden wordt. Adaptief beheer is ook nodig, omdat er voor rigoureuze methoden, zoals het weghalen van dammen en verhogen van de dijken, geen maatschappelijk draagvlak is. Daarnaast zijn kleine stapjes in dit project al schreeuwend duur.

Het project berust op een goede kennisbasis. Rijkswaterstaat heeft in het verleden veel onderzoek – meters rapporten – gedaan, dat is gesynthetiseerd in het overzichtsrapport ‘Delta 2000’. Daarnaast zijn verkenningen uitgevoerd over de veiligheid, het herstel van zoet-zoutovergangen, de natuur en de scheepvaart in de Delta. Een ander in het oogspringende studie van Rijkswaterstaat was de ‘Verkenning Oplossingsrichtingen Volkerak-Zoommeer’. Alterra heeft in 2001 een LNV studie uit 1994 de ‘Ecosysteemvisie Delta’ over mogelijk ecologische herstel van de Delta – door menigeen in die tijd gekwalificeerd als biologische luchtfietserij – geactualiseerd. Adviesbureaus zijn voor het technisch gedeelte niet ingehuurd, wel voor de communicatie.

4 De *specifieke lokale kenmerken* en de grote diversiteit van de Europese kustgebieden, zodat door specifieke oplossingen en flexibele maatregelen aan hun concrete behoeften kan worden voldaan

De betrokkenen zijn het erover eens dat het Deltagebied op zich uniek is, hoewel sommige issues ook elders voorkomen, namelijk bij andere stormvloedkeringen waar de getijdenenergie uit het systeem gehaald is. Met name de Oosterschelde is uniek; een baai met zandbanken en schorren die overspoelen. De Nederlandse aanpak van de Delta heeft internationaal de aandacht getrokken.

Op het in 2004 in werking gestelde doorlaatmiddel tussen het Veerse Meer en de Oosterschelde na is men vooralsnog niet toegekomen aan specifieke oplossingen en flexibele maatregelen. Deze vallen onder de implementatie. Flexibiliteit is in het verleden vaak geen optie geweest; de maatschappelijke druk was toen heel hoog om vaste constructies te bouwen. Voor de toekomst denkt men wel aan flexibele oplossingen, maar de vraag is of het kan. Overigens moet er wel voor iedere situatie maatwerk worden geleverd. Dat kan niet anders.

5 Het werken met *natuurlijke processen* en eerbiedigen van de draagkracht van de ecosystemen, zodat onze activiteiten op lange termijn milieuvriendelijker, sociaal meer verantwoord en economisch gezonder worden

Het merendeel van de betrokkenen is het erover eens dat aan dit beginsel voldaan wordt. Feit is namelijk dat de natuurlijke processen door de Deltawerken sterk verstoord zijn, zodat nu alles juist daarop gericht is, zeker in de Oosterschelde. “Een beetje manipulatie zit er wel in, het moet immers een goed gesprek worden. Maar gebleken is wel dat als je de draagkracht van de ecosystemen niet eerbiedigt, je grote problemen krijgt. De natuur slaat dan hard terug”.

Het idee is dan ook nu om meer terug te keren naar het oorspronkelijke systeem, dat wel houdbaar is. “Eigenlijk hebben we het water in het verleden teveel als vijand gezien, terwijl het een hele goede bondgenoot is voor een heleboel dingen” Het terugbrengen van de estuariene dynamiek impliceert echter wel dat je zoete systemen kwijt raakt. Dat wordt niet als probleem ervaren, “omdat er daar toch al erg veel van bestaan”. Een en ander moet wel geleidelijk en omzichtig gebeuren. Mosselboeren hebben bijvoorbeeld ook input van zoet water nodig.

Een goede ecologie wordt beschouwd als de basis van alles, ook van economische gezondheid. Recreatie kan profiteren van een verbeterde waterkwaliteit en als de wateren meer verbonden worden, kun je meer rondjes varen. Dat is sociaal en economisch verantwoord, maar wel dient opgemerkt te worden dat dit een rationalisatie achteraf betreft: “Er is nooit een discussie geweest over het sociaal-economisch streven”.

6 Het *betrekken van alle belanghebbenden* (economische en sociale partners, de organisaties die de bewoners van kustgebieden vertegenwoordigen, NGO's en het bedrijfsleven) bij het beheersproces, bijvoorbeeld door middel van overeenkomsten en op basis van gedeelde verantwoordelijkheid

Over de invulling van dit beginsel lopen de meningen uiteen: gewezen wordt op het feit dat de Tweede Kamer nog niet echt betrokken is, waarbij wel gezegd moet worden dat het Kramer-Volkerak wel eens op de agenda geweest. “Visievorming is geen sexy item waarmee je kunt scoren”, betrokkenen geven aan dat dat op termijn wel moet want “het gaat klauwen vol met geld kosten”. De lage betrokkenheid van de Kamer wordt van de andere kant in deze fase van visievorming nog niet zo belangrijk gevonden. Het betrekken van de burgers is daarin tegen wel nu heel belangrijk. Tijdens het proces is primair gesproken met maatschappelijke organisaties. Getracht is wel om de burgers te betrekken via symposia, de media (krant, website en televisie), maar gegeven het hoge abstractieniveau van de discussie is hier niet heel bewust op ingezet. Het was ook een agenderingsproces: “gekozen is om met maatschappelijke organisaties te praten en vervolgens de burgers erbij te betrekken als je gaat inzoomen op afzonderlijke wateren”.

Officieel is de visie nog niet in de implementatie fase, maar er zijn al een aantal bestuurlijke convenanten afgesloten: bijvoorbeeld over een probleemaanpak van het Volkerak-Zoommeer, het Deltamemorandum, planstudies voor het Veerse Meer en het Grevelingen, en over het uitplaatsen van een waterleidingbedrijf in verband met het verder doordringen van het zoute water.

Het project als geheel is een gedeelde, doch gedifferentieerde verantwoordelijkheid. Het zijn Rijkswateren en elk plan is een Rijksplan. Het gevolg daarvan is dat provincies zich meer verantwoordelijk voelen dan gemeenten, die primair naar de impact voor hun burgers kijken. Gedurende het proces was er veel steun, “maar het is wel belangrijk dat er concreet iets gaat gebeuren om steun te blijven houden; er komen natuurlijk nieuwe bestuurders en de kans bestaat dat die steun gaat eroderen”. De opstelling en positie van de waterschappen tijdens het proces zijn afhankelijk van hun afwateringssituatie. Brabantse waterschappen zijn proactiever dan Zeeuwse. Dit wordt verklaard door het feit dat het sluisbeheer in de Rijkswateren direct van invloed is op de afwateringsmogelijkheden van de Brabantse waterschappen.

7 Steun en betrokkenheid van *alle betrokken bestuursinstanties* op nationaal, regionaal en lokaal niveau, waartussen passende contacten zouden moeten worden gelegd of onderhouden, teneinde de bestaande beleidsmaatregelen beter te coördineren. Partnerschappen met en tussen regionale en lokale autoriteiten zouden waar zulks passend is tot stand dienen te worden gebracht

Ook over dit beginsel verschillen de meningen, maar per saldo denkt men er wel aan te voldoen. Aangegeven wordt dat het Rijk zich terug trekt en steeds minder personeel beschikbaar heeft.

De stuur- en projectgroep waren breed samengesteld uit Zeeuwse, Brabantse en Zuid-Hollandse overheden. De stuurgroep kwam drie tot vier keer per jaar bijeen en tussendoor waren er workshops en symposia, ambtelijke werkgroepen en discussies in Statencommissies. Steun komt momenteel tot uiting in het ontstaan van de Deltaraad, waar de rijkspartners V&W en LNV in samenwerken met de drie provincies. Vreemd is wel dat VROM (nog steeds) niet deelneemt, gezien de prominente positie van de Delta in de Nota Ruimte is wel de verwachting dat dit in de (nabije) toekomst gaat gebeuren. Voor de ambtelijke ondersteuning van de Deltaraad is een Deltateam opgericht, waar veel oude betrokkenen ook aan deelnemen. Het project heeft een heel positief effect gehad op de beleidscoördinatie, doordat op de agenda is gekomen dat scheepvaart en ecologie wat met elkaar te maken hebben.

Wat betreft de huidige stand van zaken: het Volkerak-Zoommeer bevindt zich in de implementatiefase, de aanpak van het Veerse Meer is grotendeels afgerond en de Grevelingen wordt opgestart, maar wat betreft de Oosterschelde geeft men aan ‘nog een beetje om de hete brij heen te draaien’.

Als voorbeeld van een heel goed partnerschap, wordt gewezen op het Rijk en de drie provincies, dat zich uitte in het feit dat de drie gedeputeerden naar de staatssecretaris gingen om iets regelen en makkelijk binnen kwamen. De relaties met gemeenten verbeterden ook. Ook die zijn te beschouwen als een partnerschap. Gemeenten zagen een kwaliteitsimpuls. Voor de waterschappen is Rijkswaterstaat erg belangrijk geweest.

<p>8 Toepassing van een <i>combinatie van instrumenten</i> die erop toegesneden is de samenhang te vergemakkelijken tussen enerzijds de sectorale beleidsdoelstellingen onderling en anderzijds die tussen ruimtelijke ordening en het beheer</p>

Het merendeel van de betrokkenen is van mening dat aan dit beginsel wordt voldaan, waarbij wel aangegeven wordt dat het project nog niet in de implementatiefase is en er dus nog geen instrumenten met elkaar gecombineerd worden, “maar wel denklijnen”.

Gekozen is om eerst in te zetten op de aanpak van water en ecologie, “dan kon het geheel daarna in het streekplan, want daar is al zoveel ervaring mee”. Ruimtelijke Ordening is niet overgeslagen, maar betrokken op water; aangegeven wordt dat er in de uitwerking wellicht bij de gemeenten aangestuurd moet worden op bestemmingsplanwijziging

3.3 De mogelijke betekenis van de EU- indicatorenset

Betrokkenen zijn niet erg enthousiast over de indicatorenset. De set leidt niet tot beleidsrelevante inzichten en het is maar de vraag of je kunt bepalen welke voortgang er is geboekt met integraal kustzonebeleid. Aangevoerd wordt dat er veel meer beleid in de Delta gevoerd wordt dan alleen het project Delta in Zicht. Gewezen wordt op de zegeningen van het op stapel staande integrale omgevingsplan, dat sectoraal beleid integreert. Een plan voor integraal kustzonebeleid is dan ook overbodig. Deze set komt volgens betrokkenen typisch uit de Franse centralistische cultuur: ‘het past niet in Nederland om alles nu ook weer vast te leggen in een kustplan’.

Bovendien is het onderscheid in fasen niet zinvol: “een goed plan zit in alle fasen!!!!” Betrokkenen willen dan ook geen uitspraak doen over de fase waarin hun project verkeert. Het is een voortdurend proces. “Dit is werk zoeken” en “Je wordt er niet gelukkig van als je dit een keer in de drie jaar in moet vullen” zijn veel geroepen kreten.

Met name het doel van het werken met deze indicatorenset is niet duidelijk voor de betrokkenen. Aangegeven wordt dat de doelen bij het integraal omgevingsplan concreter zijn. Betrokkenen merken op dat als je het in het kader van dit project over integraal kustzonebeleid hebt, je uiteindelijk zou moeten monitoren of de vier G’s (garantie: voldoende

veiligheid, geluk: sociologisch gezond, geld: economisch gezond, groen: ecologisch gezond) gehaald worden.

Overigens blijkt uit de ingevulde lijst wel dat er gemiddeld genomen een vooruitgang in de tijd wordt gepercipieerd hetgeen synchroon loopt met het proces van visievorming dat in 1999 is begonnen.

4 Het Integraal Ontwikkelingsperspectief Zuid-Hollandse kust

4.1 Karakteristieken van het proces

Inleiding

Naar verwachting zullen klimaatverandering, zeespiegelstijging en bodemdaling op termijn de veiligheid langs de Hollandse kust onder druk zetten. Om hieraan tegemoet te komen hebben in 2002 de provincies Noord- en Zuid- Holland de ‘Strategische Visie Hollandse kust 2050 vastgesteld’. In deze visie werd de relatie tussen het kustveiligheidsbeleid voor de kust en de inrichtingsmogelijkheden in beeld gebracht. De golfbelasting op de kust lijkt inmiddels groter dan verwacht. Op een aantal locaties in Zuid-Holland zijn de duinen zo smal, dat de opschuivende afslag op den duur niet meer opgevangen kan worden. Rijksoverheid heeft in 2003 vastgesteld dat een aantal van deze zwakke schakels binnen een termijn van twintig jaar niet meer zullen voldoen aan de gestelde veiligheidseisen. Deze schakels hebben een prioritaire status gekregen. In Zuid-Holland bevinden zich prioritaire zwakke schakels bij de badplaatsen Noordwijk en Scheveningen, langs de Delflandse kust (van Hoek van Holland tot en met Kijkduin) en bij het Flauwe Werk op Goeree. De zwakke schakels bij Katwijk en op Voorne hebben geen prioritaire status. Zuid-Holland heeft in het kader van deze ontwikkelingen besloten een samenhangend beleid te ontwikkelen voor de kustzone (Nieuwe Gracht, 2005). In dit kader verscheen in 2005 de nota ‘, Integraal Ontwikkelingsperspectief voor de Zuid-Hollandse kust’, Lijnen in het Zand (IOPK-ZH).

Doel van het project

Het IOPK-ZH heeft als doel om goed onderbouwd vast te leggen welke kwaliteit de provincie in de kustzone eigenlijk wil gaan realiseren. Vooralsnog heeft het IOPK-ZH de status van een verkennende studie naar fysieke en ruimtelijke mogelijkheden in de kustzone. Het is opgebouwd uit een toetsingskader in de vorm van een robuust landschappelijk raamwerk, een aantal scenario’s voor ruimtelijke ontwikkelingen en een aantal alternatieve ontwikkelingsstrategieën (Nieuwe Gracht, 2005). Het IOPK-ZH heeft niet alleen aandacht voor veiligheid maar probeert ook een beeld te geven van de betekenis van de kuststrook voor de Randstad. In het IOPK-ZH wordt overigens expliciet aangegeven dat er een verschuiving nodig is in de rol van de provincie om de gewenste ruimtelijke ontwikkelingen te realiseren. De traditionele toelatingplanologie moet plaats maken voor ontwikkelingsplanologie, die gepaard kan gaan met andere vormen van samenwerking tussen de staat en de markt. Dit impliceert met name een attitudeverandering bij de provincie: van toetsen naar deelnemen, van reageren naar helder communiceren over gewenste ontwikkelingsrichtingen (Nieuwe Gracht, 2005).

Betrokken actoren

De ontwikkeling van het IOPK-ZH was aanvankelijk een interne gelegenheid van de provincie Zuid-Holland, waarbij getracht werd om binnen de organisatie een beeld te krijgen van de gewenste ontwikkeling van de kustzone. Dit zou moeten leiden tot het formuleren van een toetsingskader. Nu de visie is vastgelegd in een beleidsdocument biedt het een richtinggevend kader voor extern gebruik. De provincie is dan ook in een later stadium overleg gaan voeren met lagere overheden (waterschappen en gemeenten) en enkele belangenorganisaties (op het gebied van natuur en recreatie). Bij de ontwikkeling van de plannen voor de afzonderlijke zwakke schakels zijn naast de provincie, diverse gemeenten, waterschappen en het Ministerie van Verkeer en Waterstaat betrokken. Het Ministerie financiert onder meer de planstudies voor de zwakke schakels.

Van publieke participatie was in het proces van totstandkoming van het IOPK-ZH geen sprake. De afzonderlijke plannen die ontwikkeld worden voor de zwakke schakels zullen wel, net als eerder de Strategische Visie Hollandse Kust 2050, ter inspraak gelegd worden. Wel wordt geprobeerd om elk kwartaal de burgers te informeren over de ontwikkelingen langs de kust via de nieuwsbrief 'Op de Hoogte'.

Organisatiestructuur

Voor de ontwikkeling van het IOPK-ZH heeft de provincie Zuid-Holland een interne projectgroep in het leven geroepen en ter advisering het bureau 'Nieuwe Gracht' ingehuurd. De projectgroep bestond uit tien medewerkers van zeer uiteenlopende afdelingen (waaronder milieu, water, recreatie, natuur en ruimtelijke ordening). Deze projectgroep vergaderde ongeveer één keer per maand. Inmiddels is er een kerngroep voor de zwakke schakels geformeerd, die ongeveer één keer per drie weken overlegt. Bureau 'Nieuwe Gracht', dat ten tijde van het ontwikkelen van het IOPK-ZH reeds betrokken was, speelt nu nog steeds een rol bij de verdere ontwikkeling van de plannen voor de individuele zwakke schakels.

Procesverloop

Het bestuurlijk accent bij de ontwikkeling van een integraal kustzonebeleid voor de Hollandse kust is geleidelijk verschoven van het interprovinciale naar het provinciale en het lokale niveau. In dit proces kunnen drie ronden worden onderscheiden die elkaar deels overlappen.

De eerste ronde omvat het totstandkomingsproces van de 'Strategische Visie Hollandse kust 2050' en begint in 1999. Aanleiding hiervoor was de verwachting dat processen van klimaatverandering, zeespiegelstijging en bodemdaling op termijn de veiligheid in de Hollandse kuststreek onder druk zouden kunnen zetten. De provincies Noord- en Zuid-Holland wilden in dit kader meer inzicht verkrijgen in de mate waarin het bestaande kustveiligheidsbeleid op lange termijn perspectief bood en in de meerwaarde van alternatieve kustveiligheidsstrategieën. Een andere reden voor het ondernemen van actie vormde de hoop op een meer integraal kustbeleid. De strategische visie diende inzicht te verschaffen in de manier waarop ruimtelijk beleid gecombineerd zou kunnen worden met, en bij zou kunnen dragen aan kustveiligheid (Alkyon et al., 2002). In de visie worden problemen, uitgangspunten en oplossingsrichtingen weergegeven voor de, door de Rijksoverheid geïdentificeerde, zwakke schakels.

Na het vaststellen van de Strategische Visie Hollandse Kust 2050 in 2002 is de provincie Zuid-Holland intern meteen begonnen met het nadenken over de aanpak en uitwerking van de plannen voor de zwakke schakels. Er werd een begin gemaakt met het schrijven van 'plannen van aanpak' en er werd geprobeerd financiering te regelen. Tijdens het nader uitwerken van de plannen ontstond het besef dat er beter eerst een provinciale ontwikkelingsvisie geschreven kon worden, alvorens lokaal te werk te gaan. Dit besef is de resultante van een aantal ontwikkelingen: het bestaan van verschillende ruimtelijke plannen (waaronder het Streekplan Zuid-Holland West, het ontwerp streekplan Regio Rotterdam en de Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie 2020), de druk van de Rijksoverheid voor het ontwikkelen van beleid voor de zwakke schakels en moties in zowel de Tweede Kamer als de Provinciale Staten (respectievelijk de motie 'Geluk' en de provinciale motie 'Hieltjes'). In het verlengde van de moties is in 2004 vervolgens onderzoek uitgevoerd naar de financiële haalbaarheid van een gefaseerd uit te voeren kustuitbreiding en de mogelijkheden van publiekprivate samenwerking in dit verband (Ecorys, 2004). In maart 2005 is vervolgens in concept de nota 'Lijnen in het Zand, Integraal Ontwikkelingsperspectief voor de Zuid-Hollandse kust' (IOPK-ZH), verschenen.

Resultaat

Voor de zes zwakke schakels worden vanaf begin 2005 planstudies uitgevoerd, waarbij enkele ook een Milieueffectrapportage zullen doorlopen. In 2006 moeten deze studies afgerond worden, zodat met de uitvoering van de plannen in 2007 gestart kan worden. Het is de bedoeling om de resultaten van deze studies in een later stadium weer terug te koppelen naar de provinciale visie.

4.2 Het project in het licht van de EU-beginselen

Een deel van de betrokkenen is bekend met de Aanbeveling. Eén betrokkene heeft een actieve rol gespeeld tijdens ambtelijk vooroverleg over de Aanbeveling. Anderen hebben in 1999 de een discussiebijeenkomst bijgewoond die geheel gericht was op de Aanbeveling en die, op verzoek van de Europese Commissie Directoraat Generaal XI, gehouden werd in Zuid-Holland (Provincie Zuid-Holland, 1999).

1 Een *holistisch perspectief* dat (thematische en geografisch) rekening houdt met de onderlinge afhankelijkheid van en de verscheidenheid tussen de voor de kustgebieden relevante natuurlijke systemen en menselijke activiteiten

In de perceptie van betrokkenen wordt aan dit beginsel voldaan. Alle voor de Zuid-Hollandse kustveiligheid relevante thema's zijn in het project meegenomen. Het project is in een open setting met veel input van buiten uitgewerkt. Dit impliceert evenwel niet dat alle in de Aanbeveling genoemde thema's (zoals kustvisserij) even diepgravend besproken zijn. Prioriteit heeft het versterken van de zwakke schakels, maar het verhogen van de ruimtelijke kwaliteit is hier niet los van gezien. In het kader van het IOPK-ZH is er ook aandacht voor de economische ontwikkeling van badplaatsen, voor eventuele woningbouw, voor het landschap en de natuurlijke ontwikkeling van andere kustdelen. Een aardig voorbeeld waarop is gewezen, betreft de plannen om een surfbaan voor de kust aan te leggen. Hiervoor moeten golven eerder worden gebroken, hetgeen ook gunstig is voor de kustverdediging. In geografische zin is er sprake van een ruime bril bij de analyse geweest. Weliswaar richt het IOPK zich primair op de kustzone in enge zin, maar deze zone is expliciet in de infrastructurele context van de Randstad geplaatst.

Dat er rekening is gehouden met de onderlinge afhankelijkheid van natuurlijke systemen en menselijke activiteiten blijkt uit de insteek om bij de kustverdedigingsmaatregelen zoveel mogelijk aan te sluiten bij natuurlijke kustprocessen als wind, water, stromingen en zandtransport. Suppletiezand wordt bijvoorbeeld buiten de -20 meter grens gehaald. Daarnaast wordt getracht om elk kustvak zijn eigen natuurlijke en gebruikskarakteristieken te laten behouden. Natuurlijke verscheidenheid wordt niet alleen wettelijk (Vogel- en Habitatrichtlijn) beschermd, maar via natuurontwikkeling met recreatief medegebruik (langs de Delflandse kust, o.a. ter compensatie van Mainport Rotterdam) ook expliciet nagestreefd. Dit betekent overigens niet dat er overall natuurlijke verdedigingsconstructies mogelijk zijn. Bij Schevingen en Kijkduin lijken harde verdedigingsconstructies onvermijdbaar. Deze kunnen echter op verschillende manieren vorm worden gegeven.

2 Een perspectief op *lange termijn* dat rekening houdt met het voorzorgsbeginsel en met de behoeften van de huidige en toekomstige generaties

Ook dit beginsel klinkt door in het project. Het project heeft een tijdshorizon van 50 jaar met een doorkijk naar 200 jaar wat veiligheid betreft. De uit te voeren maatregelen moeten de komende 50 jaar voldoende bescherming bieden. Om ook voor de langere termijn veiligheid te garanderen wordt op basis van het maximumscenario voor zeespiegelstijging een no-regret

beleid ontwikkeld, dat ongewenste ontwikkelingen in de kustzone tegen gaat, aangezien toekomstige generaties ook de mogelijkheid moeten hebben om hun zeewering te versterken. “ Je maakt iets dat de komende 50 jaar de veiligheid moet kunnen garanderen en je probeert dat te doen op een bepaalde plek, waardoor je daar de tientallen jaren daarna ook nog verder kunt, zonder dat je de boel echt helemaal op slot zet. Met een natuurlijk stuk kust kun je, in ruimtelijke zin, makkelijker werken dan wanneer je rond het Kurhaus iets moet doen”. Het no regret beleid impliciet met name dat badplaatsen duidelijk moet worden gemaakt wat wel en niet kan.

3 Bij geleidelijk verlopende processen een *adaptief beheer* waardoor aanpassingen die gelijke tred houden met de ontwikkeling van zowel de problemen als de kennis daarover, worden vergemakkelijkt. Een en ander impliceert de noodzaak van een solide wetenschappelijke basis met betrekking tot de ontwikkeling van het kustgebied

Volgens betrokkenen wordt ook aan dit beginsel voldaan. Het project speelt in op twee geleidelijke verlopende processen: zeespiegelstijging en de ontwikkeling van de kustmorfologie. Hier wordt door waterschappen en provincie adaptief mee omgegaan door in streekplannen een strook van 300 meter rond de bestaande zeewering te reserveren. Het project is in de perceptie van betrokkenen gebaseerd op een solide wetenschappelijke basis. Achtergrondkennis over zeespiegelstijging is afkomstig van het Waterloopkundig Laboratorium, over kustmorfologie van Alkyon en in het kader van het RWI-programma kunnen scenario's over de gevolgen van ingrepen in de kustzone op grondwaterstanden en natuurontwikkeling worden doorgerekend. Deze kennisbasis is met name ontwikkeld ten tijde van de uitwerking van de Hollandse Kustvisie. Daarnaast zijn er voor de discussie over integrale planvorming lange termijn scenario's van het CPB en het RIVM beschikbaar (bijv. een studie waarin vier Europese economische lange termijn scenario's zijn vertaald in vier vergezichten voor Nederland).

De reeds aanwezige kennisbasis wordt momenteel verder uitgebreid door de studies die momenteel combinaties van toonaangevende adviesbureaus als Arcadis en Alkyon uitvoeren in het kader van de versterkingsplannen voor de afzonderlijke zwakke schakels. Wel wordt de kanttekening geplaatst dat het door RWS beschikbaar gestelde budget van in totaal 4,5 miljoen Euro onvoldoende is.

4 De *specifieke lokale kenmerken* en de grote diversiteit van de Europese kustgebieden, zodat door specifieke oplossingen en flexibele maatregelen aan hun concrete behoeften kan worden voldaan

Ook aan dit beginsel wordt volgens betrokkenen voldaan, maar uiteindelijk gaat het belang van een solide kustverdediging boven alles. In principe wordt echter wel met zoveel mogelijk met lokale kenmerken rekening gehouden, maar dat wil niet zeggen dat alles altijd kan. Zo is een zeevaartse kustverdediging bij Ter Heijde bespreekbaar, ook al komt Ter Heijde dan 500 meter in het binnenland te liggen. Betrokkenen geven expliciet aan dat er een heel scala flexibele en minder flexibele maatregelen is bedacht, maar dat deze zich op termijn moeten bewijzen via concreet uit te voeren projecten. “We gaan niet een standaard oplossing bedenken voor de hele Zuid-Hollandse kust, maar we gaan een aantal varianten bedenken, landwaarts, zeewaarts, consoliderend en daarbinnen ook weer een aantal varianten en dan gaan we per locatie de specifieke oplossing zoeken. Dan ben je in je beleidsvorming flexibel, maar niet noodzakelijkerwijs in je maatregelen”.

Daarnaast wijzen betrokkenen op de specifieke en unieke manier waarop de consequenties van zeespiegelstijging in de Hollandse Kustvisie door de twee provincies is uitgewerkt. De vraag naar deze consequenties was nog niet eerder gesteld, noch was een open visievormingsproces met meer dan 20 bijeenkomsten en een door 500 mensen in IJmuiden bijgewoonde slotmanifestatie eerder georganiseerd.

5 *Het werken met natuurlijke processen en eerbiedigen van de draagkracht van de ecosystemen, zodat onze activiteiten op lange termijn milieuvriendelijker, sociaal meer verantwoord en economisch gezonder worden*

Hoewel men van mening is dat ook aan dit beginsel wordt voldaan, worden er wel wat kanttekeningen bij geplaatst. In het project wordt met natuurlijke processen gewerkt als zandtransport en wind, waarbij men tracht om natuurlijke ecosystemen te eerbiedigen. Echter “de paradox is: hoe algemener het project is (hoe meer je in de voorfase zit) hoe meer je kunt zeggen ik hou overal rekening mee. Maar als je in de uitvoeringsfase komt moet je concreet gaan worden, keuzes gaan maken en dan valt het niet altijd mee om dat ecosysteem te waarborgen, en om die sociale situatie op niveau te houden of zelfs te verbeteren”. Vooralsnog zal er voor de Delflandse kust op termijn naar verwachting meer natuur ontstaan. Naarmate de toekomstige gradiënt hier breder wordt, neemt de verscheidenheid naar verwachting ook toe. Anderzijds heeft het mariene ecosysteem tijdelijk te leiden onder zandsuppletie en zandwinning hoewel de MER dit proces in goede banen kan leiden. Opgemerkt wordt verder dat het project geen expliciete sociale doelstelling heeft. Vanuit sociaal oogpunt kunnen bij sommige verdedigingsopties – zeevaartse verdedigen bij Ter Heijde – zelfs vraagtekens worden gezet. Echter “getracht wordt om door het treffen van verdedigingsmaatregelen in combinatie met ruimtelijke kwaliteit de kust wat meer in de markt te zetten en toch wat aantrekkelijker te maken voor de omgeving. Daarmee heb je toch wel impliciet een economisch gezondere omgeving, zonder dat het om loodzware economische activiteiten gaat”. Van gemeentezijde worden in de planstudies voor de zwakke schakels overigens expliciete economische neveloelen ingebracht. In Noordwijk dient de zwakke schakel bijvoorbeeld zodanig versterkt te worden, dat hierdoor de boulevard meer ontwikkelingsmogelijkheden krijgt.

6 *Het betrekken van alle belanghebbenden (economische en sociale partners, de organisaties die de bewoners van kustgebieden vertegenwoordigen, NGO's en het bedrijfsleven) bij het beheersproces, bijvoorbeeld door middel van overeenkomsten en op basis van gedeelde verantwoordelijkheid*

Ook dit beginsel klinkt door in de gekozen aanpak. Zowel bij de Kustvisie als bij de zwakke schakels probeert men zo breed mogelijk te communiceren en een breed draagvlak te creëren voor de te nemen maatregelen. Regelmatig worden er avonden belegd waar visies aan derden (ook de burgers) worden voorgelegd. Na de motie Geluk is een groep ontwikkelaars gevraagd mee te denken en in het POK zijn belanghebbenden als de Stichting Duinbehoud ook vertegenwoordigd. De recreatiesector participeert niet in het POK, maar onderhoudt wel nauwe contacten met de kustgemeenten. Ook andere belanghebbenden weten de weg “dus ze melden zich wel als het niet goed gaat”. Voor het sluiten van expliciete overeenkomsten met belanghebbenden is het echter nog te vroeg.

7 *Steun en betrokkenheid van alle betrokken bestuursinstanties op nationaal, regionaal en lokaal niveau, waartussen passende contacten zouden moeten worden gelegd of onderhouden, teneinde de bestaande beleidsmaatregelen beter te coördineren. Partnerschappen met en tussen regionale en lokale autoriteiten zouden waar zulks passend is tot stand dienen te worden gebracht*

In grote lijnen wordt ook aan dit beginsel voldaan, maar ook hier worden kanttekeningen geplaatst. De Hollandse Kustvisie heeft tot veel steun en bestuurlijke betrokkenheid geleid. “De gedeelde percepties impliceren eigenlijk dat je een soort partnerschap aangaat met zijn allen”. Echter zonder veiligheid als gedeelde probleemperceptie was het interbestuurlijke proces niet op gang gekomen. Naast een gedeelde probleemperceptie heeft de Kustvisie geleid tot een werkmethode en tot een netwerk (van ongeveer 30 mensen) dat zich uitstrekt tot alle relevante bestuursinstanties. Regelmatig wordt er binnen dit netwerk overleg gevoerd. De met

het POK gecombineerde stuurgroep IOPK-ZH overlegt ongeveer drie keer per jaar. Per zwakke schakel wordt daarnaast afzonderlijk overleg gevoerd: “Zodra een project in cruciale fases belandt, wordt het specifieke vraagstuk op alle niveaus gewoon doorgesproken, ook met de Staatssecretaris. Bestuurders komen echter bijeen op de echte beslismomenten, zodat ze het gevoel hebben dat ze in controle zijn, en om draagvlak en commitment te creëren, om te voorkomen dat je aan het eind van de rit geconfronteerd wordt met een conclusie waar de helft niet mee in kan stemmen”.

Vooralsnog financiert Rijkswaterstaat het proces voor een belangrijk deel, maar de steun en betrokkenheid komt ook tot uiting in de pogingen van de provincie om voor de ruimtelijke kwaliteit aanvullende financiering te zoeken. Ook gemeenten proberen financieel bij te dragen. Voor een gemeente als Den Haag is dit evenwel makkelijker dan voor kleinere gemeenten. Betrokkenen uiten zich wel kritisch over de betrokkenheid van de rijksoverheid: “Er is geen nationaal integraal beleid voor de kust”. Ik vind dat de rijksoverheid zich een beetje gedraagt als de optelsom van alle departementen: zo hebben wij te maken met een Ministerie van EZ dat iets roept over toeristisch beleid, met het Ministerie van LNV dat iets roept over ecologie en natuur en de Vogel- en Habitatrichtlijnen, met het Ministerie van V&W dat zegt “gij zult integrale plannen maken, maar wij zullen sectoraal betalen” En dan hebben we nog een Ministerie van VROM dat zegt ‘maakt rode contouren rond de kustplaatsen en zet dit in het streekplan’, waarvan het Ministerie van V&W vervolgens weer iets anders zegt.. Ik heb verschillende Rijksmensen horen zeggen dat integraal beleid niet hoeft, omdat zandsuppleties de veiligheidsdoelstelling ook kunnen garanderen. Het is dus maar de vraag met wie we geconfronteerd gaan worden, ook in financiële zin.” Voor de lagere overheden is een voortzetting van het suppletiebeleid – gezien de energie die zij gestopt hebben in een integraal proces niet acceptabel. Het Rijk zal dus integraal mee moeten blijven doen.....

<p>8 Toepassing van een <i>combinatie van instrumenten</i> die erop toegesneden is de samenhang te vergemakkelijken tussen enerzijds de sectorale beleidsdoelstellingen onderling en anderzijds die tussen ruimtelijke ordening en het beheer</p>

Ook aan dit beginsel wordt volgens betrokkenen voldaan. De wil om stappen te zetten is groot en dat impliceert dat het project wel moet berusten op een toepassing van een combinatie van instrumenten. “Je zult instrumenten als de legger van het waterschap, het streekplan en bestemmingsplan wel op elkaar af moeten stemmen anders krijg je niks gedaan”. Met name het RO-kader zorgt voor afstemming tussen sector- en facetbenaderingen, een ander instrumentarium voor afstemming is er volgens betrokkenen immers niet in Nederland. Eén der betrokkenen antwoordt wel eens op de vraag ‘Doen jullie aan geïntegreerd kustbeleid?’ met “Ja, we hebben een streekplan”. Voor sommigen is het streekplan de manifestatie van integraal kustzonebeleid, het integrale afwegingskader op regionaal niveau, ondanks het feit dat een streekplan niet alle onderwerpen uit de Aanbeveling dekt.

4.3 De mogelijke betekenis van de EU- indicatorenset

Men vindt de indicatorenset erg abstract, net zo abstract als de hele Aanbeveling. “Ik weet eigenlijk nog niet wat integraal kustzonebeleid is”. In het verlengde hiervan wekt het weinig verbazing dat men er niet van overtuigd is dat met deze set de voortgang van integraal kustzonebeleid kan worden bepaald. Geconstateerd wordt dat er een discrepantie is tussen de abstracte manier waarop er binnen de EU over integraal kustzonebeleid wordt gepraat, en de praktijk. In de praktijk krijgt een meer integrale aanpak vorm, omdat er behoefte is om een aantal zaken die in de kustzone spelen op elkaar af te stemmen. Dit gebeurt gewoon, los van de Aanbeveling.

De set is evenmin bruikbaar volgens betrokkenen om de voortgang van hun project te meten. De set leidt voor betrokkenen niet tot beleidsrelevante inzichten, want de praktijk van werken is niet geënt op deze lijst van indicatoren. Desondanks zijn wel alle items gescoord, het merendeel met “nee” of “ja”. Bij geen van de items zijn louter vraagtekens ingevuld. Uit de ingevulde vragenlijsten blijkt dat er van een vooruitgang kan worden gesproken in de tijd. Voor de periode 2000-2005 wordt vaker aangegeven dat een item uit de set aanwezig is dan voor de periode 1995-2000. Dit hangt volgens betrokkenen nauw samen met het ontwikkelingsproces van de Strategische Visie Hollandse Kust 2050.

Volgens betrokkenen zit men langs de Zuid-Hollandse Kust nu in fase 4 (waarin er sprake is van efficiënte, adaptieve, participatieve en integratieve planning en management) of zelfs 5 (waarin integraal kustzonebeleid volledig is geïmplementeerd), met de kanttekening dat er veel stappen zijn gezet maar dat de uitvoering nog moet volgen. Deze faseaanduiding strookt overigens redelijk met hetgeen uit de gescoorde indicatoren blijkt.

5 Het Duinzoomplan Den Helder/Zijpe

5.1 Karakteristieken van het project

Inleiding

Al sinds het midden van de jaren '50 wordt er gesproken over de Duinzoom, een gebied tussen duin en polder met uitzonderlijke potenties langs de kust in de Kop van Noord-Holland. Het denken over de ontwikkeling van dit gebied en de aanpak daarvan heeft in de loop van de decennia verschillende wendingen genomen.

Door de gemeente Den Helder werd het belang voor de ontwikkeling van de Duinzoom in 1993 met nadruk vastgelegd in het 'Beleidsplan Natuur, Landbouw en Stedelijk Groen. Naast het benadrukken van de hoge ecologische waarde van de Duinzoom werd aangegeven dat het gebied te maken heeft met een groeiende recreatieve druk. Het idee ontstond om een project te starten om de (verdere) ontwikkeling van de Duinzoom in goede banen te leiden. In dit kader heeft Den Helder in 2000 de 'Ontwikkelingsvisie Duinzoom' vastgesteld. In de gemeente Zijpe heeft men de inrichting en het toekomstige gebruik van de Zijper kuststrook vastgelegd in de 'Integrale Ruimtelijke Visie' uit 1998 (Stuurgroep Duinzoom, 2002). Beide gemeenten hebben samen in 2002 het 'Actieplan Duinzoomprojecten Den Helder-Zijpe' vastgesteld.

Doel van het project

De doelstelling van het project is tweeledig: enerzijds het geven van een impuls aan de recreatie in het gebied en anderzijds het herstel van de in potentie hoge natuurwaarden in de Duinzoom. In de loop der tijd zijn natuurwaarden in het gebied afgenomen door de bloembollenteelt.

In de 'Ontwikkelingsvisie Duinzoom' wordt de samenhang tussen de recreatieve potentie van de regio en de nauwe relatie met de natuur- en landschapswaarden van de kuststrook nog eens benadrukt. Opgemerkt wordt dat de regio het meeste kan winnen door ecologische en economische impulsen (natuur, recreatie en landbouw) te combineren. Daarbij wordt steeds sterk benadrukt dat de Duinzoom zich als kuststreek onderscheidt van andere kustgebieden door de nog steeds aanwezige rust en ruimte (Duinzoom, 2005).

De 'Integrale Ruimtelijke Visie' van de gemeente Zijpe biedt een overkoepelend ruimtelijk kader voor een aantal korte en lange termijn ontwikkelingen in de kuststrook. In concreto gaat het hier om het versterken van de kustveiligheid bij Petten, de creatie van Boskerpark en het omvormen van het dorp Groote Keeten tot een aantrekkelijkere plaats om te wonen en te recreëren.

Betrokken actoren

Het initiatief voor het ontwikkelen van de Duinzoom lag bij de gemeente Den Helder. Deze zocht in 1999 samenwerking met Zijpe. Beide gemeenten participeren in de stuurgroep Duinzoom. Naast de twee gemeenten hebben ook de provincie Noord-Holland en het Projectbureau 'Kop en Munt'³ in de stuurgroep zitting. Het hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier is betrokken bij het project vanuit haar zorg voor de kwaliteit van het water. De Rijksoverheid is met name financieel betrokken bij het project. Hoewel het project niet onder de Rijksgebiedensvisie valt, heeft het Rijk wel de aankoop van gronden ten behoeve van natuurontwikkeling bekostigd. Een verklaring voor deze stimulans vanuit het Rijk ligt

³ Het Projectbureau 'Kop en Munt' is een initiatief van de provincie Noord-Holland, de Kamer van Koophandel, het ministerie van Economische Zaken, het ministerie van Defensie, het Ministerie van Verkeer en Waterstaat, de Stichting Bedrijfsregio Kop van Noord-Holland en negen gemeenten in de Kop van Noord-Holland. Het projectbureau is belast met de uitvoering van het Economisch Stimulerings-programma voor de Kop van Noord-Holland.

mogelijk in het feit dat in dit gebied een vorm van compensatie gepast was voor het verlies aan arbeidsplaatsen als gevolg van bezuinigingen bij het ministerie van Defensie. Zowel Den Helder als Zijpe laten zich regelmatig adviseren door natuurorganisaties, met name door Stichting Landschap Noord-Holland (SLNH). Burgers hebben nauwelijks directe invloed (gehad) op het project. Er worden wel zo nu en dan informatieavonden georganiseerd door de gemeenten. Ook kunnen de burgers sinds 2001 de speciale website over de Duinzoom raadplegen. In Den Helder worden enkele binnen het Duinzoomplan passende initiatieven van lokale verenigingen, zoals de Rotary, uitgevoerd. De gemeente Zijpe ondervindt daarentegen veel tegenwerking van 'Houdt Zijpe Leefbaar', een groepering die tegen veranderingen in het gebied is. De concrete uitvoering van deelprojecten geschiedt door projectontwikkelaars.

Organisatiestructuur

De gemeente Den Helder heeft ten behoeve van de ontwikkeling van de Duinzoom een intern werkoverleg ingesteld. Daarnaast is er een projectgroep in het leven geroepen, bestaande uit vertegenwoordigers van de gemeente en van SLNH. Deze projectgroep vergadert in ambtelijke samenstelling ongeveer één keer per maand en op bestuurlijk niveau ongeveer twee keer per jaar. De frequentie van de vergaderingen van de projectgroep is echter in de loop der tijd aan fluctuaties onderhevig geweest, afhankelijk van met name (het ontbreken van) politieke wil.

In Zijpe wordt ook regelmatig intern ambtelijk overleg gevoerd. Voor de verschillende deelprojecten zijn aparte projectgroepen samengesteld. Binnen deze groepen spelen de projectontwikkelaars een belangrijke rol. De gemeente Zijpe neemt bij deze projecten alleen een faciliterende en coördinerende rol op zich.

De in 1999 ingestelde stuurgroep voor het gehele Duinzoomgebied met daarin vertegenwoordigers van de gemeenten Den Helder en Zijpe, de provincie Noord-Holland en van het projectbureau 'Kop en Munt' voerde ongeveer één keer per kwartaal overleg over de hoofdlijnen van het plan. Momenteel komt de stuurgroep echter niet (meer) bijeen.

Procesverloop

In 1993 heeft de gemeente Den Helder het belang van de ontwikkeling van de Duinzoom vastgelegd in het beleidsdocument 'Buitengebied, Natuur, Landbouw en Stedelijk Groen'. Zijpe volgde 5 jaar later met haar Integrale Ruimtelijke Visie voor de kuststrook. In die tijd was Zijpe bereid om samen te gaan werken met de gemeente Den Helder, omdat zij in Grote Keeten een aantal projecten wilde realiseren. Met name de ligging van het schietterrein 'Botgat' leverde daarbij problemen op. Toen de gemeente Zijpe een aantal sectorale plannen indiende bij de provincie, gaf deze aan pas medewerking te zullen verlenen als er één gezamenlijke visie door Den Helder en Zijpe ontwikkeld zou worden voor het gebied. De provincie Noord-Holland was erg enthousiast over het project en overwoog een opschaling, zodat er meer gemeenten konden deelnemen en meer doelstellingen gehaald konden worden. De gemeenten Den Helder en Zijpe hebben vervolgens getracht om samen met de provincie Noord-Holland het Duinzoomplan voor Den Helder en Zijpe in zijn geheel te ontwikkelen. Dit bleek echter niet haalbaar. De financiële middelen om op grote schaal bollenboeren uit te kopen waren niet voorhanden. In 1999 is besloten om te stoppen met de 'mega-aanpak' en te kiezen voor de voortzetting van het oorspronkelijke, kleinere project, onder leiding van de gemeenten zelf.

De Duinzoomgedachte bleef echter, ook na het mislukken van de opschaling, onverkort gehandhaafd. Er is nog steeds sprake van een samenhangende visie, maar de uitvoering wordt opgesplitst in behapbare onderdelen (Gemeente Den Helder, 2000), waarbij "het gebied het ontwikkelingstempo bepaalt" (dat betekent dat ingespeeld wordt op de ontwikkelingen die zich op enig moment voordoen). Hoewel de Duinzoomgedachte in stand gebleven is, is er wel

duidelijke een verschil in benaderingswijze tussen de beide gemeenten. De gemeente Den Helder heeft de capaciteiten om zich pro-actief te richten op het ontwikkelen van de deelprojecten in de Duinzoom, terwijl de gemeente Zijpe een passievere houding aanneemt, door zich met name coördinerend op te stellen binnen de deelprojecten. In de 'Ontwikkelingsvisie Duinzoom' uit 2000 geeft de gemeente Den Helder aan hoe de de verblijfskwaliteit van het gebied kon worden vergroot. In 2001 heeft de gemeente Den Helder de 'Bestuursopdracht Duinzoom' goedgekeurd

De provincie tracht de lokale ontwikkelingen toch nog enigszins te coördineren en heeft met het oog hierop samen met de gemeenten in 2001 het 'Actieplan Duinzoomprojecten Den Helder-Zijpe' vastgesteld. In dit 'projectenboek' komen de Helderse projecten Mariëndal, het aanleggen van een fiets- en kanoroute en Oogduyne en de Zijper projecten Centrumplan Groote Keeten en Boskerpolder uitgebreid aan de orde (Grontmij, 2001). In datzelfde jaar is er in opdracht van beide gemeenten een studie uitgevoerd om inzicht te verwerven in de ontwikkelingen op het gebied van recreatieve eenheden in de Duinzoom (ZKA, 2001). Een jaar later vond een breed opgezette expert meeting plaats over het gebied met 35 vertegenwoordigers van projectontwikkelaars, gemeenten, het Rijk, de provincie, waterschappen, recreatieorganisaties en de Grontmij (Duinzoom, 2002). Recentelijk hebben de beide gemeenten besloten om binnen de stuurgroep nieuwe deelprojecten te agenderen. Een van deze projecten heeft mogelijkwjs betrekking op de verbetering van de waterkwaliteit in het gebied (Gemeente Den Helder, 2005).

Binnen het Duinzoomproject staat met name het ontwikkelen van de recreatie in het duingebied centraal. Binnen de gemeente Zijpe leeft daarnaast het idee dat de recreatie een impuls kan krijgen door de aanleg van de jachthaven Marina Petten. Dit idee is ontstaan tijdens het symposium ter ere van het 400jarig bestaan van de polder Zijpe in 1997 waar organisaties als de Grontmij en Alkyon gevraagd werd om een langetermijnvisie te ontwikkelen voor de Zijper kust. Door de haven zeewaarts aan te leggen zou ook de kustveiligheid versterkt kunnen worden.

Resultaten

Op het grondgebied van Den Helder worden momenteel in het kader van het Duinzoomproject een aantal deelprojecten uitgevoerd. In 2004 is grond aangekocht ten behoeve van natuurontwikkeling. De gemeente heeft een intentieverklaring gesloten met de SLNH waarin opgenomen is dat de SLNH het beheer van de gronden op zich neemt en in de toekomst de gronden van de gemeente zal mogen kopen (SNHL, Gemeente Den Helder, 2002). Daarnaast wordt gefaseerd een kano- en fietsroute aangelegd. De eerste fase van dit deelproject is inmiddels afgerond, de tweede fase loopt nu en wat betreft de derde fase zijn de noodzakelijke onderhandelingen over grondprijzen met de boeren in het gebied in een vergevorderd stadium. Het streven is om de kano- en fietsroute in 2006 in gebruik te nemen. Ook wordt er hard gewerkt aan de realisatie van een regionaal Bezoekerscentrum, waar voorlichting en educatie gegeven zullen worden en van waaruit natuurgerichte recreatie gestimuleerd zal gaan worden. Tenslotte is het resort Oogduyne tot stand gekomen.

In Zijpe wordt onder de paraplu van het Duinzoomplan gewerkt aan de projecten Groote Keeten en Boskerpark. In Groote Keeten is het dorpsplein ingericht en de parkeerplaats gerealiseerd. Op dit moment wordt gebouwd aan het appartementen-complex. Het deelproject Boskerpark bevindt zich nog in de voorbereidingsfase. Voor dit project dient nog een streekplanherziening plaats te hebben. Voor het project Marina Petten wordt momenteel een planstudie uitgevoerd.

5.2 Het project in het licht van de EU-beginselen

Tijdens de ronde tafelgesprekken in Den Helder en Zijpe bleek dat betrokkenen de EU-Aanbeveling niet kennen. Desondanks klinken de beginselen uit de aanbeveling duidelijk door in de wijze waarop het Duinzoomplan uitgewerkt wordt.

1 Een *holistisch perspectief* dat (thematische en geografisch) rekening houdt met de onderlinge afhankelijkheid van en de verscheidenheid tussen de voor de kustgebieden relevante natuurlijke systemen en menselijke activiteiten

Per saldo voldoet het project in de ogen van betrokkenen en onderzoekers aan dit beginsel. Gemiddeld genomen is men in Zijpe hieromtrent nog wat positiever dan in Den Helder (“Alle aspecten waarvan we dachten of gehoord hadden dat ze ook maar enigszins belangrijk zouden kunnen zijn, hebben we meegenomen”.... “Je kunt je tegenwoordig niet meer permitteren om componenten die een rol spelen niet mee te nemen.... Daar word je in de uitvoering altijd om gestraft, omdat je dan vertraging oploopt of bezwaren krijgt of geen vergunning ontvangt. Het is gewoon een must”). De versterking van het recreatief potentieel in combinatie met natuurontwikkeling en het vraagstuk van de kustverdediging (de zwakke schakels Pettemer Zeewering en Callantsoog) zijn breed benaderd en in de ogen van het merendeel der betrokkenen voldoende aan bod gekomen, ofschoon een persoon in de uitvoerings sfeer meer accent op dagreactie (in de vorm van fiets- en wandelpaden en kanoroutes) had willen leggen. Vooralsnog heeft het accent in zowel Den Helder als Zijpe met name op verblijfsreactie gelegen. Uitbreiding van de dagreactie staat evenwel op gespannen voet met de ecologie, met name op de locatie Botgat (een potentieel Staatsnatuurmonument).

In Zijpe heeft men het uitvoeren van een haalbaarheidsstudie van het project Marina Petten mee laten liften met studies naar de versterking van de zwakke schakels. Hierdoor is de problematiek van de zwakke schakels breder geanalyseerd met onder meer als gevolg het in kaart brengen van de gevolgen van een zeevaartse verdedigingsoptie. Zowel deze optie als de consoliderende optie lijken goed verenigbaar met een zeehaven. Bovendien is er vanuit ecologisch oogpunt gekeken of er een brak landschap kan worden gemaakt van het achterland van de zeehaven. Getracht wordt tevens om recht te doen aan de verscheidenheid van de natuurlijke systemen. Naast afgesloten gebieden met hoge natuurwaarden zijn er met het oog hierop ook gebieden met “struinnatuur” gerealiseerd waar de recreatieve en natuurfunctie hand in hand gaan. Ook bij toekomstig te verwerven gebieden wordt een combinatie van functies nagestreefd. De definitieve functietoekenning is echter afhankelijk van de beschikbare middelen en hun oormerk. Sommige provinciale middelen voor het aankopen van bollengrond werden alleen verstrekt in het kader van natuurontwikkeling, waarbij recreatief medegebruik geen optie was. Ook bij het project Boskepolder is afgezien van functieverweving maar is na ecologisch advies een aparte ecologische zone gecreëerd.

2 Een perspectief op *lange termijn* dat rekening houdt met het voorzorgsbeginsel en met de behoeften van de huidige en toekomstige generaties

Aan dit beginsel wordt volgens betrokkenen eveneens voldaan. Zij onderbouwen dit oordeel door te wijzen op de voor ecologisch herstel benodigde tijd (30 tot 40 jaar) en de lange tijd die nodig is om bollenboeren uit te kopen gezien de fluctuaties in grondprijs en beschikbare publieke middelen. Met het voorzorgsbeginsel wordt rekening gehouden door op sommige locaties (Mariendal) een bredere duinenstrook aan te leggen dan voor de kustverdediging strikt noodzakelijk is. Niet alleen hier, maar ook bij de aanpassing van de Hondsbosche en Pettense zeewering is een no-regret beleid gevoerd. Om tegemoet te komen aan de hogere golfbelasting en geprognosticeerde stijging van de zeespiegel (70 cm) is in de zeewering een tijdelijke damwand geplaatst, vooralsnog – hangende de uitkomsten van lopend onderzoek –

voor een periode van 5 jaar. De damwanden zijn zodanig geconstrueerd dat er bij de Hondsbosche zeekering met weidegebied als achterland wel en bij de laaggelegen woonkern Petten geen wateroverslag plaats vindt. Beide zeekeringen voorzien uiteraard ook in de behoeften van toekomstige generaties. Het hele Duinzoomplan heeft uiteraard als doel om door het versterken van het recreatief potentieel in combinatie met het verbeteren van de veiligheidssituatie te voorzien in behoeften van huidige en toekomstige generaties.

3 Bij geleidelijk verlopende processen een *adaptief beheer* waardoor aanpassingen die gelijke tred houden met de ontwikkeling van zowel de problemen als de kennis daarover, worden vergemakkelijkt. Een en ander impliceert de noodzaak van een solide wetenschappelijke basis met betrekking tot de ontwikkeling van het kustgebied

In de ogen van betrokkenen wordt ook aan dit beginsel tegemoet gekomen. Van adaptief beheer in de vorm van zandsuppleties is met name sprake bij de geleidelijk verlopende kustmorfologische processen. Deze spelen echter in het Duinzoomplan geen expliciete rol. Anderszins is er van adaptief beheer sprake omdat men zich binnen het project aanpast aan de (financiële) mogelijkheden die zich voordoen. Betrokkenen, overtuigd van het belang van een solide wetenschappelijk basis wijzen er op dat er door verschillende instanties kennis is geleverd. IWACO en later de Grontmij leverden rapporten over de grondwaterstanden en de fiets- en kanoroute en samen met de VU over de cultuurhistorische waarden. De SLNH en het ecologisch adviesbureau Vertegaal leverde kennis over natuurwaarden en ZKA heeft in kaart gebracht dat de baten van een recreatiewoning ongeveer 30.000 Euro is. Voor het project Marina Petten is de wetenschappelijke basis gelegd in studies verricht door het RIKZ, het WL (over o.a de effecten en kosten van een strekdam in zee) en Alkyon. Alkyon richtte zich met name op de vraag op welke wijze een win-win situatie tussen zeehaven en kustverdediging kan worden gerealiseerd. Daarnaast heeft Procensus planologische en civieltechnische ondersteuning gegeven en heeft STOGO heeft in opdracht van particuliere investeerders een tweetal markteconomische verkenningen gedaan ten behoeve van Marina Petten. Wat de kustverdediging betreft wijst men erop dat de provincie veel kennis ingebracht heeft bij het uitwerken van de Hollandse Kustvisie. Ondanks deze input plaatst een deel der betrokkenen vraagtekens bij de kwaliteit van de kennisbasis. Met name op het gebied van het grondwater ontbreekt het aan gegevens om goede tijdreeksanalyses te verrichten. Bovendien “veranderen de gegevens van de provincie over hoogte en consequenties van de zeespiegelstijging elke maand.....”

4 De *specifieke lokale kenmerken* en de grote diversiteit van de Europese kustgebieden, zodat door specifieke oplossingen en flexibele maatregelen aan hun concrete behoeften kan worden voldaan

Het Duinzoomproject richt zich in de ogen van betrokkenen op specifieke lokale kenmerken waarvoor specifieke oplossingen worden bedacht en maatregelen die in de ogen van de meeste betrokkenen flexibel zijn. Meest in het oog springend lokaal kenmerk is de aanwezigheid van bollengrond in een nauwe kort achter de kust gelegen strook. Dat deze bollengrond moet worden aangekocht (53 ha) ten behoeve van recreatie en natuurontwikkeling maakt het een uniek project. De aanleg van een zeewaarts gelegen jachthaven is daarnaast eveneens tamelijk uniek. Van flexibiliteit is met name sprake bij de reeds genoemde aanpassing van de Hondsbosche zeekering, waar een iets lagere veiligheidsnorm aangehouden dan voor dichtbebouwde gebieden geldt. Gezien de hoge kosten die gemoeid zijn met de aankoop van bollengronden moeten in de ogen van betrokken de hiermee beoogde grootschalige functieveranderingen bij voorkeur niet al te flexibel moeten zijn.

5 Het werken met *natuurlijke processen* en eerbiedigen van de draagkracht van de ecosystemen, zodat onze activiteiten op lange termijn milieuvriendelijker, sociaal meer verantwoord en economisch gezonder worden

Betrokkenen onderschrijven de *facto* dit beginsel. Gesproken wordt van dynamisch kustbeheer, aanwezige kwel, het waar mogelijk laten stuiven van de duinen en het inpassen van waaibosjes. De draagkracht van het ecosysteem wordt met name geëerbiedigd doordat het schone duinwater afgescheiden gaat worden van het boezemwater, hetgeen enorme ecologische potenties heeft. Het staken van de voor het grondwater sterk belastende bollenteelt heeft dan op lange termijn bovendien een positief milieu-effect. Het veranderen van bollengrond in recreatiegebied is ook sociaal meer verantwoord. In de toekomst kunnen de gronden het gehele jaar door een recreatieve functie kunnen hebben, terwijl thans de bollengrond alleen drie weken tijdens de jaarlijkse bloeiperiode aantrekkelijk zijn voor het toerisme. Bovendien leveren op termijn verblijfs- en dagrecreatie naar verwachting meer geld en werkgelegenheid op. Om het af stoten van de bollengronden economisch te compenseren moeten er tenminste 700 recreatiewoningen worden gebouwd. Momenteel zijn er 150 gerealiseerd (in Julianapark en Strandslag).

6 Het *betrekken van alle belanghebbenden* (economische en sociale partners, de organisaties die de bewoners van kustgebieden vertegenwoordigen, NGO's en het bedrijfsleven) bij het beheersproces, bijvoorbeeld door middel van overeenkomsten en op basis van gedeelde verantwoordelijkheid

De percepties over dit aspect van het Duinzoomproject verschillen. Niet iedereen is van mening dat alle belanghebbenden betrokken zijn. Uiteraard zijn er inspraakmogelijkheden, waar met name in Zijpe veel belangstelling voor is, maar de burgers en de recreatieve sector zijn niet van meet af aan in het project meegenomen. Aan de expertmeetings namen met name mensen van buiten het gebied deel. Wel geschiedt de uitwerking van de projecten samen met de marktpartijen. Indirect wordt hierbij ook overleg gevoerd met LTO en Akryon. Bij de op projectniveau afgesloten overeenkomsten (Boskepolder, Duinzoom-Noord, Grote Keten) zijn marktpartijen wel, maar bewoners (de zeer actieve actiegroep Houdt Zijpe Leefbaar) en agrariërs geen partij. Men betwijfelt evenwel ten eerste of het eerder betrekken van Houdt Zijpe Leefbaar tot een andere opstelling van deze groepering geleid zou hebben. “Deze groep die voornamelijk uit import bestaat, wil alles bij het oude houden en is overal tegen”. Met afzonderlijke agrariërs zijn overigens inmiddels wel 13 overeenkomsten over grondtransacties gesloten. In de perceptie van betrokkenen zijn marktpartijen materieel wel verantwoordelijk, maar rust de formele verantwoordelijkheid primair bij de overheidspartijen.

7 Steun en betrokkenheid van *alle betrokken bestuursinstanties* op nationaal, regionaal en lokaal niveau, waartussen passende contacten zouden moeten worden gelegd of onderhouden, teneinde de bestaande beleidsmaatregelen beter te coördineren. Partnerschappen met en tussen regionale en lokale autoriteiten zouden waar zulks passend is tot stand dienen te worden gebracht

Per saldo voldoet het project in de ogen van betrokkenen aan dit beginsel. Het Duinzoomplan is te beschouwen als een partnerschap tussen gemeenten en provincie. Tussen de beide gemeenten is er een passieve consensus over het plan, waarbij Den Helder als projectleider een meer pro-actieve rol speelt. Zijpe is volgend, maar heeft wel een eigen visie. De provincie – ooit projectleider – ondersteunt nu via Kop en Munt het project. De EU en de rijksoverheid dragen met name financieel bij aan het project. Over de steun van het Rijk is men in Den Helder echter wel kritisch. Men betreurt het dat er weinig middelen zijn, maar men is met name teleurgesteld over de sectorale verkokerde insteek (de verschillende loketten en monden) van het rijk, terwijl de provincie met haar Hollandse Kustvisie heeft aangetoond wel gebiedsgericht en integraal te kunnen denken. “Van integraliteit is met name op rijksniveau geen sprake”. Dit zou kunnen veranderen indien het budget bij de regio's neergelegd zou

worden. Een coördinerend Ministerie zou als aanspreekpunt voor de regio moeten dienen. Veel wordt in dit kader verwacht van de instelling van het Investeringsbudget Landelijk Gebied, een gebundelde doeluitkering aan de provincie. In Zijpe is men vooralsnog aarzelend over de steun van andere partijen voor de aanleg van Marina Petten en van de kans op de voor Boskerpolder benodigde streekplanherziening. Om voor Marina Petten steun te verwerven wordt maandelijks overleg gevoerd in het ambtelijk en bestuurlijk POK en het de OMK. Over Boskerpolder overlegt de gemeente Zijpe 2 tot 3 keer per maand, o.a. in de projectgroep Duinzoomplan en minder frequent – drie keer per jaar – in de Stuurgroep.

<p>8 Toepassing van een <i>combinatie van instrumenten</i> die erop toegesneden is de samenhang te vergemakkelijken tussen enerzijds de sectorale beleidsdoelstellingen onderling en anderzijds die tussen ruimtelijke ordening en het beheer</p>

Ook aan dit beginsel wordt wel voldaan. Het Duinzoomplan gaat uit van een combinatie van instrumenten (ruimtelijke plannen en grondaankoop). Het is een integraal plan dat als voordeel heeft “dat je bij veel loketten subsidies aan kunt vragen “(o.a. in het kader van de STIVAS-regeling, POP-gelden en de Gebundelde Doel Uitkering). Getracht wordt dan ook om “subsidies te stapelen” door “alle ballen in de lucht te houden en niet te wachten op de kip of het ei”.

5.3 De mogelijke betekenis van de EU-indicatorenset

De betrokkenen in Zijpe zijn positiever over de bruikbaarheid van de indicatorenset dan die in Den Helder. Zij zijn het zeer eens met de stelling dat met de set goed kan worden bepaald welke voortgang er is geboekt met integraal kustzonebeleid. Ook zou het scoren van de set tot voor betrokkenen beleidsrelevante inzichten hebben geleid. Een en ander wordt met name toegeschreven aan de discussie die betrokkenen onderling hebben gevoerd tijdens het scoren van de items. Op hoofdlijnen is de indicatorenset goed, mits ze houvast bieden om een koers vast te stellen. “Af en toe is het goed om vast te stellen of je nog langs die paaltjes loopt”. Deze visie wordt in Den Helder maar in beperkte mate onderschreven. Hier is men van mening dat men meer inzichten zou kunnen ontleen aan een direct op het Duinzoomplan gebaseerde set van indicatoren. Hoewel sommige respondenten hebben aangegeven dat zij een item niet konden scoren, valt hier geen patroon in te onderkennen. Er zijn geen items die geen der betrokkenen niet heeft kunnen/willen scoren. Het blijft echter de vraag welke beelden men bij het scoren in gedachten heeft gehad. Alle gesprekspartners hebben aangegeven dat zij moeite hebben met de onderbouwing van hun stellingname. Het is opvallend dat de set maar een beperkt aantal veranderingen in de periode 2000-2005 ten opzichte van de referentieperiode aangeeft. De belangrijkste verandering betreft de aanwezigheid van een strategie voor integraal kustzonebeleid. De Hollandse Kustvisie voorziet hier thans in. Opgemerkt wordt echter wel dat het vooralsnog bij plannenmakerij blijft.

In Den Helder is men naar eigen inschatting in fase 2 waarin een raamwerk voor integraal kustzonebeleid bestaat of in fase 3 waarin er sprake is van horizontale integratie tussen kustplanning en management instellingen en waarin in de meeste gevallen de relevante stakeholders en kustgemeenschappen bij de besluitvorming worden betrokken. In Zijpe waant men zich in fase 3. Van een directe een op een relatie met de voor elke fase door de EU onderscheiden acties is echter absoluut geen sprake. Over de uitvoeringsstatus van geen van de acties bestaat consensus. De betrokkenen zijn het alleen eens over de voor Nederland triviale stelling dat er aspecten van kustbeheer worden toegepast.

6 Het beheer van Rottum

6.1 Karakteristieken van het proces

Inleiding

Het in het oostelijke deel van de Waddenzee gelegen Rottum bestaat uit Rottumerplaat, Rottumeroog en de Zuiderduintjes (Beheersregeling Rottum, 1993). Tot in de jaren '70 leefde het idee dat het Waddengebied ooit ingepolderd zou worden. Rottum zou een belangrijk onderdeel van de kustverdediging moeten gaan vormen. Rijkswaterstaat voerde dan ook een actief beheer om de op Rottum aanwezige verdedigingselementen in stand te houden. Dankzij de Waddenvereniging veranderen de ideeën over de inpoldering van het gebied. Het beheer van Rottum bleef echter wel gericht op de bescherming van Groningen tegen overstromingen. Na onderzoek bleek echter dat de tot dan toe genomen beheersmaatregelen niet van betekenis waren. Het belang van Rottum als unieke natuurgebied is daarna steeds groter geworden. Ook de cultuurhistorische waarde van het gebied werd steeds meer benadrukt. In het gebied groeide het besef dat de beheersmaatregelen voor Rottum duidelijk vastgelegd dienden te worden. Dit mondde in 1993 uit in de 'Beheersregeling Rottum voor de periode 1993-2003' (Beheersregeling Rottum, 1993). Inmiddels is deze beheersmaatregel een aantal keren vernieuwd.

Doel van het project

Opmerking verdient dat het hier niet gaat om een echt 'project'. Er is meer sprake van een proces dat in de loop der tijd verschillende wendingen heeft genomen. Nadat de inpolderingsplannen van de tafel waren verdwenen, was aanvankelijk het enige doel van de Rijksoverheid het beschermen van de eilanden met het oog op hun unieke natuurwetenschappelijke waarden. In de Planologische Kernbeslissing (PKB) Waddenzee uit 1980 wordt 'de bescherming, het behoud en waar nodig het herstel van de Waddenzee als natuurgebied' benadrukt. Later is in de nieuwe PKB de hoofddoelstelling gewijzigd in 'een duurzame bescherming en ontwikkeling van de Waddenzee als natuurgebied'. Specifiek voor Rottum is daarbij in de toelichting opgemerkt dat er sprake zal zijn van 'een flexibel kustbeheer, met het oogmerk om natuurlijke processen hun beloop te laten'.

In de Beheersregeling Rottum is echter ook expliciet opgenomen dat Rottumeroog een waardevolle cultuurhistorische functie heeft. Het navigatiebaken de Kaap valt onder de Monumentenwet (Beheersregeling Rottum, 1993) en van het eiland wordt al verslag gedaan in 1354 (Knol, 1994).

Betrokken actoren

Bij het project zijn naast Rijkswaterstaat, ook Staatsbosbeheer en het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) betrokken. Samen delen (en verdelen) zij al tientallen jaren het beheer van Rottum. Staatsbosbeheer heeft daartoe onder meer een boswachter in dienst. De burgemeester van Eemshaven treedt op als strandvonder. De beheerders worden geadviseerd door de Beheers- en Adviescommissie Kustverdediging Rottumeroog (BAKR), waarin vertegenwoordigers participeren van de Waddenvereniging, de Vereniging van Oevereigenaren, de provincie Groningen en de Stichting Vrienden van Rottumeroog en Rottumerplaat, een particuliere organisatie met zo'n 500 begunstigers.

Organisatiestructuur

Op ad hoc basis voeren de beheerders overleg. De BAKR vergadert twee keer per jaar.

Procesverloop

In de jaren zestig was het beleid van de Nederlandse overheid gericht op het inpolderen van landareaal, waaronder het Waddengebied. In het verlengde hiervan zorgde Rijkswaterstaat ervoor dat Rottumeroog en Rottumerplaat op hun plaats bleven, omdat de eilanden een belangrijke rol zouden gaan spelen bij de toekomstige kustverdediging. In de zeventiger jaren begonnen steeds meer mensen zich te realiseren dat met de inpoldering van de Waddenzee een uniek natuurgebied zou gaan verdwijnen. Het beheer van Rottum werd echter wel gehandhaafd mede omdat men dacht dat dit bijdroeg aan de Groninger kustverdediging. Een kentering in het denken trad op in de PKB Waddenzee en in het verlengde hiervan in het Beheersplan Natuur, van het Ministerie van LNV. Daarin werd aangegeven dat het vrijlaten van Rottumeroog en –plaat essentieel zou zijn voor het beheer van het totale Waddengebied. De eilanden en vaargeulen zouden oostwaarts moeten kunnen ‘wandelen’. Voorgesteld werd daarom om alle stabiliserende maatregelen te stoppen, mits dit acceptabel zou zijn in verband met de bescherming van de vastelandskust, het behoud van een goede vaargeul naar de Eemshaven en de ligging van de Noordzeegastransportleiding (Beheersregeling Rottum, 1993).

Toen in 1989 uit onderzoek bleek dat er geen gevaar dreigde voor bovengenoemde aspecten, maakte dit de weg vrij voor het geheel staken van duinonderhoud op beide eilanden. Dit kwam mede goed uit in verband met het krimpende budget van Rijkswaterstaat. Daarnaast paste het ‘loslaten van Rottum’ heel goed binnen het dynamisch kustbeheer dat door Rijkswaterstaat in die tijd ontwikkeld werd. Het besluit leidde echter tot grote commotie in de samenleving: de zoon van de laatste strandvoogd van Rottumeroog, Toxopeus, besloot zich te verzetten tegen de dreigende teloorgang van zijn vaders erfgoed en hij vond steun in brede kring. Met als primair doel het behoud van het cultureel historisch erfgoed, werd de ‘Stichting Vrienden van Rottumeroog en Rottumerplaat’ opgericht.

In 1993 werd besloten het beheer op Rottumerplaat geheel te staken en het beheer van Rottumeroog op een natuurvriendelijk manier voort te zetten om zo de levensduur van het eiland te verlengen. Zo werd er een compromis gesloten tussen natuurwaarden en behoud van cultureel historisch erfgoed. Tevens werd de BAKR ingesteld en werd besloten de morfologische ontwikkeling van de beide eilanden zorgvuldig te monitoren. In 2002 is besloten om ook op Rottumeroog geen beheersmaatregelen meer te treffen. De Stichting Vrienden van Rottumeroog en Rottumerplaat hebben daar toen mee ingestemd omdat uit de monitoring bleek dat de beheersmaatregelen niet veel toegevoegde waarde hebben en de afslag op het eiland binnen de perken blijft.

Resultaat

Rottumeroog is inmiddels aanzienlijk geslonken, terwijl Rottumerplaat gegroeid is. Beide eilanden verplaatsen zich in zuidoostelijke richting. De verwachting is dat Rottumeroog uiteindelijk ooit geheel zal verdwijnen en Rottumerplaat op de plaats van Rottumeroog terecht zal komen. In tegenstelling tot Rottumerplaat, is Rottumeroog buiten het broedseizoen toegankelijk voor een select publiek. Er worden maximaal vijftientig bezoeken van maximaal vijftientig mensen toegestaan per jaar. Rottumerplaat heeft zich ontwikkeld tot een uniek natuurgebied. Beide eilanden worden vier maanden per jaar bewoond door twee vogelwachters, die zich uitsluitend bezig houden met het tellen van vogels en indien nodig met het weren van mensen van de eilanden. De beheersmaatregelen zijn beperkt tot het twee keer per jaar ophalen van vuilnis op beide eilanden.

6.2 Het project in het licht van de EU- beginselen

Men heeft nog nooit van de Aanbeveling gehoord.

1 Een *holistisch perspectief* dat (thematische en geografisch) rekening houdt met de onderlinge afhankelijkheid van en de verscheidenheid tussen de voor de kustgebieden relevante natuurlijke systemen en menselijke activiteiten

Betrokkenen zijn verdeeld over de vraag of aan dit beginsel is voldaan. Een deel zegt het niet te weten. In de historische ontwikkeling van met name Rottumeroog komen drie thema's sterk naar voren: natuurbehoud, het behoud en beheer van de kustverdediging en de cultuurhistorische waarde van het eiland. Voor Groningers is de cultuurhistorische waarde groot "In Groningen spreken ze niet over Rottumeroog, maar over 't Eiland'. Er is ook maar één eiland op de hele wereld en dat is Rottumeroog. Zo simpel is het". De vrees dat de terugtrekking van Rijkswaterstaat zou leiden tot een teloorgang van het eiland, vormde dan ook een bron van grote onrust. Aanvankelijk werden er nog helmgras geplant en houtschermen geplaatst om duinvorming te stimuleren en zo het eiland in stand te houden. Na een tweede evaluatie die aan het licht bracht dat dit weinig rendement opleverde, zijn de activiteiten beperkt tot monitoren en schoonmaken. De Vrienden vinden deze gang van zaken acceptabel, omdat Rottumeroog redelijk stabiel blijft. Ze staan echter wel 'in de startblokken' om in actie te komen als er drastische veranderingen in die situatie optreden.

2 Een perspectief op *lange termijn* dat rekening houdt met het voorzorgsbeginsel en met de behoeften van de huidige en toekomstige generaties

Betrokkenen hebben moeite om aan te geven of aan dit beginsel wordt voldaan. Uit het rondetafelgesprek blijkt dat men wel uitgaat van een lange termijn perspectief, gezien het feit dat er gekozen is voor het 'volledig loslaten van de natuur.' Met het voorzorgsbeginsel wordt rekening gehouden, omdat dit proces niet strookt met menselijke interventie in de ruime zin des woords. "De uitgangspunten van natuur en landschapsbehoud kijken een bepaalde richting op, en vanuit die kijkrichting worden activiteiten die daar haaks op staan of schuin tegenaan hangen niet op voorhand geaccepteerd of gewaardeerd". De eilanden zijn dan ook verboden gebied op grond van artikel 17 van de Natuurbeschermingswet en alleen in de periode tussen één april en half augustus mag een beperkt aantal excursies plaatsvinden. Hier wordt strikt de hand aan gehouden aangezien men uit ervaring weet welke invloed recreatie op natuurwaarden heeft. Het rekening houden met toekomstige generaties is een consequentie van de keuze voor zo'n zware wettelijke beschermingsstatus. Daarbij ligt het er wel aan hoe de behoeften van toekomstige generaties worden gedefinieerd. "Als je zegt 'wij willen in Nederland een stuk ongerepte natuur, waar de natuur ongestoord haar gang kan gaan wat er ook gebeurt', dan bewaar je dat dus voor het nageslacht, als uniek begrip en uniek stuk Nederland. Als je zegt 'wij willen Rottumeroog bewaren voor het nageslacht', dan moet je dus andere maatregelen nemen. Maar die keuze is op het moment niet gemaakt, nu laten we de natuur haar gang gaan, het eiland loopt, maar de morfologische omstandigheden zijn zo dat er altijd iets zal blijven: het volume aan zand in dat gebied blijft vrijwel constant".

3 Bij geleidelijk verloopende processen een *adaptief beheer* waardoor aanpassingen die gelijke tred houden met de ontwikkeling van zowel de problemen als de kennis daarover, worden vergemakkelijkt. Een en ander impliceert de noodzaak van een solide wetenschappelijke basis met betrekking tot de ontwikkeling van het kustgebied

In letterlijk zin wordt aan dit beginsel niet volledig voldaan. Van een adaptief beheer is gezien het voorgaande nog nauwelijks sprake. Weliswaar wordt de Beheersmaatregel elke vijf jaar vernieuwd, maar benadrukt wordt echter dat er eigenlijk geen sprake is van 'beheer': "We

sturen niet bij, we houden alleen maar in de gaten”. Dit in de gaten houden richt zich op geleidelijk verlopende processen als zandverplaatsing en wind. Echter, “als er van de winter een week een Noordwesterstorm kracht 11 of 12 komt, dan is het in de scope van 50 jaar nog steeds een geleidelijk proces, maar in de scope van het laatste jaar is het een beroerd proces, een ramp mogelijksterwijs”. De set normen en waarden ligt hier wat anders dan elders in Nederland. Elders wordt in het natuurbeleid heel duidelijk gekeken naar soorten, terwijl hier gekozen is voor een dieper liggende aanpak; we laten de natuur haar gang gaan, maar dat betekent dat je onmachtig bent als mens. Binnendijs heb je het veel meer in de hand, dan grijp je meer in, dan is het meer tuinieren”.

Voor de gekozen beleidsrichting is de kennisbasis op zich niet zo relevant: “Als je vindt dat er in dit overbevolkte land een aantal plekken moeten zijn, die zich natuurlijk ontwikkelen kunnen ontwikkelen en zo veel mogelijk vrij moeten zijn van menselijk ingrijpen, dan is de wetenschappelijke kennis niet meer belangrijk. Dan redeneer je als volgt: ‘je hebt er bijna niets van en je hebt nog een plekje waar het kan, nou laten we het dan daar doen’. Zo is het vastgesteld en daar heb je niet zo’n dik onderzoeksrapport voor nodig.” Ondanks het ontbreken van een dergelijk rapport moet wel opgemerkt worden dat in de BAKR een uitgebreide uitwisseling van informatie plaats vind. Door de brede opzet van dit adviesorgaan zijn vertegenwoordigers van zeer uiteenlopende organisaties betrokken, die onderling hun kennis uitwisselen en bundelen. In dit kader werden bijvoorbeeld ook maatschappelijke effecten van beheersstrategieën doorgesproken. Daarnaast is er bij RWS veel kennis over stromingspatronen en zandtransport. Qua morfologie is in het kader van de maatschappelijke onrust ook voldoende onderzoek gedaan: “Dan kom je uit bij die bak zand die een beetje op en neer gaat, maar blijft bestaan... en daarmee is dus de gedegen wetenschappelijke basis voor het in stand houden van een systeem met platen, prielen, kleine duinen en eilanden gegarandeerd. En dat wordt zo af en toe gemonitord en opnieuw vastgesteld”.

4 De specifieke lokale kenmerken en de grote diversiteit van de Europese kustgebieden, zodat door specifieke oplossingen en flexibele maatregelen aan hun concrete behoeften kan worden voldaan

Per saldo zijn de betrokken het eens dat er voldaan wordt aan dit beginsel. Het ‘beheer’ richt zich op een specifiek proces rond de twee onbewoonde eilanden, die overgeleverd zijn aan de grillen van de natuur, in een uniek gebied. Uniek in natuurlijk opzicht, maar ook in sociaal-culturele zin (Rottumeroog was een eiland met een strandvoogd). Gewezen wordt ook op de emotionele band die de lokale bevolking van Groningen heeft met Rottumeroog.

Van flexibele maatregelen kan nauwelijks gesproken worden. Wel wordt er gedacht aan de flexibiliteit die de partijen ten toon spreiden, om waar nodig en in overleg, af te wijken van wat er vastgelegd is in de Beheersovereenkomst. “Zo werd RWS vorig jaar geconfronteerd met een middenstop en toen konden de werkzaamheden niet uitgevoerd worden zoals ze op de rol stonden. Er is toen overleg geweest binnen de BAKR over hoe we het anders konden oplossen en toen zijn er wat aanpassingen gedaan”.

5 Het werken met natuurlijke processen en eerbiedigen van de draagkracht van de ecosystemen, zodat onze activiteiten op lange termijn milieuvriendelijker, sociaal meer verantwoord en economisch gezonder worden

Ook over het voldoen aan dit beginsel is men verdeeld. Dat wordt met name ingegeven door een verschil in interpretatie van de term ‘werken met natuurlijke processen’: “Voor LNV is het planten van één pol helmgras ingrijpen in een natuurlijk proces, om het extreem te stellen. Vroeger gebeurde dat heel erg door het plaatsen van schermen, toen steeds minder en nu wordt er eigenlijk helemaal niets gedaan en dat wordt scherp in de gaten gehouden”. Voor de Vrienden daarentegen is een beetje helpen en bijsturen ook nog ‘natuur’. Er is in ieder geval

wel sprake van het aanhaken bij natuurlijke processen: als er al iets gedaan is, is dat op een natuurlijke wijze gebeurt, en niet met behulp van betonnen constructies.

Wat betreft het milieuvriendelijker, sociaal verantwoord en economisch gezonder worden van de activiteiten wordt geoordeeld dat dit eigenlijk niet van toepassing is op het project. Het zijn nooit doelstellingen geweest van het project. Daarnaast wordt aangegeven dat het beginsel de suggestie wekt dat de situatie nu niet milieuvriendelijk is, iets waar betrokkenen zich totaal niet in herkennen. Aangevoerd wordt wel dat het feit dat in de BAKR heel veel diverse partijen vertegenwoordigd zijn, aangeeft dat datgene wat er nu gebeurt sociaal verantwoord is. Binnen de BAKR speelt wel de vraag of er extern niet meer draagvlak moet worden gecreëerd. Vooralsnog is hier vanaf gezien uit vrees dat dit zou leiden tot een groeiende belangstelling voor het bezoek aan het eiland. Dit is economisch wellicht aantrekkelijk, maar volstrekt in strijd met de vigerende beleidsuitgangspunten.

6 Het *betrekken van alle belanghebbenden* (economische en sociale partners, de organisaties die de bewoners van kustgebieden vertegenwoordigen, NGO's en het bedrijfsleven) bij het beheersproces, bijvoorbeeld door middel van overeenkomsten en op basis van gedeelde verantwoordelijkheid

Ook over het voldoen aan dit beginsel is men verdeeld. Aangegeven wordt dat in de BAKR, het adviesorgaan van de Staatssecretaris, de belangrijkste partijen (RWS, Staatsbosbeheer, de Vrienden, de Vereniging van Oevereigenaren, de Waddenvereniging) participeren “Er niemand is die gemeld heeft dat hij ten onrechte niet betrokken is”. Afspraken over het Beheer liggen vast in een Beheersovereenkomst, die door de BAKR van advies wordt voorzien. Daarnaast heeft een wadloopvereniging een ontheffing om naar Rottumeroog toe te lopen en mag een schipper op grond van een overeenkomst de wadlopers oppikken.

“De instelling van de BAKR zelf is wel een soort overeenkomst geweest, want daar hebben we gezegd, we gaan met z'n allen zo'n club vormen. Maar het is niet zo dat we elkaar rechten en plichten proberen op te leggen, dat is nu juist niet de bedoeling. Het is een morele binding. Het spreekt voor zich dat niet iedereen optimaal tevreden gesteld kan worden, maar we proberen wel tot nu toe nog in gezamenlijkheid dezelfde koers te varen”. De formele verantwoordelijkheid voor het beheer ligt bij Staatsbosbeheer (en tot op zekere hoogte bij RWS). Andere partijen hebben geen formele verantwoordelijkheid, hetgeen niet uitsluit dat zij zich betrokken achten.

7 Steun en betrokkenheid van *alle betrokken bestuursinstanties* op nationaal, regionaal en lokaal niveau, waartussen passende contacten zouden moeten worden gelegd of onderhouden, teneinde de bestaande beleidsmaatregelen beter te coördineren. Partnerschappen met en tussen regionale en lokale autoriteiten zouden waar zulks passend is tot stand dienen te worden gebracht

In de ogen van betrokkenen wordt grotendeels aan dit beginsel voldaan. In formele zin is het onduidelijk of de Staatssecretaris het beleid steunt, omdat zij de laatste Beheersovereenkomst nooit formeel heeft goedgekeurd. Binnen de BAKR ervaart men echter wel steun en betrokkenheid.

De BAKR vergadert elk jaar een keer in het voorjaar en een keer in het najaar. Dat blijkt nog voldoende, maar “als iemand jeuk krijgt dan doen we het vaker, zo werkt het ook”. In de BAKR lukt het volgens betrokkenen altijd wel tot overeenstemming komen: “iedere instantie heeft natuurlijk zijn eigen invalshoek en dat moet je dus een beetje op elkaar afstemmen. Wat wij wel trachten, en wat tot nu toe hebben bereikt, is om vanuit alle invalshoeken consensus te bereiken en op die manier komen we elkaar tegemoet en zijn we in staat goed te coördineren’. De BAKR zou kunnen worden beschouwd als een partnerschap: “we zijn tot elkaar veroordeeld en maken daar iets leuks van”. We proberen toch die trein te laten rijden met alle passagiers aan boord. Het is nu meer een ‘going concern’, met af en toe wat aanvalletjes en die proberen we dan met z'n allen te verwerken en dat gaat goed”.

8 Toepassing van een *combinatie van instrumenten* die erop toegesneden is de samenhang te vergemakkelijken tussen enerzijds de sectorale beleidsdoelstellingen onderling en anderzijds die tussen ruimtelijke ordening en het beheer

Over het doorklinken van dit beginsel is men verdeeld. Dit is niet zo vreemd gezien de voor Rottum vigerende visie om niet verder in te grijpen. De facto dienen hierdoor alleen de Natuurbeschermingswet, de Wet op de Zeekering, en de Vogel- en Habitatrichtlijn op elkaar te worden afgestemd.

6.3 De mogelijke bruikbaarheid van de EU- indicatorenset

Men acht de set niet bruikbaar voor de eigen situatie: “Ik heb het gevoel dat je met een verkeerd instrument bezig bent, omdat je toch een meer wat status aparte hebt op Rottumeroog, het is een gekke situatie, een uitbijter zou je het kunnen noemen”. Een beter instrument zou een korte rapportage zijn op basis van de acht beginselen, maar toegesneden op de belangrijkste punten uit het project. De onderlinge samenhang tussen de beginselen per project zou dan beter naar voren komen, dan bij toepassing van deze indicatorenset.

Ook de vergelijking in de tijd is voor betrokkenen weinig betekenisvol, omdat deze niet samenvalt met de omslagpunten in de beheerssituatie op Rottum.

Ook de indeling in fasen spreekt niet aan. Fase 3 wordt genoemd, maar ook fase 4 en zelfs fase 5. “Je kijkt wel naar de actualiteit van vandaag. In fase 5 is er sprake van een volledige implementatie. Wij doen aan integraal kustbeheer en daarbij is een keuze gemaakt om daar waar het mogelijk is ruimte te geven aan zand en zee. Dat beleid vullen wij volledig is, dus dat is dan volledig geïmplementeerd. Blijkt nou dat door een zware storm de wereld anders gaat draaien, dan moeten we weer even overleggen en komen we misschien op een andere plek...Vervolgens zie ik dan als voorloper fase 4, dus daarom kom ik dan tot fase 4 en 5. Want laten we nou niet denken dat wij na al die jaren niet meer weten wat de richting van de Rijksoverheid is. Wij weten wat de provincie daarmee wil en wij weten wat de gemeente daarmee kan en wij weten wat de wensen van de niet-overheden daarin zijn. Nou , er zijn nog steeds geen activiteiten die haaks staan op de uitgangspunten, het beleid van de Rijksoverheid, dus zeg ik, ‘dan is het integraal kustzonebeleid volledig geïmplementeerd’, inclusief de wensen van de andere partners, en de stakeholders die daar boven staan”.

Referenties

- Alkyon, Arcadis, en Bureau Nieuwe Gracht, 2002, *Strategische Visie Hollandse Kust 2050*, in opdracht van de provincies Noord- en Zuid- Holland
- Beheersregeling Rottum, 1993, beschikbaar op het World Wide Web: <http://www.xs4all.nl/~asz00418/OverheidsBeheersRegeling.htm>, geraadpleegd op 10 maart 2005.
- Deltaraad, 2005, *Deltawateren, Van Mozaïek ...naar Aquarel*, beschikbaar op het World Wide Web: <http://www.delta-wateren.nl/kaart.php3?kaartid=4&deltawaterenmenuid=119> geraadpleegd op 1 juni 2005
- Deltaraad, 2004, *Delta-memorandum*
- Dieperink, C., G.P. Boon en P. Glasbergen, 2003, *Kust in Kader, Opvattingen over integraal kustzonebeleid*, Universiteit Utrecht, Copernicus Instituut, in opdracht van het Rijksinstituut voor Kust en Zee, RIKZ/V/2003.103x
- Duinzoom, 2002 *Expert meeting Duinzoomproject Den Helder-Zijpe*, beschikbaar op het World Wide Web:<http://www.duinzoom.nl/index2.html>, geraadpleegd op 10 mei 2005
- Duinzoom, 2005, *Duinzoom Den Helder, rust, ruigte en ruimte*,
- Ecorys, Royal Haskoning en Waterloopkundig Laboratorium Delt Hydraulics, 2004, *Is Geluk haalbaar? Onderzoek naar de financiële haalbaarheid van kustuitbreiding en verkenning van de mogelijkheden voor PPS*, in opdracht van het Rijksinstituut voor Kust en Zee, Rotterdam
- European Union (EU), 2002, *Aanbeveling van het Europees Parlement en de Raad van 30 mei 2002 betreffende de uitvoering van een geïntegreerd beheer van kustgebieden in Europa (2002/413/EG)*
- Gemeente Den Helder, 2000, *Plan van Aanpak Duinzoomgebied Den Helder-Zijpe*, nr.15224
- Gemeente Den Helder, 2005, *Waterbreed, Voorlichtingspagina Waterplan voor Den Helder*
- Gemeente Sluis, 2005, beschikbaar op het World Wide Web:<http://www.visitsluis.nl/>, geraadpleegd op 20 juni 2005
- Gemeente Oostburg, 2000, *Recreatievisie West Zeeuwsch-Vlaanderen*
- Grontmij, 2001, *Actieplan Duinzoomprojecten Den Helder- Zijpe*, in opdracht van de Stuurgroep Duinzoom
- Knol, E., 1994, *Het culturele erfdeel Rottumeroog*, in opdracht van de Stichting Vrienden van Rottumeroog en Rottumerplaat, Groningen
- Louise Consulting, 2005, *Indicatie baten Delta in Zicht, Een verkenning van de economische baten van natuurlijker Deltawateren*, in opdracht van de Deltaraad/ Provincie Zeeland
- Nieuwe Gracht, 2005, *Integraal Ontwikkelingsperspectief voor de Zuid-Hollandse kust', Lijnen in het Zand*, in opdracht van de provincie Zuid-Holland, Utrecht
- OKRA Landschapsarchitecten en EJ Roelofsen Projectmanagement, 2000, *Integraal Kustzonebeheer West Zeeuwsch- Vlaanderen*, in opdracht van de Gemeente Oostburg
- OKRA Landschapsarchitecten en EJ Roelofsen Projectmanagement, 2002, *Duurzame kustontsluiting, tracé badweg, parkeerkamer en duinovergang*, in opdracht van de Gemeente Oostburg
- Provincie Zeeland, Noord-Brabant en Zuid-Holland, 2003, *De Delta in Zicht, Een integrale visie op de Deltawateren*
- Provincie Zuid- Holland, 1999, *Verslag van het Forum over Geïntegreerd Beheer van Kustgebieden*

- Rijksinstituut voor Kust en Zee (RIKZ), 2000, *Delta 2000, Inventarisatie huidige situatie Deltawateren*
- ZKA Consultants and partners, 2001, *Een duurzaam verblijfsrecreatief product in Den Helder en Zijpe, Naar een strategische ontwikkeling van de verblijfsrecreatieve kernen*, Breda
- Schéma d'Aménagement Intégré du Littoral, 2005, beschikbaar op het World Wide Web: <http://www.sailcoast.org/index.shtml>, geraadpleegd op 3 juni 2005
- Stichting Noord-Hollands Landschap (SNHL), Gemeente Den Helder, 2002, *Intentieverklaring Duinzoom*
- Stuurgroep Duinzoom, 2002, *Inzoom op Duinzoom*, Van Ketel, Den Helder
- Waterschap Zeeuws-Vlaanderen, 2005, *Waterkeringsbeheerplan 2004-2008*
- Working Group on Indicators and Data, 2004, *An indicator to measure the Progress of ICZM in Europe*, beschikbaar op het World Wide Web: [http://sea.helcom.fi/dps/docs/documents/Nature%20Protection%20and%20Biodiversity%20Group%20\(HABITAT\)/HABITAT%206,%202004/7-4.pdf](http://sea.helcom.fi/dps/docs/documents/Nature%20Protection%20and%20Biodiversity%20Group%20(HABITAT)/HABITAT%206,%202004/7-4.pdf) , geraadpleegd op 4 maart 2005

Bijlage I Beginselen voor geïntegreerd kustzonebeheer

Het beheer van kustgebieden berust in het bijzonder op (European Union, 2002):

- 1 een *holistisch perspectief* dat (thematische en geografisch) rekening houdt met de onderlinge afhankelijkheid van en de verscheidenheid tussen de voor de kustgebieden relevante natuurlijke systemen en menselijke activiteiten
- 2 een perspectief op *lange termijn* dat rekening houdt met het voorzorgsbeginsel en met de behoeften van de huidige en toekomstige generaties
- 3 bij geleidelijk verlopende processen een *adaptief beheer* waardoor aanpassingen die gelijke tred houden met de ontwikkeling van zowel de problemen als de kennis daarover, worden vergemakkelijkt. Een en ander impliceert de noodzaak van een solide wetenschappelijke basis met betrekking tot de ontwikkeling van het kustgebied
- 4 de *specifieke lokale kenmerken* en de grote diversiteit van de Europese kustgebieden, zodat door specifieke oplossingen en flexibele maatregelen aan hun concrete behoeften kan worden voldaan
- 5 *het werken met natuurlijke processen* en eerbiedigen van de draagkracht van de ecosystemen, zodat onze activiteiten op lange termijn milieuvriendelijker, sociaal meer verantwoord en economisch gezonder worden
- 6 het *betrekken van alle belanghebbenden* (economische en sociale partners, de organisaties die de bewoners van kustgebieden vertegenwoordigen, NGO's en het bedrijfsleven) bij het beheersproces, bijvoorbeeld door middel van overeenkomsten en op basis van gedeelde verantwoordelijkheid
- 7 steun en betrokkenheid van *alle betrokken bestuursinstanties* op nationaal, regionaal en lokaal niveau, waartussen passende contacten zouden moeten worden gelegd of onderhouden, teneinde de bestaande beleidsmaatregelen beter te coördineren. Partnerschappen met en tussen regionale en lokale autoriteiten zouden waar zulks passend is tot stand dienen te worden gebracht
- 8 toepassing van een *combinatie van instrumenten* die erop toegesneden is de samenhang te vergemakkelijken tussen enerzijds de sectorale beleidsdoelstellingen onderling en anderzijds die tussen ruimtelijke ordening en het beheer

Bijlage II Een indicator voor het meten van voortgang in het proces van geïntegreerd kustzonebeheer

Phase	Action	Description	National		Regional		Local		Notes
			1995	2000	1995	2000	1995	2000	
I . Laying the basis for ICZM	1	Aspects of coastal management are taking place.	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	
	2	Decisions about planning and management on the coast are governed by general legal instruments.	No	Yes	No	Yes	No	Yes	
	3	Aspects of the coastal zone, including marine areas, are regularly and routinely monitored.	No	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	
	4	Planning on the coast includes the provision, where appropriate, for the protection of natural areas.	No	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	
	5	Funding is generally available for the implementation of coastal management plans.	No	No	No	No	No	No	
II: A framework for ICZM exists	6	Existing instruments are being adapted and combined to deal with planning and management issues on the coast.	No	Yes	No	Yes	No	Yes	
	7	Ad hoc demonstration projects are being carried out that contain recognisable elements of ICZM.	No	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	
	8	A formal 'state of the coast' report has been written with the intention of repeating the exercise every 5 or 10 years.	No	No	No	No	No	No	
	9	A coastal management plan, embracing a long term perspective, has been developed, with relevant issues identified and an implementation strategy drawn up and adopted.	No	No	No	No	No	No	
	10	An ICZM strategy (including the marine environment) has been produced which takes into account both the inter-dependence and disparity of natural processes and human activities.	No	No	No	No	No	No	
	11	A sustainable development strategy is in place which includes the precautionary principle and an ecosystems approach, and which treats coastal areas as distinct and separate entities.	No	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	
III: Vertical and horizontal integration exists between coastal	12	All relevant parties concerned in the ICZM decision-making process have been identified and involved.	No	Yes	No	Yes	Yes	Yes	
	13	Sufficient human resources, with a specific responsibility for ICZM, are placed at each administrative level from national government to coastal municipality.	No	Yes	No	No	No	N	

Phase	Action	Description	National		Regional		Local		Notes
planning and management agencies. Most of the time, decision-making includes relevant stakeholders and coastal communities.	14	An adequate flow of relevant ICZM information from the national to the local authority, and back again, is reaching the most appropriate people at each administrative level.	No	No	No	Yes	No	Yes	
	15	There is sufficient support and involvement of the relevant administrative bodies, nationally, regionally and locally, to allow and improve co-ordination.	No	No	No	Yes	No	Yes	
	16	Examples of best ICZM practice are available and being used for specific solutions, and flexible measures, to ensure the diversity of Europe 's coasts.	No	Yes	No	No	No	No	
	17	Scientific and technical information is being made available in a form understandable to lay people without losing its coherence and validity.	No	No	No	Yes	No	Yes	
	18	Adequate mechanisms are in place to allow the general public to take a participative and inclusive (as opposed to consultative) role in ICZM decisions.	No	No	No	No	No	Yes	
	19	Routine (rather than occasional) co-operation across local, regional or national boundaries is occurring.	No	No	No	Yes	No	Yes	
	20	An efficient means to resolve conflicts between stakeholders is in place.	No	No	No	No	No	No	
	21	A comprehensive set of indicators is being used to assess whether or not the coast is moving towards a more sustainable situation..	No	No	No	No	No	No	
IV: Efficient, adaptive, participatory, integrative planning and management is in place	22	A long-term financial commitment is in place for the implementation of ICZM.	No	No	No	No	No	Yes	
	23	An assessment of progress towards meeting sustainability goals is being made continuously.	No	No	No	No	No	No	
	24	Monitoring of the coastal zone sees a positive trend towards greater sustainability of coastal resources, an improvement in the state of the coast and in coastal habitats and biodiversity.	No	No	No	No	No	No	
V: Full implementation of ICZM	25	All of the above actions have been implemented with problem areas given special attention.	No	No	No	No	No	No	
	26	Re-evaluation of progress in implementing ICZM begins again automatically.	No	No	No	No	No	No	

Bijlage III Lijst van geïnterviewden

Het integraal Ontwikkelingsperspectief Zuid-Hollandse kust

De heer Poot:

werkzaam bij de provincie Zuid-Holland, interview d.d. 15 april 2005

Het Duinzoomplan

De heer Wienströer & de heer Van der Meché:

werkzaam bij de gemeente Den Helder, interview d.d. 15 april 2005

De heer Schouten:

werkzaam bij de gemeente Zijpe, interview d.d. 4 juni 2005

Delta in Zicht:

De heer Blauw:

werkzaam bij de provincie Zeeland, interview, d.d. 18 april 2005

Het integrale Ontwikkelingsperspectief West-Zeeuwsch Vlaanderen

Mevrouw Maenhout:

werkzaam bij de gemeente Oostburg, interview d.d. 28 april 2005

Het beheer van Rottum

De heer Steyaert,

werkzaam bij Rijkswaterstaat Noord-Nederland, interview d.d. 29 april 2005

Bijlage IV Lijst van deelnemers aan de groepsgesprekken

Het integraal Ontwikkelingsperspectief Zuid-Hollandse kust

Rondetafelgesprek d.d. 19 mei 2005

Dhr Poot, werkzaam bij de provincie Z-Holland
Dhr Gommers, werkzaam bij de provincie Z-Holland
Dhr Hoitinga, werkzaam bij de provincie Z-Holland
Dhr Hoyinck, werkzaam bij het Hoogheemraadschap Delfland
Mevr Balvers, werkzaam bij de gemeente Den Haag

Het Duinzoomplan

Rondetafelgesprek gemeente Den Helder d.d. 23 mei 2005

Mevr Van Vuuren, werkzaam bij Bureau Kop en Munt
Dhr Van der Meché, werkzaam bij de gemeente Den Helder
Dhr Berends, werkzaam bij de gemeente Den Helder
Dhr Van Kranenburg, werkzaam bij Projectbureau Envie

Rondetafelgesprek gemeente Zijpe d.d.4 juni 2005

Dhr Schouten, werkzaam bij de gemeente Zijpe
Dhr Adema, werkzaam bij de gemeente Zijpe (nu gepensioneerd)
Dhr Paasman, werkzaam bij de gemeente Zijpe

Delta in Zicht

Rondetafelgesprek d.d. 20 mei 2005

Dhr Coppoolse, werkzaam bij de provincie Zeeland (nu gepensioneerd)
Mevr Boogerd, werkzaam bij de RWS (nu bij LNV)
Dhr Visser, werkzaam bij de gemeente Reimerswaal
Mevr Westerhof, werkzaam bij de provincie Zeeland
Dhr Adriaanse, werkzaam bij RWS, Dir. Zeeland
Dhr Van der Weijden, werkzaam bij Hoogheemraadschap West-Brabant (nu gepensioneerd)

Het integrale Ontwikkelingsperspectief West-Zeeuws-Vlaanderen

Rondetafelgesprek d.d. 7 juni 2005

Mevr Maenhout, werkzaam bij de gemeente Oostburg
Dhr Provoost, werkzaam bij het Waterschap Zeeuws- Vlaanderen

Het beheer van Rottum

Rondetafelgesprek d.d. 3 juni 2005

Dhr Van Brakel, werkzaam bij de LNV
Dhr Riesenkamp, werkzaam bij de RWS
Dhr Kooi, werkzaam bij de Vrienden van Rottumeroog en Rottumerplaat
Dhr Klaassens, werkzaam bij de provincie Groningen

Bijlage V Resultaten vragenlijsten betreffende het Integraal Kustzonebeheer West Zeeuwsch-Vlaanderen

Deel I (n = 4, N = 7, respons 57%)

Stelling	Zeer mee eens	Eens	Eens noch oneens	Oneens	Zeer mee oneens	Weet niet
1. Binnen ons project zijn alle relevantethema's voldoende aan bod gekomen	3	1				
2. Binnen ons project zijn de thema's ook in geografische zin voldoende aan bod gekomen	3	1				
3. Binnen ons project is voldoende rekening gehouden met de onderlinge afhankelijkheid van, de voor de kustgebieden relevante, natuurlijke systemen en menselijke activiteiten	2	2				
4. Ons project doet recht aan de verscheidenheid tussen de, voor de kustgebieden relevante, natuurlijke systemen en menselijke activiteiten	3	1				
5. Ons project heeft een lange termijn perspectief	3	1				
6. In ons project wordt expliciet rekening gehouden met het voorzorgsbeginsel		2	2			
7. In ons project wordt expliciet rekening gehouden met de behoefte van toekomstige generaties	1	3				
8. Ons project heeft betrekking op geleidelijk verlopende processen in de kustzone.	1	3				
9. In ons project wordt bij geleidelijk verlopende processen uitgegaan van een adaptief beheer, waardoor aanpassingen worden vergemakkelijkt	1	3				
10. Ons project berust op een solide wetenschappelijke basis met betrekking tot de ontwikkeling van het kustgebied		1	3			
11. Ons project betreft specifieke lokale kenmerken	4					
12. Ons project heeft voor Europa specifieke kenmerken	2	2				
13. Binnen ons project hebben wij voor de specifieke lokale kenmerken specifieke oplossingen bedacht	3	1				
14. Binnen ons project hebben wij voor de specifieke lokale kenmerken flexibele maatregelen bedacht	2	2				
15. Ons project is gericht op het werken met de in het gebied aanwezige natuurlijke processen	2	2				
16. Basis van ons project is het eerbiedigen van de draagkracht van de ecosystemen	3	1				
17. De bedoeling van ons project is ervoor zorg te dragen onze activiteiten op lange termijn milieuvriendelijker worden.		3	1			
18. De bedoeling van ons project is ervoor zorg te dragen dat onze activiteiten op lange termijn sociaal meer verantwoord worden.		3	1			
19. De bedoeling van ons project is ervoor zorg te dragen dat onze activiteiten op lange termijn economisch gezonder worden.	1	2	1			
20. Bij ons project zijn alle belanghebbenden (economische en sociale partners, de organisaties die de bewoners van kustgebieden vertegenwoordigen, NGO's en het bedrijfsleven) betrokken bij het beheerproces	3	1				
21. Om de betrokkenheid van alle belanghebbenden te verhogen zijn expliciete overeenkomsten afgesloten.		1	1	1		1
22. Ons project is een gedeelde verantwoordelijkheid van alle betrokkenen		4				
23. Alle betrokkenen zijn in gelijke mate voor het project verantwoordelijk			3	1		
24. Ons project heeft voldoende steun van alle betrokken bestuursinstanties op nationaal, regionaal en lokaal niveau	1	3				
25. De betrokken bestuursinstanties overleggen met voldoende regelmaat	1	2				1
26. Wij slagen erin om de bestaande beleidsmaatregelen goed te coördineren.		3			1	
27. Ons project is te beschouwen als een partnerschap tussen regionale en lokale autoriteiten	1	3				
28. Ons project heeft geleid tot het tot stand komen van een partnerschap tussen regionale en lokale autoriteiten		3		1		
29. Ons project is gericht op het toepassen van een combinatie van instrumenten	1	2	1			
30. Deze combinatie is erop toegesneden de samenhang te vergemakkelijken tussen	1	2		1		
a) enerzijds de sectorale beleidsdoelstellingen onderling en b) anderzijds die tussen ruimtelijke ordening en het beheer		1	1	1		*

Deel II

		1995-2000	2000- 2005
1	Er worden aspecten van kustbeheer toegepast	J 3 ? 1	J 4
2	Besluiten over planning en beheer betreffende de kust worden gebaseerd op algemene juridische instrumenten	J 1 N 1 ? 2	J 1 N 2 ? 1
3	Onderdelen van de kustzone, inclusief mariene gebieden, worden regelmatig en op routinebasis gemonitord	J 1 N 1 ? 2	J 2 N 1 ? 1
4	Planning in de kustzone omvat, waar passend, het treffen van voorzieningen, ter bescherming van natuurgebieden	J 2 N 1 ? 1	J 4
5	Fondsen voor de implementatie van kustbeheersplannen zijn doorgaans beschikbaar.	N 2 ? 2	J 2 N 2
6	Om in te spelen op plannings- en beheersvraagstukken in de kustzone worden bestaande instrumenten aangepast/gebruikt en gecombineerd	J 1 ? 3	J 3 N 1
7	Op ad hoc basis worden demonstratieprojecten uitgevoerd die herkenbare elementen van integraal kustzonebeleid bevatten	J 1 N 1 ? 2	J 4
8	Een formeel "Stand van de kust" rapport is geschreven met de intentie om deze opgave elke 5 tot 10 jaar te herhalen	N 1 ? 3	N 1 ? 3
9	Een kustbeheersplan, met een lange termijnperspectief, is ontwikkeld, waarin relevante issues geïdentificeerd worden en een implementatie strategie is ontworpen en aangenomen	J 2 N 1 ? 1	J 4
10	Een strategie voor integraal kustzonebeleid (inclusief het zeemilieu) is geproduceerd die rekening houdt met zowel de onderlinge afhankelijkheid van, als het verschil tussen, natuurlijke processen en menselijke activiteiten	J 1 N 1 ? 2	J 3 N 1
11	Er is een duurzaamheidsstrategie in werking die het voorzorgsbeginsel en een ecosysteembenadering omvat en die kustgebieden als afzonderlijke en te onderscheiden gebieden behandelt	N 2 ? 2	J 1 N 3
12	Alle relevante partijen in het besluitvormingsproces inzake integraal kustzonebeleid zijn geïdentificeerd en betrokken	J 2 N 1 ? 1	J 4
13	Op elk bestuursniveau van nationale overheid tot kustgemeente zijn voldoende human resources, met een specifieke verantwoordelijkheid voor integraal kustzonebeleid, aanwezig	J 2 N 1 ? 1	J 3 N 1
14	Adequate stromen van voor integraal kustzonebeleid relevante informatie bereiken de meest geëigende mensen op elk bestuursniveau	J 2 ? 2	J 2 N 1 ? 1
15	De relevante bestuurslichamen, op nationaal, regionaal en lokaal niveau zorgen voor voldoende ondersteuning en betrokkenheid om coördinatie mogelijk te maken en te verbeteren	J 1 N 1 ? 2	J 3 N 1
16	Voorbeelden van "best practices" op het gebied van integraal kustzone-beleid zijn beschikbaar en worden gebruikt voor specifieke oplossingen en flexibele maatregelen teneinde de diversiteit van de Europese kusten te verzekeren	J 1 ? 3	J 1 ? 3
17	Wetenschappelijke en technische informatie wordt beschikbaar gesteld in een voor leken begrijpelijke vorm zonder daarbij samenhang en geldigheid te verliezen	J 1 N 1 ? 2	J 2 N 2
18	Er zijn adequate mechanismen in werking die welke het algemene publiek in staat stellen om een participatieve en inclusieve (in tegenstelling tot consultatieve) rol te spelen in beslissingen in het kader van integraal kustzonebeleid	J 1 N 2 ? 1	J 1 N 3
19	Op routinematige wijze (in plaats van zo af en toe) wordt samengewerkt over lokale, regionale of nationale grenzen heen	J 2 ? 2	J 3 ? 1
20	Er is een doelmatige wijze om conflicten tussen stakeholders op te lossen	J 1 N 1 ? 2	J 2 N 2
21	Een omvattende indicatorenset wordt gebruikt om vast te stellen of de kustzone op weg is naar een meer duurzame situatie	N 2 ? 2	N 2 ? 2
22	Voor de implementatie van integraal kustzonebeleid is er sprake van een financieel commitment voor lange termijn	J 1 N 1 ? 2	J 1 N 2 ? 1
23	Voortdurend wordt beoordeeld of er vooruitgang wordt geboekt op het pad naar duurzame ontwikkeling	N 2 ? 2	N 2 ? 2
24	Monitoring van de kustzone brengt aan het licht dat er sprake is van een positieve trend naar meer duurzame in de kustzone aanwezige hulpbronnen, een verbetering in de toestand van de kust en in kusthabitats en biodiversiteit	N 2 ? 2	J 2 N 1 ? 1
25	Alle bovenvermelde acties zijn geïmplementeerd, waarbij specifieke aandacht is besteed aan probleemgebieden	N 2 ? 2	J 1 N 2 ? 1
26	Een nieuwe evaluatie van vooruitgang in het implementatieproces van integraal kustzonebeleid begint weer automatisch	N 2 ? 2	N 2 ? 2

Stelling	Zeer mee eens	Eens	Eens noch oneens	Oneens	Zeer mee oneens	Weet niet
Met deze indicatorenset kan goed worden bepaald welke voortgang er is geboekt met integraal kustzonebeleid.		3	1			
Het scoren van deze indicatorenset heeft voor mij tot beleidsrelevante inzichten geleid		1		1		2

* =één persoon heeft niet geantwoord

Bijlage VI Resultaten vragenlijsten betreffende Delta Inzicht, Integrale Visie Deltawateren

Deel I (n = 9, N = 20, respons 45%)

Stelling	Zeer mee eens	Eens	Eens noch oneens	Oneens	Zeer mee oneens	Weet niet
1. Binnen ons project zijn alle relevantethema's voldoende aan bod gekomen	2	6				1
2. Binnen ons project zijn de thema's ook in geografische zin voldoende aan bod gekomen		7	1			1
3. Binnen ons project is voldoende rekening gehouden met de onderlinge afhankelijkheid van, de voor de kustgebieden relevante, natuurlijke systemen en menselijke activiteiten	1	7				1
4. Ons project doet recht aan de verscheidenheid tussen de, voor de kustgebieden relevante, natuurlijke systemen en menselijke activiteiten	1	8				
5. Ons project heeft een lange termijn perspectief	7	2				
6. In ons project wordt expliciet rekening gehouden met het voorzorgsbeginsel		4	3			2
7. In ons project wordt expliciet rekening gehouden met de behoefte van toekomstige generaties	1	6	1	1		
8. Ons project heeft betrekking op geleidelijk verlopende processen in de kustzone.		6	2			*
9. In ons project wordt bij geleidelijk verlopende processen uitgegaan van een adaptief beheer, waardoor aanpassingen worden vergemakkelijkt		4	3			2
10. Ons project berust op een solide wetenschappelijke basis met betrekking tot de ontwikkeling van het kustgebied		4	5			
11. Ons project betreft specifieke lokale kenmerken	2	6			1	
12. Ons project heeft voor Europa specifieke kenmerken	2	7				
13. Binnen ons project hebben wij voor de specifieke lokale kenmerken specifieke oplossingen bedacht		7		1		1
14. Binnen ons project hebben wij voor de specifieke lokale kenmerken flexibele maatregelen bedacht		4	2	2		1
15. Ons project is gericht op het werken met de in het gebied aanwezige natuurlijke processen	2	6				*
16. Basis van ons project is het eerbiedigen van de draagkracht van de ecosystemen	3	4	1			*
17. De bedoeling van ons project is ervoor zorg te dragen onze activiteiten op lange termijn milieuvriendelijker worden.	3	5		1		
18. De bedoeling van ons project is ervoor zorg te dragen dat onze activiteiten op lange termijn sociaal meer verantwoord worden.		5	4			
19. De bedoeling van ons project is ervoor zorg te dragen dat onze activiteiten op lange termijn economisch gezonder worden.	1	4	3			1
20. Bij ons project zijn alle belanghebbenden (economische en sociale partners, de organisaties die de bewoners van kustgebieden vertegenwoordigen, NGO's en het bedrijfsleven) betrokken bij het beheerproces	1	6		1		1
21. Om de betrokkenheid van alle belanghebbenden te verhogen zijn expliciete overeenkomsten afgesloten.		2	1	4	2	
22. Ons project is een gedeelde verantwoordelijkheid van alle betrokkenen	2	4	3			
23. Alle betrokkenen zijn in gelijke mate voor het project verantwoordelijk			1	8		
24. Ons project heeft voldoende steun van alle betrokken bestuursinstanties op nationaal, regionaal en lokaal niveau	1	6		1		1
25. De betrokken bestuursinstanties overleggen met voldoende regelmaat		8	1			
26. Wij slagen erin om de bestaande beleidsmaatregelen goed te coördineren.		5	2	1		1
27. Ons project is te beschouwen als een partnerschap tussen regionale en lokale autoriteiten		4	2	2		1
28. Ons project heeft geleid tot het tot stand komen van een partnerschap tussen regionale en lokale autoriteiten		5	1	2		1
29. Ons project is gericht op het toepassen van een combinatie van instrumenten		7				2
30. Deze combinatie is erop toegesneden de samenhang te vergemakkelijken tussen		7	1			*
a) enerzijds de sectorale beleidsdoelstellingen onderling en b) anderzijds die tussen ruimtelijke ordening en het beheer	1	6	1			1

Deel II

		1995-2000	2000- 2005
1	Er worden aspecten van kustbeheer toegepast	J2 N1 ?6	J6 ?3
2	Besluiten over planning en beheer betreffende de kust worden gebaseerd op algemene juridische instrumenten	J4 N1 ?4	J5 N1 ?3
3	Onderdelen van de kustzone, inclusief mariene gebieden, worden regelmatig en op routinebasis gemonitord	J5 ?4	J7 ?2
4	Planning in de kustzone omvat, waar passend, het treffen van voorzieningen, ter bescherming van natuurgebieden	J6 N1 ?2	J8 N1
5	Fondsen voor de implementatie van kustbeheersplannen zijn doorgaans beschikbaar.	J2 N1 ?6	J1 N1 ?7
6	Om in te spelen op plannings- en beheersvraagstukken in de kustzone worden bestaande instrumenten aangepast/gebruikt en gecombineerd	J2 ?7	J3 ?6
7	Op ad hoc basis worden demonstratieprojecten uitgevoerd die herkenbare elementen van integraal kustzonebeleid bevatten	J1 N5 ?3	J6 N2 ?1
8	Een formeel "Stand van de kust" rapport is geschreven met de intentie om deze opgave elke 5 tot 10 jaar te herhalen	J1 N3 ?5	J1 N3 ?5
9	Een kustbeheersplan, met een lange termijnperspectief, is ontwikkeld, waarin relevante issues geïdentificeerd worden en een implementatie strategie is ontworpen en aangenomen	J3 N2 ?4	J4 N2 ?3
10	Een strategie voor integraal kustzonebeleid (inclusief het zeemilieu) is geproduceerd die rekening houdt met zowel de onderlinge afhankelijkheid van, als het verschil tussen, natuurlijke processen en menselijke activiteiten	N2 ?7	J3 N2 ?4
11	Er is een duurzaamheidsstrategie in werking die het voorzorgsbeginsel en een ecosysteembenadering omvat en die kustgebieden als afzonderlijke en te onderscheiden gebieden behandelt	J1 N1 ?7	J3 N1 ?5
12	Alle relevante partijen in het besluitvormingsproces inzake integraal kustzonebeleid zijn geïdentificeerd en betrokken	J5 N1 ?3	J8 ?1
13	Op elk bestuursniveau van nationale overheid tot kustgemeente zijn voldoende human resources, met een specifieke verantwoordelijkheid voor integraal kustzonebeleid, aanwezig	J1 N3 ?5	J2 N4 ?3
14	Adequate stromen van voor integraal kustzonebeleid relevante informatie bereiken de meest geëigende mensen op elk bestuursniveau	J2 N1 ?6	J4 N2 ?3
15	De relevante bestuurslichamen, op nationaal, regionaal en lokaal niveau zorgen voor voldoende ondersteuning en betrokkenheid om coördinatie mogelijk te maken en te verbeteren	J4 ?5	J6 ?3
16	Voorbeelden van "best practices" op het gebied van integraal kustzone-beleid zijn beschikbaar en worden gebruikt voor specifieke oplossingen en flexibele maatregelen teneinde de diversiteit van de Europese kusten te verzekeren	J1 N2 ?6	J2 N1 ?6
17	Wetenschappelijke en technische informatie wordt beschikbaar gesteld in een voor leken begrijpelijke vorm zonder daarbij samenhang en geldigheid te verliezen	J3 N1 ?5	J8 N1
18	Er zijn adequate mechanismen in werking die welke het algemene publiek in staat stellen om een participatieve en inclusieve (in tegenstelling tot consultatieve) rol te spelen in beslissingen in het kader van integraal kustzonebeleid	J2 N2 ?5	J3 N4 ?2
19	Op routinematige wijze (in plaats van zo af en toe) wordt samengewerkt over lokale, regionale of nationale grenzen heen	J5 ?4	J7 N2
20	Er is een doelmatige wijze om conflicten tussen stakeholders op te lossen	J1 N3 ?5	J2 N4 ?3
21	Een omvattende indicatorenset wordt gebruikt om vast te stellen of de kustzone op weg is naar een meer duurzame situatie	J2 N2 ?5	J2 N2 ?5
22	Voor de implementatie van integraal kustzonebeleid is er sprake van een financieel commitment voor lange termijn	N4 ?5	N5 ?4
23	Voortdurend wordt beoordeeld of vooruitgang wordt geboekt op het pad naar duurzame ontwikkeling	J1 N2 ?6	J2 N2 ?5
24	Monitoring van de kustzone brengt aan het licht dat er sprake is van een positieve trend naar meer duurzame in de kustzone aanwezige hulpbronnen, een verbetering in de toestand van de kust en in kusthabitats en biodiversiteit	J1 N5 ?3	J1 N6 ?2
25	Alle bovenvermelde acties zijn geïmplementeerd, waarbij specifieke aandacht is besteed aan probleemgebieden	J1 N2 ?6	J2 N3 ?4
26	Een nieuwe evaluatie van vooruitgang in het implementatieproces van integraal kustzonebeleid begint weer automatisch	N1 ?8	N1 ?8

Stelling	Zeer mee eens	Eens	Eens noch oneens	Oneens	Zeer mee oneens	Weet niet
Met deze indicatorenset kan goed worden bepaald welke voortgang er is geboekt met integraal kustzonebeleid.		3	1	4		1
Het scoren van deze indicatorenset heeft voor mij tot beleidsrelevante inzichten geleid			4	5		

* =één persoon heeft niet geantwoord

Bijlage VII Resultaten vragenlijsten betreffende het Integraal Ontwikkelingsperspectief Zuid-Hollandse kust

Deell (n = 7, N = 13, respons 54%)

Stelling	Zeer mee eens	Eens	Eens noch oneens	Oneens	Zeer mee oneens	Weet niet
1. Binnen ons project zijn alle relevantethema's voldoende aan bod gekomen	1	4	1			1
2. Binnen ons project zijn de thema's ook in geografische zin voldoende aan bod gekomen	1	5				1
3. Binnen ons project is voldoende rekening gehouden met de onderlinge afhankelijkheid van, de voor de kustgebieden relevante, natuurlijke systemen en menselijke activiteiten	1	5	1			
4. Ons project doet recht aan de verscheidenheid tussen de, voor de kustgebieden relevante, natuurlijke systemen en menselijke activiteiten	2	4	1			
5. Ons project heeft een lange termijn perspectief	5	2				
6. In ons project wordt expliciet rekening gehouden met het voorzorgsbeginsel	2	3	1			1
7. In ons project wordt expliciet rekening gehouden met de behoefte van toekomstige generaties	4	2	1			
8. Ons project heeft betrekking op geleidelijk verlopende processen in de kustzone.	1	5		1		
9. In ons project wordt bij geleidelijk verlopende processen uitgegaan van een adaptief beheer, waardoor aanpassingen worden vergemakkelijkt	1	3	3			
10. Ons project berust op een solide wetenschappelijke basis met betrekking tot de ontwikkeling van het kustgebied	1	6				
11. Ons project betreft specifieke lokale kenmerken	5	2				
12. Ons project heeft voor Europa specifieke kenmerken	3	1	3			
13. Binnen ons project hebben wij voor de specifieke lokale kenmerken specifieke oplossingen bedacht	2	4		1		
14. Binnen ons project hebben wij voor de specifieke lokale kenmerken flexibele maatregelen bedacht	1	2	3	1		
15. Ons project is gericht op het werken met de in het gebied aanwezige natuurlijke processen		5	2			
16. Basis van ons project is het eerbiedigen van de draagkracht van de ecosystemen		5	1	1		
17. De bedoeling van ons project is ervoor zorg te dragen onze activiteiten op lange termijn milieuvriendelijker worden.	1	2	2	2		
18. De bedoeling van ons project is ervoor zorg te dragen dat onze activiteiten op lange termijn sociaal meer verantwoord worden.		2	3	1		1
19. De bedoeling van ons project is ervoor zorg te dragen dat onze activiteiten op lange termijn economisch gezonder worden.	1	3	3			
20. Bij ons project zijn alle belanghebbenden (economische en sociale partners, de organisaties die de bewoners van kustgebieden vertegenwoordigen, NGO's en het bedrijfsleven) betrokken bij het beheerproces	1	4	2			
21. Om de betrokkenheid van alle belanghebbenden te verhogen zijn expliciete overeenkomsten afgesloten.			3	4		
22. Ons project is een gedeelde verantwoordelijkheid van alle betrokkenen		3	2	2		
23. Alle betrokkenen zijn in gelijke mate voor het project verantwoordelijk				6	1	
24. Ons project heeft voldoende steun van alle betrokken bestuursinstanties op nationaal, regionaal en lokaal niveau	1	6				
25. De betrokken bestuursinstanties overleggen met voldoende regelmaat	3	4				
26. Wij slagen erin om de bestaande beleidsmaatregelen goed te coördineren.	1	5	1			
27. Ons project is te beschouwen als een partnerschap tussen regionale en lokale autoriteiten	3	3	1			
28. Ons project heeft geleid tot het tot stand komen van een partnerschap tussen regionale en lokale autoriteiten	1	2	3	1		
29. Ons project is gericht op het toepassen van een combinatie van instrumenten	1	4		1		1
30. Deze combinatie is erop toegesneden de samenhang te vergemakkelijken tussen	1	5	1			
a) enerzijds de sectorale beleidsdoelstellingen onderling en b) anderzijds die tussen ruimtelijke ordening en het beheer	1	3	1			

Deel II

		1995-2000	2000- 2005
1	Er worden aspecten van kustbeheer toegepast	J 5 ? 2	J 6 ? 1
2	Besluiten over planning en beheer betreffende de kust worden gebaseerd op algemene juridische instrumenten	J 5 ? 2	J 6 ? 1
3	Onderdelen van de kustzone, inclusief mariene gebieden, worden regelmatig en op routinebasis gemonitord	J 4 N 1 ? 2	J 5 N 1 ? 1
4	Planning in de kustzone omvat, waar passend, het treffen van voorzieningen, ter bescherming van natuurgebieden	J 5 ? 2	J 6 ? 1
5	Fondsen voor de implementatie van kustbeheersplannen zijn doorgaans beschikbaar.	J 2 N 1 ? 4	J 1 N 2 ? 4
6	Om in te spelen op plannings- en beheersvraagstukken in de kustzone worden bestaande instrumenten aangepast/gebruikt en gecombineerd	J 3 N 1 ? 3	J 6 ? 1
7	Op ad hoc basis worden demonstratieprojecten uitgevoerd die herkenbare elementen van integraal kustzonebeleid bevatten	J 1 N 4 ? 2	J 1 N 4 ? 2
8	Een formeel "Stand van de kust" rapport is geschreven met de intentie om deze opgave elke 5 tot 10 jaar te herhalen	J 1 N 3 ? 3	J 1 N 4 ? 2
9	Een kustbeheersplan, met een lange termijnperspectief, is ontwikkeld, waarin relevante issues geïdentificeerd worden en een implementatie strategie is ontworpen en aangenomen	J 1 N 4 ? 2	J 2 N 3 ? 2
10	Een strategie voor integraal kustzonebeleid (inclusief het zeemilieu) is geproduceerd die rekening houdt met zowel de onderlinge afhankelijkheid van, als het verschil tussen, natuurlijke processen en menselijke activiteiten	J 1 N 4 ? 2	J 3 N 3 ? 1
11	Er is een duurzaamheidsstrategie in werking die het voorzorgsbeginsel en een ecosysteembenadering omvat en die kustgebieden als afzonderlijke en te onderscheiden gebieden behandelt	J 2 N 2 ? 3	J 3 N 2 ? 2
12	Alle relevante partijen in het besluitvormingsproces inzake integraal kustzonebeleid zijn geïdentificeerd en betrokken	J 4 ? 3	J 5 ? 2
13	Op elk bestuursniveau van nationale overheid tot kustgemeente zijn voldoende human resources, met een specifieke verantwoordelijkheid voor integraal kustzonebeleid, aanwezig	J 3 N 1 ? 3	J 3 N 2 ? 2
14	Adequate stromen van voor integraal kustzonebeleid relevante informatie bereiken de meest geëigende mensen op elk bestuursniveau	J 2 N 1 ? 4	J 3 N 1 ? 3
15	De relevante bestuurslichamen, op nationaal, regionaal en lokaal niveau zorgen voor voldoende ondersteuning en betrokkenheid om coördinatie mogelijk te maken en te verbeteren	J 4 N 1 ? 2	J 4 N 1 ? 2
16	Voorbeelden van "best practices" op het gebied van integraal kustzone-beleid zijn beschikbaar en worden gebruikt voor specifieke oplossingen en flexibele maatregelen teneinde de diversiteit van de Europese kusten te verzekeren	N 4 ? 3	J 2 N 4 ? 1
17	Wetenschappelijke en technische informatie wordt beschikbaar gesteld in een voor leken begrijpelijke vorm zonder daarbij samenhang en geldigheid te verliezen	J 4 ? 3	J 6 ? 1
18	Er zijn adequate mechanismen in werking die welke het algemene publiek in staat stellen om een participatieve en inclusieve (in tegenstelling tot consultatieve) rol te spelen in beslissingen in het kader van integraal kustzonebeleid	J 2 N 2 ? 3	J 4 N 2 ? 1
19	Op routinematige wijze (in plaats van zo af en toe) wordt samengewerkt over lokale, regionale of nationale grenzen heen	J 4 N 1 ? 2	J 6 ? 1
20	Er is een doelmatige wijze om conflicten tussen stakeholders op te lossen	N 3 ? 4	J 1 N 4 ? 2
21	Een omvattende indicatorenset wordt gebruikt om vast te stellen of de kustzone op weg is naar een meer duurzame situatie	N 5 ? 2	J 1 N 5 ? 1
22	Voor de implementatie van integraal kustzonebeleid is er sprake van een financieel commitment voor lange termijn	N 4 ? 3	N 5 ? 2
23	Voortdurend wordt beoordeeld of er vooruitgang wordt geboekt op het pad naar duurzame ontwikkeling	J 1 N 3 ? 3	J 2 N 4 ? 1
24	Monitoring van de kustzone brengt aan het licht dat er sprake is van een positieve trend naar meer duurzame in de kustzone aanwezige hulpbronnen, een verbetering in de toestand van de kust en in kusthabitats en biodiversiteit	N 4 ? 3	J 1 N 3 ? 3
25	Alle bovenvermelde acties zijn geïmplementeerd, waarbij specifieke aandacht is besteed aan probleemgebieden	N 4 ? 3	N 5 ? 2
26	Een nieuwe evaluatie van vooruitgang in het implementatieproces van integraal kustzonebeleid begint weer automatisch	J 1 N 3 ? 3	J 2 N 4 ? 1

Stelling	Zeer mee eens	Eens	Eens noch oneens	Oneens	Zeer mee oneens	Weet niet
Met deze indicatorenset kan goed worden bepaald welke voortgang er is geboekt met integraal kustzonebeleid.		2		1		3 *
Het scoren van deze indicatorenset heeft voor mij tot beleidsrelevante inzichten geleid			1	3	1	1 *

* =één persoon heeft niet geantwoord

Bijlage VIII Resultaten vragenlijsten betreffende het Duinzoomplan Den Helder/Zijpe

Deel 1 (n = 7, N= 12, respons 58%)

Stelling	Zeer mee eens	Eens	Eens noch oneens	Oneens	Zeer mee oneens	Weet niet
1. Binnen ons project zijn alle relevantethema's voldoende aan bod gekomen	3	3		1		
2. Binnen ons project zijn de thema's ook in geografische zin voldoende aan bod gekomen	3	2	1	1		
3. Binnen ons project is voldoende rekening gehouden met de onderlinge afhankelijkheid van, de voor de kustgebieden relevante, natuurlijke systemen en menselijke activiteiten		6	1			
4. Ons project doet recht aan de verscheidenheid tussen de, voor de kustgebieden relevante, natuurlijke systemen en menselijke activiteiten		6	1			
5. Ons project heeft een lange termijn perspectief	4	3				
6. In ons project wordt expliciet rekening gehouden met het voorzorgsbeginsel	4	2	1			
7. In ons project wordt expliciet rekening gehouden met de behoefte van toekomstige generaties	3	2	1			1
8. Ons project heeft betrekking op geleidelijk verlopende processen in de kustzone.	1	3	3			
9. In ons project wordt bij geleidelijk verlopende processen uitgegaan van een adaptief beheer, waardoor aanpassingen worden vergemakkelijkt	3	1	2	1		
10. Ons project berust op een solide wetenschappelijke basis met betrekking tot de ontwikkeling van het kustgebied	3	1	1	2		
11. Ons project betreft specifieke lokale kenmerken	2	5				
12. Ons project heeft voor Europa specifieke kenmerken		3	4			
13. Binnen ons project hebben wij voor de specifieke lokale kenmerken specifieke oplossingen bedacht	2	5				
14. Binnen ons project hebben wij voor de specifieke lokale kenmerken flexibele maatregelen bedacht	3	1	2	1		
15. Ons project is gericht op het werken met de in het gebied aanwezige natuurlijke processen	4	2	1			
16. Basis van ons project is het eerbiedigen van de draagkracht van de ecosystemen	4	2		1		
17. De bedoeling van ons project is ervoor zorg te dragen onze activiteiten op lange termijn milieuvriendelijker worden.	1	6				
18. De bedoeling van ons project is ervoor zorg te dragen dat onze activiteiten op lange termijn sociaal meer verantwoord worden.		7				
19. De bedoeling van ons project is ervoor zorg te dragen dat onze activiteiten op lange termijn economisch gezonder worden.	4	3				
20. Bij ons project zijn alle belanghebbenden (economische en sociale partners, de organisaties die de bewoners van kustgebieden vertegenwoordigen, NGO's en het bedrijfsleven) betrokken bij het beheerproces	4		2	1		
21. Om de betrokkenheid van alle belanghebbenden te verhogen zijn expliciete overeenkomsten afgesloten.		2	3	2		
22. Ons project is een gedeelde verantwoordelijkheid van alle betrokkenen		5	1	1		
23. Alle betrokkenen zijn in gelijke mate voor het project verantwoordelijk		2	3	2		
24. Ons project heeft voldoende steun van alle betrokken bestuursinstanties op nationaal, regionaal en lokaal niveau		3	1			3
25. De betrokken bestuursinstanties overleggen met voldoende regelmaat		6	1			
26. Wij slagen erin om de bestaande beleidsmaatregelen goed te coördineren.		5	2			
27. Ons project is te beschouwen als een partnerschap tussen regionale en lokale autoriteiten		4	3			
28. Ons project heeft geleid tot het tot stand komen van een partnerschap tussen regionale en lokale autoriteiten		4				3
29. Ons project is gericht op het toepassen van een combinatie van instrumenten	3	4				
30. Deze combinatie is erop toegesneden de samenhang te vergemakkelijken tussen	3	4				
a) enerzijds de sectorale beleidsdoelstellingen onderling en b) anderzijds die tussen ruimtelijke ordening en het beheer	3	3				*

Deel II

		1995-2000	2000- 2005
1	Er worden aspecten van kustbeheer toegepast	J 6 N 1	J 6 N 1
2	Besluiten over planning en beheer betreffende de kust worden gebaseerd op algemene juridische instrumenten	J 3 N 3 ? 1	J 3 N 3 ? 1
3	Onderdelen van de kustzone, inclusief mariene gebieden, worden regelmatig en op routinebasis gemonitord	J 3 N 2 ? 2	J 4 N 1 ? 2
4	Planning in de kustzone omvat, waar passend, het treffen van voorzieningen, ter bescherming van natuurgebieden	J 6 N 1	J 6 N 1
5	Fondsen voor de implementatie van kustbeheersplannen zijn doorgaans beschikbaar.	J 3 N 3 ? 1	J 1 N 5 ? 1
6	Om in te spelen op plannings- en beheersvraagstukken in de kustzone worden bestaande instrumenten aangepast/gebruikt en gecombineerd	J 4 N 2 ? 1	J 5 N 1 ? 1
7	Op ad hoc basis worden demonstratieprojecten uitgevoerd die herkenbare elementen van integraal kustzonebeleid bevatten	N 7	J 2 N 5
8	Een formeel "Stand van de kust" rapport is geschreven met de intentie om deze opgave elke 5 tot 10 jaar te herhalen	J 1 N 2 ? 4	J 1 N 2 ? 4
9	Een kustbeheersplan, met een lange termijnperspectief, is ontwikkeld, waarin relevante issues geïdentificeerd worden en een implementatie strategie is ontworpen en aangenomen	N 6 ? 1	J 5 N 1 ? 1
10	Een strategie voor integraal kustzonebeleid (inclusief het zeemilieu) is geproduceerd die rekening houdt met zowel de onderlinge afhankelijkheid van, als het verschil tussen, natuurlijke processen en menselijke activiteiten	N 7	J 3 N 4
11	Er is een duurzaamheidsstrategie in werking die het voorzorgsbeginsel en een ecosysteembenadering omvat en die kustgebieden als afzonderlijke en te onderscheiden gebieden behandelt	J 3 N 3 ? 1	J 5 N 1 ? 1
12	Alle relevante partijen in het besluitvormingsproces inzake integraal kustzonebeleid zijn geïdentificeerd en betrokken	J 5 N 1 ? 1	J 5 N 1 ? 1
13	Op elk bestuursniveau van nationale overheid tot kustgemeente zijn voldoende human resources, met een specifieke verantwoordelijkheid voor integraal kustzonebeleid, aanwezig	J 5 N 1 ? 1	J 5 N 1 ? 1
14	Adequate stromen van voor integraal kustzonebeleid relevante informatie bereiken de meest geëigende mensen op elk bestuursniveau	J 3 N 3 ? 1	J 3 N 3 ? 1
15	De relevante bestuurslichamen, op nationaal, regionaal en lokaal niveau zorgen voor voldoende ondersteuning en betrokkenheid om coördinatie mogelijk te maken en te verbeteren	J 4 N 3	J 4 N 3
16	Voorbeelden van "best practices" op het gebied van integraal kustzone-beleid zijn beschikbaar en worden gebruikt voor specifieke oplossingen en flexibele maatregelen teneinde de diversiteit van de Europese kusten te verzekeren	J 1 N 2 ? 4	J 2 N 2 ? 3
17	Wetenschappelijke en technische informatie wordt beschikbaar gesteld in een voor leken begrijpelijke vorm zonder daarbij samenhang en geldigheid te verliezen	J 3 N 3 ? 1	J 4 N 3
18	Er zijn adequate mechanismen in werking die welke het algemene publiek in staat stellen om een participatieve en inclusieve (in tegenstelling tot consultatieve) rol te spelen in beslissingen in het kader van integraal kustzonebeleid	J 3 N 3 ? 1	J 6 N 1
19	Op routinematige wijze (in plaats van zo af en toe) wordt samengewerkt over lokale, regionale of nationale grenzen heen	J 6 ? 1	J 6 ? 1
20	Er is een doelmatige wijze om conflicten tussen stakeholders op te lossen	J 3 N 3 ? 1	J 3 N 3 ? 1
21	Een omvattende indicatorenset wordt gebruikt om vast te stellen of de kustzone op weg is naar een meer duurzame situatie	J 5 N 2	J 5 N 2
22	Voor de implementatie van integraal kustzonebeleid is er sprake van een financieel commitment voor lange termijn	N 6 ? 1	J 1 N 6
23	Voortdurend wordt beoordeeld of vooruitgang wordt geboekt op het pad naar duurzame ontwikkeling	J 1 N 5 ? 1	J 1 N 2 ? 4
24	Monitoring van de kustzone brengt aan het licht dat er sprake is van een positieve trend naar meer duurzame in de kustzone aanwezige hulpbronnen, een verbetering in de toestand van de kust en in kusthabitats en biodiversiteit	N 2 ? 5	J 1 N 2 ? 4
25	Alle bovenvermelde acties zijn geïmplementeerd, waarbij specifieke aandacht is besteed aan probleemgebieden	N 3 ? 4	J 1 N 3 ? 3
26	Een nieuwe evaluatie van vooruitgang in het implementatieproces van integraal kustzonebeleid begint weer automatisch	N 3 ? 4	N 3 ? 4

Stelling	Zeer mee eens	Eens	Eens noch oneens	Oneens	Zeer mee oneens	Weet niet
Met deze indicatorenset kan goed worden bepaald welke voortgang er is geboekt met integraal kustzonebeleid.	3	1	1	1		*
Het scoren van deze indicatorenset heeft voor mij tot beleidsrelevante inzichten geleid	3	1	1	1		*

* = niet beantwoord door één persoon

Bijlage IX Resultaten vragenlijsten betreffende het beheer van Rottum

Deel I (n = 5, N = 18, respons 28%)

Stelling	Zeer mee eens	Eens	Eens noch oneens	Oneens	Zeer mee oneens	Weet niet
1. Binnen ons project zijn alle relevantethema's voldoende aan bod gekomen		2				3
2. Binnen ons project zijn de thema's ook in geografische zin voldoende aan bod gekomen		3				2
3. Binnen ons project is voldoende rekening gehouden met de onderlinge afhankelijkheid van, de voor de kustgebieden relevante, natuurlijke systemen en menselijke activiteiten	1	3				1
4. Ons project doet recht aan de verscheidenheid tussen de, voor de kustgebieden relevante, natuurlijke systemen en menselijke activiteiten	1	2	1			1
5. Ons project heeft een lange termijn perspectief	2	2				1
6. In ons project wordt expliciet rekening gehouden met het voorzorgsbeginsel	1		1			3
7. In ons project wordt expliciet rekening gehouden met de behoefte van toekomstige generaties	2	2				1
8. Ons project heeft betrekking op geleidelijk verlopende processen in de kustzone.	3	2				
9. In ons project wordt bij geleidelijk verlopende processen uitgegaan van een adaptief beheer, waardoor aanpassingen worden vergemakkelijkt		3	1			1
10. Ons project berust op een solide wetenschappelijke basis met betrekking tot de ontwikkeling van het kustgebied		1	3			1
11. Ons project betreft specifieke lokale kenmerken	2	3				
12. Ons project heeft voor Europa specifieke kenmerken		3				2
13. Binnen ons project hebben wij voor de specifieke lokale kenmerken specifieke oplossingen bedacht		3	2			
14. Binnen ons project hebben wij voor de specifieke lokale kenmerken flexibele maatregelen bedacht		3	2			
15. Ons project is gericht op het werken met de in het gebied aanwezige natuurlijke processen	3	2				
16. Basis van ons project is het eerbiedigen van de draagkracht van de ecosystemen	3	2				
17. De bedoeling van ons project is ervoor zorg te dragen onze activiteiten op lange termijn milieuvriendelijker worden.		3	2			
18. De bedoeling van ons project is ervoor zorg te dragen dat onze activiteiten op lange termijn sociaal meer verantwoord worden.			5			
19. De bedoeling van ons project is ervoor zorg te dragen dat onze activiteiten op lange termijn economisch gezonder worden.		1	4			
20. Bij ons project zijn alle belanghebbenden (economische en sociale partners, de organisaties die de bewoners van kustgebieden vertegenwoordigen, NGO's en het bedrijfsleven) betrokken bij het beheerproces		5				
21. Om de betrokkenheid van alle belanghebbenden te verhogen zijn expliciete overeenkomsten afgesloten.		1	2	2		
22. Ons project is een gedeelde verantwoordelijkheid van alle betrokkenen		3	2			
23. Alle betrokkenen zijn in gelijke mate voor het project verantwoordelijk		1	2	2		
24. Ons project heeft voldoende steun van alle betrokken bestuursinstanties op nationaal, regionaal en lokaal niveau	1	2	1	1		
25. De betrokken bestuursinstanties overleggen met voldoende regelmaat		4	1			
26. Wij slagen erin om de bestaande beleidsmaatregelen goed te coördineren.		5				
27. Ons project is te beschouwen als een partnerschap tussen regionale en lokale autoriteiten		3	2			
28. Ons project heeft geleid tot het tot stand komen van een partnerschap tussen regionale en lokale autoriteiten			3	2		
29. Ons project is gericht op het toepassen van een combinatie van instrumenten		1	3			1
30. Deze combinatie is erop toegesneden de samenhang te vergemakkelijken tussen		1	2			1 *
a) enerzijds de sectorale beleidsdoelstellingen onderling en b) anderzijds die tussen ruimtelijke ordening en het beheer			3			1 *

Deel II

		1995-2000	2000- 2005
1	Er worden aspecten van kustbeheer toegepast	J 5	J 4 N 1
2	Besluiten over planning en beheer betreffende de kust worden gebaseerd op algemene juridische instrumenten	J 4 N 1	J 4 N 1
3	Onderdelen van de kustzone, inclusief mariene gebieden, worden regelmatig en op routinebasis gemonitord	J 5	J 5
4	Planning in de kustzone omvat, waar passend, het treffen van voorzieningen, ter bescherming van natuurgebieden	J 5	J 5
5	Fondsen voor de implementatie van kustbeheersplannen zijn doorgaans beschikbaar.	J 2 N 1 ? 2	J 1 N 1 ? 3
6	Om in te spelen op plannings- en beheersvraagstukken in de kustzone worden bestaande instrumenten aangepast/gebruikt en gecombineerd	J 4 N 1	J 4 N 1
7	Op ad hoc basis worden demonstratieprojecten uitgevoerd die herkenbare elementen van integraal kustzonebeleid bevatten	N 5	N 5
8	Een formeel "Stand van de kust" rapport is geschreven met de intentie om deze opgave elke 5 tot 10 jaar te herhalen	J 3 N 1 ? 1	J 3 N 1 ? 1
9	Een kustbeheersplan, met een lange termijnperspectief, is ontwikkeld, waarin relevante issues geïdentificeerd worden en een implementatie strategie is ontworpen en aangenomen	J 4 N 1	J 4 N 1
10	Een strategie voor integraal kustzonebeleid (inclusief het zeemilieu) is geproduceerd die rekening houdt met zowel de onderlinge afhankelijkheid van, als het verschil tussen, natuurlijke processen en menselijke activiteiten	J 4 N 1	J 4 N 1
11	Er is een duurzaamheidsstrategie in werking die het voorzorgsbeginsel en een ecosysteembenadering omvat en die kustgebieden als afzonderlijke en te onderscheiden gebieden behandelt	J 3 ? 2	J 3 ? 2
12	Alle relevante partijen in het besluitvormingsproces inzake integraal kustzonebeleid zijn geïdentificeerd en betrokken	J 4 ? 1	J 4 ? 1
13	Op elk bestuursniveau van nationale overheid tot kustgemeente zijn voldoende human resources, met een specifieke verantwoordelijkheid voor integraal kustzonebeleid, aanwezig	J 1 ? 4	J 1 ? 4
14	Adequate stromen van voor integraal kustzonebeleid relevante informatie bereiken de meest geëigende mensen op elk bestuursniveau	J 1 N 2 ? 2	J 1 N 2 ? 2
15	De relevante bestuurslichamen, op nationaal, regionaal en lokaal niveau zorgen voor voldoende ondersteuning en betrokkenheid om coördinatie mogelijk te maken en te verbeteren	J 3 N 1 ? 1	J 2 N 2 ? 1
16	Voorbeelden van "best practices" op het gebied van integraal kustzone-beleid zijn beschikbaar en worden gebruikt voor specifieke oplossingen en flexibele maatregelen teneinde de diversiteit van de Europese kusten te verzekeren	J 1 N 1 ? 3	J 1 N 1 ? 3
17	Wetenschappelijke en technische informatie wordt beschikbaar gesteld in een voor leken begrijpelijke vorm zonder daarbij samenhang en geldigheid te verliezen	J 3 ? 2	J 3 ? 2
18	Er zijn adequate mechanismen in werking die welke het algemene publiek in staat stellen om een participatieve en inclusieve (in tegenstelling tot consultatieve) rol te spelen in beslissingen in het kader van integraal kustzonebeleid	J 3 N 1 ? 1	J 3 N 1 ? 1
19	Op routinematige wijze (in plaats van zo af en toe) wordt samengewerkt over lokale, regionale of nationale grenzen heen	J 2 N 1 ? 2	J 2 N 1 ? 2
20	Er is een doelmatige wijze om conflicten tussen stakeholders op te lossen	J 2 N 1 ? 2	J 2 N 1 ? 2
21	Een omvattende indicatorenset wordt gebruikt om vast te stellen of de kustzone op weg is naar een meer duurzame situatie	J 3 N 1 ? 1	J 3 N 1 ? 1
22	Voor de implementatie van integraal kustzonebeleid is er sprake van een financieel commitment voor lange termijn	N 3 ? 2	N 3 ? 2
23	Voortdurend wordt beoordeeld of er vooruitgang wordt geboekt op het pad naar duurzame ontwikkeling	J 2 ? 3	J 2 ? 3
24	Monitoring van de kustzone brengt aan het licht dat er sprake is van een positieve trend naar meer duurzame in de kustzone aanwezige hulpbronnen, een verbetering in de toestand van de kust en in kusthabitats en biodiversiteit	J 2 N 1 ? 2	J 2 N 1 ? 2
25	Alle bovenvermelde acties zijn geïmplementeerd, waarbij specifieke aandacht is besteed aan probleemgebieden	J 1 N 2 ? 2	J 1 N 2 ? 2
26	Een nieuwe evaluatie van vooruitgang in het implementatieproces van integraal kustzonebeleid begint weer automatisch	J 3 N 1 ? 1	J 3 N 1 ? 1

Stelling	Zeer mee eens	Eens	Eens noch oneens	Oneens	Zeer mee oneens	Weet niet
Met deze indicatorenset kan goed worden bepaald welke voortgang er is geboekt met integraal kustzonebeleid.		1	2	1		1
Het scoren van deze indicatorenset heeft voor mij tot beleidsrelevante inzichten geleid		1	2	1	1	

* =één persoon heeft niet geantwoord